

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL MÜBADELE TEORİSİ KAPSAMINDA
OTEL İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARINCA
ALGILANAN TOPLAM TURİZM ETKİSİ İLE
TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağrı ERDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Turizm İşletmeciliği

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN

Temmuz-2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

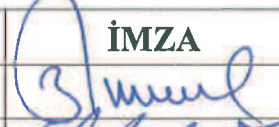

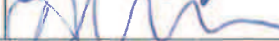
SOSYAL MÜBADELE TEORİSİ KAPSAMINDA
OTEL İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARINCA
ALGILANAN TOPLAM TURİZM ETKİSİ İLE
TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağrı ERDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Turizm İşletmeciliği

“Bu tez 15/07/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN (Danışman)	BAŞARILI	
Prof. Dr. Orhan BATMAN	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Çağrı ERDOĞAN

15.07.2013

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun ortak ürünü olarak nitelendirilebilecek olan bilim; salt herhangi bir grup, toplum, millet ya da ülkeye bağlı kalmayarak insanlığın işlemeyi devam ettirdiği, kendisi ve kendisi dışındakine dair arayışını sürdürdüğü bir değer olarak varlığını korumakta ve geliştirmektedir. Bu değer, varlık süreci boyunca hiçbir zaman nihai hal almayarak, halen olduğu gibi, oluşumunu sürdürmektedir. Verilmiş olan düşünsel emeğin kâğıt üzerinde somutlaştırılması ile daha kalıcı kılınmaya çalışıldığı bu araştırmanın, bilimsel gelişimin -zerre kadar dahi olsa- bir parçasını teşkil etmesi temenni edilmiştir.

Araştırma kapsamında geçirilmiş olan uzun ve yorucu çalışma süreci boyunca, yoğun meşguliyetine rağmen bilgi ve destekleriyle katkılarını esirgemeyen danışmanım sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN'e teşekkürü bir borç biliyorum. Lisansüstü öğrenimim ve akademik kariyerime başlangıcım ile birlikte öğretileriyle gelişimimi destekleyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Orhan BATMAN'a, Prof. Dr. Muhsin HALİS'e, Doç. Dr. Mehmet SARIŞIK'a, Yrd. Doç. Dr. Şevki ULAMA'ya saygılarımı sunuyor, yaratıcılığı destekleyen vizyonuyla çalışmaya yapmış olduğu katkılar için sayın hocam Doç. Dr. Oğuz TÜRKAY'a teşekkür ediyorum. Ayrıca yapmış oldukları değerlendirmeler ile çalışmanın gelişimine katkı sağlayan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ'ye ve Yrd. Doç. Dr. Selim İNANÇLI'ya da içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Bölümümüz araştırma görevlerine ve ismini burada belirlemediğim diğer bütün ilgililere, yüksek lisans öğrenimim ve tez çalışmam süresince sağlamış oldukları katkılar ve vermiş oldukları tüm destekler için ayrı ayrı teşekkür ediyor ve saygılarımı sunuyorum.

İnsanlığın özündeki sevgi kıymetini hiçbir zaman esirgemeyerek ruhumu yücelten ve yeryüzündeki varlık sebebim olan çok değerli ailemin; babam İbrahim ERDOĞAN'ın, annem Necmiye ERDOĞAN'ın, ağabeyim Eren ERDOĞAN'ın, dedem Cumali YUMRU'nun, nenem Atiye YUMRU'nun, dayılarım Fahri ve Mahmut YUMRU'nun her daim yanımda bildiğim sonsuz destekleri hususunda duyduğum hissini herhangi minnet ve teşekkür çağrışımı yapan kelimedenden çok daha öte olduğunu belirtmek isterim.

Çağrı ERDOĞAN
15.07.2013

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SOSYAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN VE SOSYAL MÜBADELE TEORİSİ İLE TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ	6
1.1. Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan.....	7
1.1.1. Evrende Etkileşim.....	7
1.1.2. İnsan Etkileşimi.....	11
1.1.2.1. Birey.....	13
1.1.2.1.1. Toplumsal Çevrede Gelişen Sosyal Beyin.....	15
1.1.2.1.2. İnsanlar Arasındaki Sembolik Köprü: Dil.....	16
1.1.2.1.3. Varlık Alanı Olarak Kültür.....	18
1.1.2.2. Toplum.....	19
1.1.2.2.1. Toplumsal Değişim.....	21
1.1.2.2.2. Toplumsal Uyum.....	21
1.1.2.2.3. Toplumdan İzolasyon ve İnsanlığın Yitişi.....	22
1.2. Sosyal Mübadele (Değişim) Teorisi.....	23
1.2.1. Sosyal Mübadele Teorisine Göre İnsan Davranışlarını Etkileyen Temel Faktörler.....	25
1.2.2. Sosyal Mübadeleyi Kolaylaştırıcı Bir Unsur Olarak Fiziki Yakınlık.....	27
1.2.3. Sosyal Mübadelede Karşılıklılık.....	28
1.2.4. Karşılıklılık Ötesi: Prososyal (Karşılıksız) Davranış ve Özgecilik (Fedakârlık)...	31
1.2.5. Sosyal Mübadelede Karşılık.....	34
1.3. Sosyal Mübadele Teorisi ile Turizme Verilen Destek Arasındaki İlişki.....	35

BÖLÜM 2: TURİZMİN KÜLTÜREL, ÇEVRESEL, EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ	39
2.1. Turizmin Kültürel Etkileri	39
2.1.1. Turizmin Olumlu Kültürel Etkileri	40
2.1.2. Turizmin Olumsuz Kültürel Etkileri	43
2.2. Turizmin Çevresel Etkileri	45
2.2.1. Turizmin Olumlu Çevresel Etkileri	46
2.2.2. Turizmin Olumsuz Çevresel Etkileri	49
2.2.3. Küresel Isınma ve İklim Değişimi ile Turizm İlişkisi	51
2.3. Turizmin Ekonomik Etkileri	54
2.3.1. Turizmin Milli Gelire Etkisi	55
2.3.2. Turizmin İstihdama Etkisi	57
2.3.2.1. Turizmin Doğrudan İstihdama Etkisi	57
2.3.2.2. Turizmin Dolaylı ve Uyarılmış İstihdama Etkisi	59
2.3.3. Turizmin Dış Ticarete Etkileri	61
2.3.3.1. Turizmin İhracat ve İthalata Etkisi	62
2.3.3.2. Turizmin Dış Ticaret Açıklarını Kapatmadaki Rolü	64
2.3.4. Turizmin Bölgesel Kalkınma ve Gelişmeye Etkileri	66
2.3.5. Turizmin Yoksulluğu Gidermedeki Rolü	66
2.4. Turizmin Sosyal Etkileri	71
2.4.1. Turizmin Olumlu Sosyal Etkileri	75
2.4.2. Turizmin Olumsuz Sosyal Etkileri	76
BÖLÜM 3: OTEL İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARINCA ALGILANAN TOPLAM TURİZM ETKİSİ İLE TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ	78
3.1. Araştırmanın Amacı	78
3.2. Araştırmanın Önemi	79
3.3. Araştırmanın Yöntemi	80
3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	81
3.3.2. Veri Toplama Aracı	82
3.3.3. Veri Toplama Süreci	83

3.3.4. Araştırmanın Kısıtları.....	84
3.3.5. Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	84
3.3.6. Araştırma Modeli ve Soruları	87
3.3.7. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması.....	89
3.3.7.1. Katılımcılardan Edinilen Demografik ve Diğer Bilgilere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	90
3.3.7.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Farklılık Analizi Sonuçları.....	92
3.3.7.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları... ..	92
3.3.7.2.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları.....	96
3.3.7.2.3. Katılımcıların Turizm Eğitilmiş Olmaları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları	99
3.3.7.2.4. Katılımcıların Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları	102
3.3.7.3. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	104
3.3.7.4. Araştırmaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	105
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	107
KAYNAKLAR.....	118
EKLER.....	149
EK-1 ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANKET FORMU	149
EK-2 ÖZGEÇMİŞ	151

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Kültürel Turizm Kaynakları.....	40
TABLO 2: Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması	48
TABLO 3: Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri	50
TABLO 4: Uluslararası Turizmde İlk On Ülke (2011).....	55
TABLO 5: Turizm Gelirlerinin Gsmh İçindeki Payı (1996-2012).....	56
TABLO 6: Turizmin İstihdama Doğrudan Katkısı.....	58
TABLO 7: Turizmin İstihdama Toplam Katkısı (Doğrudan ve Dolaylı İstihdam)	59
TABLO 8: Turizm Harcamalarının İstihdam Yarattığı Alanlar	60
TABLO 9: Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri ve Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri İçindeki Payı (1980-2012) (1.000.000 \$).....	63
TABLO 10: Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (1996-2012)....	65
TABLO 11: Turizm ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalara İlişkin Literatür Özeti	68
TABLO 12: Yerli-Turist Karşılaşma Duyarlılığının Evreleri ve Belirleyici Özellikleri....	74
TABLO 13: Araştırma Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları	86
TABLO 14: Katılımcılara İlişkin Demografik ve Diğer Bilgiler	91
TABLO 15: Otel Çalışanlarının Cinsiyetleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma	93
TABLO 16: Otel Çalışanlarının Medeni Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma	94
TABLO 17: Otel Çalışanlarının Yaşları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma	95
TABLO 18: Otel Çalışanlarının Gelirleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma	95

TABLO 19: Otel Çalışanlarının Cinsiyetleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma	96
TABLO 20: Otel Çalışanlarının Medeni Durumları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma	97
TABLO 21: Otel Çalışanlarının Yaşları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma	98
TABLO 22: Otel Çalışanlarının Gelirleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma	99
TABLO 23: Otel Çalışanlarının Turizm Eğitilmiş Olmaları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma	100
TABLO 24: Otel Çalışanlarının Turizm Eğitilmiş Olmaları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma.....	101
TABLO 25: Otel Çalışanlarının Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma.....	102
TABLO 26: Otel Çalışanlarının Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma	103
TABLO 27: Algılanan Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi	105
TABLO 28: Turizmin Algılanan Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Çevresel Etkilerinin Algılanan Toplam Turizm Etkisini Açıklayıcılık Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi.....	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1. Uzay Tertip Kademeleri	8
ŞEKİL 2. Sosyal Karmaşıklık ve Artan Zekâ	15
ŞEKİL 3. Kültürel Değişim Süreci	16
ŞEKİL 4. İki Kişi Arasında Gerçekleşmesi Muhtemel İlişkiler (Sempatiklik, Umursamazlık ve İticilik Eğilimleri ile Sınırlandırılmış).....	17
ŞEKİL 5. Varlık Alanları ve İnsanın Evrendeki Yeri.....	18
ŞEKİL 6. Sosyal Gerçeklik Üçgeni	20
ŞEKİL 7. Mübadele Edilen Ödüller.....	30
ŞEKİL 8. Taraflarca Algılanan Turizm Etkileri ve Turizme Verilen Destek	36
ŞEKİL 9. Kültürlerarası Uyumlaşmayı Sağlama Yolları.....	42
ŞEKİL 10. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği İle Turizm Arasındaki İlişki	52
ŞEKİL 11. Turizm Aracılığı ile Barışa Giden Yol	73
ŞEKİL 12. Araştırma Modeli	87

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANOVA	: Analysis of Variance – Varyans Analizi
DTA	: Dış Ticaret Açığı
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: International Labour Organization – Uluslararası Çalışma Örgütü
IPPC	: Intergovernmental Panel on Climate Change – Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
km	: Kilometre
kpc	: Kiloparsek
ly	: Işık yılı
pc	: Parsek
SMT	: Sosyal Mübadele Teorisi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences – Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UN	: United Nations – Birleşmiş Milletler
UNEP	: United Nations Environment Programme – Birleşmiş Milletler Çevre Programı

- UNFCCC** : United Nations Framework Convention on Climate Change – Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- UNWTO** : United Nations World Tourism Organization – Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
- vb.** : ve benzeri
- ve diğ.** : ve diğerleri
- WEF** : World Economic Forum – Dünya Ekonomi Formu
- WMO** : World Meteorological Organization – Dünya Meteoroloji Örgütü
- WTTC** : World Travel & Tourism Council – Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi

Tezin Başlığı: Sosyal Mübadele Teorisi Kapsamında Otel İşletmeleri Çalışanlarınca Algılanan Toplam Turizm Etkisi ile Turizmde Verilen Destek Arasındaki İlişki

Tezin Yazarı: Çağrı ERDOĞAN **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN

Kabul Tarihi: 15.07.2013 **Sayfa Sayısı:** xi (ön kısım) + 148 (tez) + 3 (Ekler)

Anabilim Dalı: Turizm İşletmeciliği

Turizmin küresel boyutta önemini giderek arttırmakta olduğu ve oluşturduğu farklı etkilerin de bu doğrultuda daha dikkatle izlendiği bilinmektedir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde Türkiye’de ve dünyada, turizmin daha çok ekonomik etkilerine odaklanıldığı görülmektedir. Turizmin sosyal, kültürel, çevresel vb. diğer etkilerine yönelik çalışmaların ikinci planda kaldığı anlaşılmakla birlikte, bu alandaki çalışmaların son zamanlarda giderek arttığı gözlemlenmektedir. Söz konusu etkilerin belirlenerek paydaşların bilgilendirilmesi, turizmin etkilerine ilişkin algılarının daha gerçekçi olmasını sağlamak ve bu algı neticesinde turizmde verilen paydaş desteği daha doğru ve kesin bir şekilde belirlenebilmektedir.

Turizmin gelişimini sürdürebilmesi, tüm paydaşlarca desteklenmesine bağlıdır. Söz konusu desteğin sağlanabilmesi için paydaşlarca algılanan turizm etkilerinin büyük bir önem taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim algılanan toplam turizm etkisi bağlamında paydaşların düşünceleri gelişmekte ve bu doğrultuda sergiledikleri tutum ve davranışlar şekillenmektedir. Etkileşim kapsamında sağlanan faydalar ile katlanılan bedellerin analizini yapan sosyal mübadele teorisine göre etkileşimlerin sürdürülebilmesi, taraflarca algılanan olumlu etkilerin olumsuz etkilerden fazla olması durumunda gerçekleşmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, paydaşların turizm etkilerini algılama düzeylerinin tespitinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bununla birlikte turizmin algılanan olumsuz etkilerinin tespiti, söz konusu olumsuzlukların giderilmesi noktasında da etkili olmaktadır. Bu bağlamda olumlu yönlerin belirlenmesi ile paydaşların algıladığı pozitif durumların sürdürülmesi ve geliştirilmesi konusunda olumlu katkılar sağlanması mümkün olacaktır.

Turizm endüstrisinin geliştirilmesinde paydaşlardan en önemlisi şüphesiz yerel halk ve onların temsilcileridir. Bu durum paydaşlarca algılanan turizm etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların, neden genellikle yerel halk üzerinde gerçekleştirilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak turizm endüstrisinin çalışanlardan bağımsız varlığını sürdüremeyeceğini de ifade etmekte fayda vardır. Bu açıdan önemli bir paydaş olan otel çalışanlarının, turizmi nasıl algıladıklarının ve ne ölçüde desteklediklerinin belirlenmesi de büyük bir önem arz etmektedir. Araştırmamızda otel çalışanlarınca algılanan toplam turizm etkisi ile turizmde verilen destek arasında pozitif yönlü ve orta dereceli bir ilişki olduğu belirlenmiş, genel anlamda algılanan toplam turizm etkisinin olumlu, turizmde verilen desteğin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırma sonuçları, otel çalışanlarının en fazla turizmin kültürel ve çevresel etkilerine karşı hassas olduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İnsan, Sosyal Mübadele Teorisi, Turizm Algısı, Toplam Turizm Etkisi, Turizm Desteği

Title of the Thesis: The Relation between Perceived Total Tourism Impact and Given Support for Tourism by Hotel Employees In the Context of Social Exchange Theory

Author: Çağrı ERDOĞAN **Supervisor:** Assist. Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN

Date: 15.07.2013 **Nu. of pages:** xi (pre text) +148 (main body) + 3 (appendices)

Department: Tourism Management

It is known that tourism is increasing its importance on a global scale and the varied effects it made are intently watched in this direction. When the relevant literature is studied, it is seen that the economic effects of tourism have been focused in Turkey and the world. It is understood that the studies aimed at the other effects of tourism such as social, cultural and environmental effects are staying in the background; however, it is observed that the studies in this field are increased in recent years. Informing stakeholders by defining the mentioned effects provides a realistic perception concerning tourism effects and in consequence of this perception given stakeholder support can be determined in a more accurate and certain way.

Stakeholders' support is essential for tourism development. It is possible to state that to be provided aforementioned support; tourism effects perceived by stakeholders have great importance. Hence stakeholders' thoughts are developed by perceived total tourism effect and in this direction the attitudes and behaviours adopted by them are formed. With respect to social exchange theory, analysing provided benefits and suffered costs within interactions, favourable impacts perceived by parties should be more than unfavourable ones to be able to maintain interactions. The importance of determining the level of perceived tourism effects by stakeholders can be understood better when the point is considered. In addition to this, determining the perceived unfavourable effects of tourism can be efficient to resolve the mentioned unfavourable-ness. Concordantly, to provide positive contributions for maintaining and developing the favourable circumstances that are perceived by stakeholders, will be possible by determining the positive aspects.

Among the important stakeholders that are enhancing tourism industry, local resident and its representatives are paramount. The situation is presenting why the studies aiming at to determine the tourism effects perceived by stakeholders are practiced on local residents in general. Yet, tourism industry will not be able to continue its existence without employees, as it is well known. In this respect, it is important to determine how employees perceive the tourism and to what extent it is supported by them as a substantial stakeholder. In the study, it is specified that there is a positive directional and a moderate level relation between perceived tourism effect and given support for tourism by hotel employees. Also it is found that perceived tourism effects are favourable in general and given support for tourism is high. In the mean time the results of the study revealed that hotel employees are sensitive for the cultural and environmental effects of tourism at the most.

Keywords: Social Human, Social Exchange Theory, Tourism Perception, Total Tourism Effect, Tourism Support

GİRİŞ

Diğer tüm somut nitelikteki varlıklar gibi, uzay-zamanın mevcudiyetine öncelikle ihtiyaç duyan insanoğlu, varlığı süresince doğal ve sosyal çevre ile olan daimi etkileşimini sürdürmüştür. Tarih boyunca yaşamını toplum içerisinde sürdüren insanoğlunun, fiziksel ve ruhsal gelişimi de sosyal bir çevrede gerçekleşmiştir. Toplumsal yaşam kapsamında varlıklarını sürdüren bireyler arasında iletişim kurma ihtiyacı, uzun bir oluşum süreci neticesinde, halen gelişimini sürdüren dili meydana getirmiştir. Dilin oluşumu ile birlikte insanlar arasında gerçekleştirilen etkileşimler daha önce olmadığı düzeyde karmaşık boyutlara ulaşmıştır. Gerek doğal gerekse toplumsal çevre ile sürdürülen bu daimi ve karmaşık boyuttaki etkileşimler, insanların kendilerine yeterli düzeyde fayda sağlamayan etkileşimlerden kaçınması sonucunu doğurmuştur.

Temel boyutta, insanların yaşadıkları yerler dışındaki çevre ve toplumlarla etkileşime geçmesiyle birlikte giderek daha büyük bir önem arz eden turistik faaliyetlerin ve turizm endüstrisinin, ülkelere sağladığı kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal faydalar azımsanamayacak seviyelere ulaşmıştır. Öyle ki turizmin toplam etkisi kapsamında değerlendirebilecek unsurların küresel boyutlarda dahi etkili olduğu bilinmektedir. Bunun da ötesinde yakın gelecekte turistik faaliyetlerin atmosfer ötesine seri bir şekilde taşınmasıyla, söz konusu toplam turizm etkisinin yerküre sınırları ötesinde de hissedilebilirliğini arttırarak daha etken bir rol oynayacağını ifade etmek mümkündür. Ancak bilindiği gibi, turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen tüm etkiler pozitif nitelikte olmamaktadır. Meydana gelen olumsuz etkilerin giderilmesi, öncelikle söz konusu negatifliklerin farkında olunmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan taraflarca algılanan turizm etkilerinin belirlenmesinin büyük bir önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

Sanayi Devrimi'nin en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilen, modern anlamda buharlı makinenin icadı 1800'lü yılların ortalarında gerçekleşmiş olup takip eden yıllarda sürdürülen bilimsel araştırmalar, teknolojiye yaşanan gelişimlerin ivmeli bir şekilde artarak sürmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda bilimsel buluşlar teknolojik icatların gerçekleştirilmesine altyapı oluşturmuş ve endüstrilerin makineleşmesini hızlandırmıştır. Bu durum üretim tekniklerinde büyük değişikliklere yol açarak temel işgücü odak öğesinin insandan makineye doğru kayması sonucunu doğurmuştur.

Mevcut teknoloji, henüz sektörlerin işgücü denkleminde insan unsurunu tamamen çıkarabilecek boyutlara ulaşamamış olsa da; sektörler ve dâhilindeki endüstrilerin otomasyonlaşma oranları her geçen gün hızla artmaktadır. Her ne kadar genel ölçekte hizmet sektöründe kullanılan otomasyon düzeyi, sanayi ve tarım sektörlerine kıyasla daha düşük seviyede seyrediyor olsa da; hizmet sektörü endüstrileri özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerinin desteğiyle otomasyonlaşma süreçlerinde hızla yol kat etmeyi sürdürmektedir.

Hizmet sektörü endüstrilerinden biri olan turizmde, arzı gerçekleştirilen ürünlerin daha çok soyut boyutlarının ön plana çıkması ve insanın insana hizmeti, endüstrinin otomasyonlaşma sürecinde önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Özellikle turizm endüstrisi kapsamında faaliyet gösteren otel işletmeleri açısından söz konusu kısıt unsurunun ortadan kaldırılarak yüksek otomasyona geçişin önünün açılabilmesi için 2000’li yılların ilk çeyreğinde ileri teknoloji olarak değerlendirilebilecek insansı robot ve gelişmiş yapay zekâ çalışmalarında ilerleme kaydedilmesinin bir gereklilik arz ettiğini ifade etmek mümkündür. Ancak yine de turizm endüstrisinde mekanizasyonun tam olarak gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Yani gelecekte de turizm endüstrisi emek yoğun olma özelliğini belirli ölçüde devam ettirecektir.

Günümüzde emek yoğun özelliğini koruyan turizm endüstrisi için çalışanlar, hizmet sunumu açısından halen önemini korumayı sürdürmektedir. Çalışanların turistler ile olan etkileşimleri dikkate alındığında arz ettikleri önem daha iyi anlaşılmaktadır. Turist ve yerel halk arasındaki etkileşimlerin her zaman benzer şekilde gerçekleşmediği bilinmektedir. Nitekim destinasyonu ziyarete gelen turistlerin bölgedeki insanlara ve yaşayış biçimlerine ilgi ve merakları farklılık göstermektedir. Buna karşın turistlerin büyük bir bölümü, ürünlerinden istifade ettikleri turistik işletmelerde çalışanlar ile belirli bir oranda etkileşime girmek zorunda kalmaktadır. Buna ek olarak gerek endüstri varlığının devamlılığının gerekse işletmenin bulunduğu bölgede turizmin gelişiminin, turizm çalışanlarından bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır. Bu durum dikkate alındığında çalışanlarca algılanan turizm etkilerinin ve bu doğrultuda turizme verilen desteğin belirlenmesinin büyük bir önem arz ettiği görülmektedir.

Mübadele kavramı, uzun yıllar boyunca ekonomi alanında değerlendirilen bir terim olagelmıştır. Ancak insanlar arasında değişimi yapılan fiziksel ürünlere zamanla daha

fazla sosyal nitelikli sembolik unsurlar (hizmet, kalite, saygınlık vb.) da dâhil olmuştur. Sosyal mübadele teorisi söz konusu etkileşimlere bütüncül bir bakış getirerek; insanlar arasındaki etkileşimleri yalnızca ekonomik olarak değerlendirmeyip, sosyal yönlerini de araştırma konusu yapmıştır. Paydaşların elde ettiği ödül ve katlandığı bedellerin analizini yapan sosyal mübadele teorisi; taraflar arasında gerçekleşen etkileşimlerin, ancak etkileşim kapsamında edinilen yararların (ödüllerin) katlanılan maliyetlerden (bedellerden) fazla olduğu durumlarda sürdürüleceğini ileri sürmektedir. Turizm kapsamında turist ve bölge turizm paydaşlarınca gerçekleştirilen karmaşık ve sayıca çok etkileşimlerin de bu açıdan önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

Taraflarca gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin sürdürülmesi, bu kapsamda gerçekleştirilen etkileşimlere taraflarca pozitif değer atfedilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında yerel halk, turist, çalışan vb. taraflarca algılanan toplam turizm etkisinin, olumlu yanlarının olumsuz yanlarına kıyasla kabul edilebilir derecede üstün olmasının bir gereklilik arz ettiği görülmektedir. Aksi durumda turizme verilen desteğin geliştirici boyutlara ulaştırılabilmesi mümkün olmamakla birlikte, turizm kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen sınırlandırmaların desteklenerek endüstrinin gerilemesine sebebiyet verilmesi olası bir hal alabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Turizme verilen önem küresel ölçekte gün geçtikçe artmaktadır. Gelişimini hızla sürdüren turizmin, yükselişini devam ettirebilmesi bakımından paydaşlarca desteklenmesi gerekmektedir. Turizme verilen desteğin, taraflarca algılanan turizm etkisi tabanında geliştiği göz önünde bulundurulduğunda, turizm algısının ortaya konulmasının büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Tarafların turizm kapsamında meydana gelen etkilerden özellikle hangileri konusunda hassas olduklarının belirlenmesi için de turizm algılarının tespiti önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumun yapılacak geliştirmelerde önceliklerin belirlenmesi konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Turizme ilişkin gelecek planlamaların yapılması ve uygulamaların gerçekleştirilmesi hususunda tarafların turizme verdiği desteğin dikkate alınması gerekmektedir. Aksi durumda gerçekleştirilecek uygulamaların taraflara rağmen hayata geçirilmeye çalışılması söz konusu olabilecek ve bu uygulamalardan istenilen verimin alınmasında zorluklar yaşanması muhtemel olabilecektir.

Yukarıda turizmin algılanması ve turizme verilen desteğe ilişkin belirtilmiş olan hususlar doğrultusunda araştırmada otel işletmeleri çalışanlarının toplam turizm etkisi unsurlarından turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini nasıl algıladıklarının belirlenmesi ve bu bağlamda turizme ne ölçüde destek verdiklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Turizm endüstrisi dâhilinde pek çok paydaştan bahsetmek mümkündür. Bu paydaşlar içerisinde çalışanların önemli bir yer işgal ettiğinin ifade edilmesi mümkündür. Bu açıdan, çalışanlarca algılanan turizm etkisi ve turizme verilen desteğin belirlenmesinin büyük bir önem arz ettiği düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında gerek ulusal gerekse uluslararası konuya ilişkin çalışmaların önemli bir kısmının yerel halk üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda da belirtilmiş olduğu gibi; diğer paydaşların da dikkatte alınarak yapılacak araştırmalara gerek duyulmaktadır. Nitekim turizm algısı ve desteğine tek bir pencereden bakılması istenilen sonuçların elde edilmesi konusunda yeterli olmayacaktır.

Konuya ilişkin, özellikle otel çalışanları üzerine yoğunlaşan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Turizm endüstrisinin varlığını sürdürmesi bakımından son derece önemli olan bu paydaşın, turizm algısı ve desteğine ilişkin yeterince inceleme yapılmamış olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Çalışmanın; bu olumsuzluğun önüne geçilmesi, endüstri gelişiminin desteklenmesi ve sürdürülebilir uygulamalara katkı sağlanması bağlamında gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta önem arz ederek literatüre kayda değer bir katkı sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Araştırmanın Metodolojisi

Otel işletmeleri çalışanlarınca algılanan toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için Türkiye'nin en önemli turistik destinasyonlarından birisi niteliğindeki İstanbul'da alan araştırması yapılmıştır. Araştırmanın evreni İstanbul'da bulunan dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları olarak belirlenmiş olup olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş olan 234 otel çalışanı, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında toplamda yedi bölümden oluşan (49 ifade) anket formu aracılığıyla veri elde edilmiştir. Anket formu sırasıyla; turizmin algılanan kültürel (5 ifade), çevresel (7 ifade), ekonomik (5 ifade) ve sosyal etkileri (7 ifade), toplam turizm etkisi (5 ifade), turizme verilen destek (9 ifade) ve katılımcılar hakkında bilgi edinmeye yönelik (11 ifade) bölümlerden meydana gelmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeğin ana hatlarının oluşturulmasında Yoon ve arkadaşlarının (2001) turizm algısı ve desteğine ilişkin model önerisi geliştirmiş oldukları çalışmadan faydalanılmıştır. Bununla birlikte ölçeğin geliştirilmesi için literatürde konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir.

Elde edilen verilerin analizi istatistikî metotlarla gerçekleştirilmiştir. Bu hususta istatistik paket programı olan SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)'in Windows işletim sistemi için uyumlu olan (15.0 sürümü) programından faydalanılmıştır.

Öncelikle güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu analiz neticesinde ifade toplam korelasyonu düşük olan ifadeler ölçekten çıkarılmış ve ölçeğin son hali baz alınarak diğer analizler uygulanmıştır. Katılımcılar hakkında bilgi edinilmesi amacıyla elde edilen veriler frekans analizi ile aktarılmıştır. Daha sonra araştırma sorularının bir bölümünün yanıtlanabilmesi amacıyla belirli farklılık testleri yapılmıştır (t-testi ve ANOVA). Ardından toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek boyutları arasındaki ilişkinin gücü ve yönünün belirlenebilmesi için korelasyon analizinden faydalanılmıştır. Son olarak turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin; toplam turizm etkisini açıklayıcılık düzeyinin tespit edilebilmesi ve aralarındaki ilişkinin belirlenebilmesi için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Yukarıda belirtilmiş kapsamda yürütülmüş olan çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde öncelikle insanoğlunun varlığı süresince değişim göstermiş olan sosyallik düzeyi incelenmiş olup ardından sosyal mübadele teorisine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra sosyal mübadele teorisi ile turizme verilen destek arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde toplam turizm etkisini oluşturan öğelerden; turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri irdelenmiştir. Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde ise İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiş olan alan çalışmasına yer verilmiştir.

BÖLÜM 1: SOSYAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN VE SOSYAL MÜBADELE TEORİSİ İLE TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ

İnsanoğlunun sosyal bir varlık olduğu ilk bakışta benimsenmesi muhtemel bir ifade olarak ön plana çıksa da; sosyallik düzeyinin insanlık tarihi süresince belirli aşamalardan geçerek sabit kalmadığı, bu hususta çalışmalar yapan araştırmacılarca belirtilmektedir.

Toplumlar halinde varlıklarını sürdüren insanlar arasındaki etkileşim, insanoğlunun gelişim süreci ile birlikte değişim göstererek giderek daha karmaşık bir hal almıştır. Bireyler arasında gerçekleştirilen sosyal etkileşimlerin karmaşıklığının yanında fazlaşması ile birlikte, sosyal mübadele teorisinin savunduğu gibi insanlar minimum bedele katlanarak maksimum fayda sağlayabileceği sosyal etkileşimlere yönelmiştir.

Oldukça farklı alanlarda toplum ve çevre üzerindeki etkileriyle küresel boyutta tesire sahip olan turizmin, belirli bir destinasyonda gelişimini sürdürülebilmesi için, oradaki paydaşlarca desteklenmesi gerekmektedir. Turizmin desteklenmesi hususunda paydaşlarca algılanan toplam turizm etkisi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal mübadele teorisinin de önerdiği gibi, paydaşların turizm dâhilinde meydana gelen etkilerin olumlu yanlarını olumsuz yanlarına göre daha üstün algılaması, turizmin desteklenmesi için oldukça önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde yukarıda kısaca değinilmiş olan hususlar daha geniş kapsamda değerlendirilerek irdelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle insan ve madde varlığı için gerekli olan evrenin etkileşimine ilişkin bilgiler verilmiş, ardından bireyler arasındaki etkileşim ve insanların sosyallik dâhilindeki gelişimi incelenmiştir. Daha sonra toplumun yapısına ilişkin bilgiler verilerek insanların toplumdan bağımsız değerlendirilemeyeceğine ilişkin aktarımlar yapılmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesi olan sosyal mübadele teorisi ve teoriye ilişkin kavramlara dair literatür taraması, çalışmanın ilk bölümünde yer verilen bir diğer konudur. Teoriye ilişkin bilgilerin aktarılmasının ardından sosyal mübadele teorisi ile turizme verilen destek arasındaki ilişki irdelenerek birinci bölüm sonlandırılmıştır.

1.1. Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan

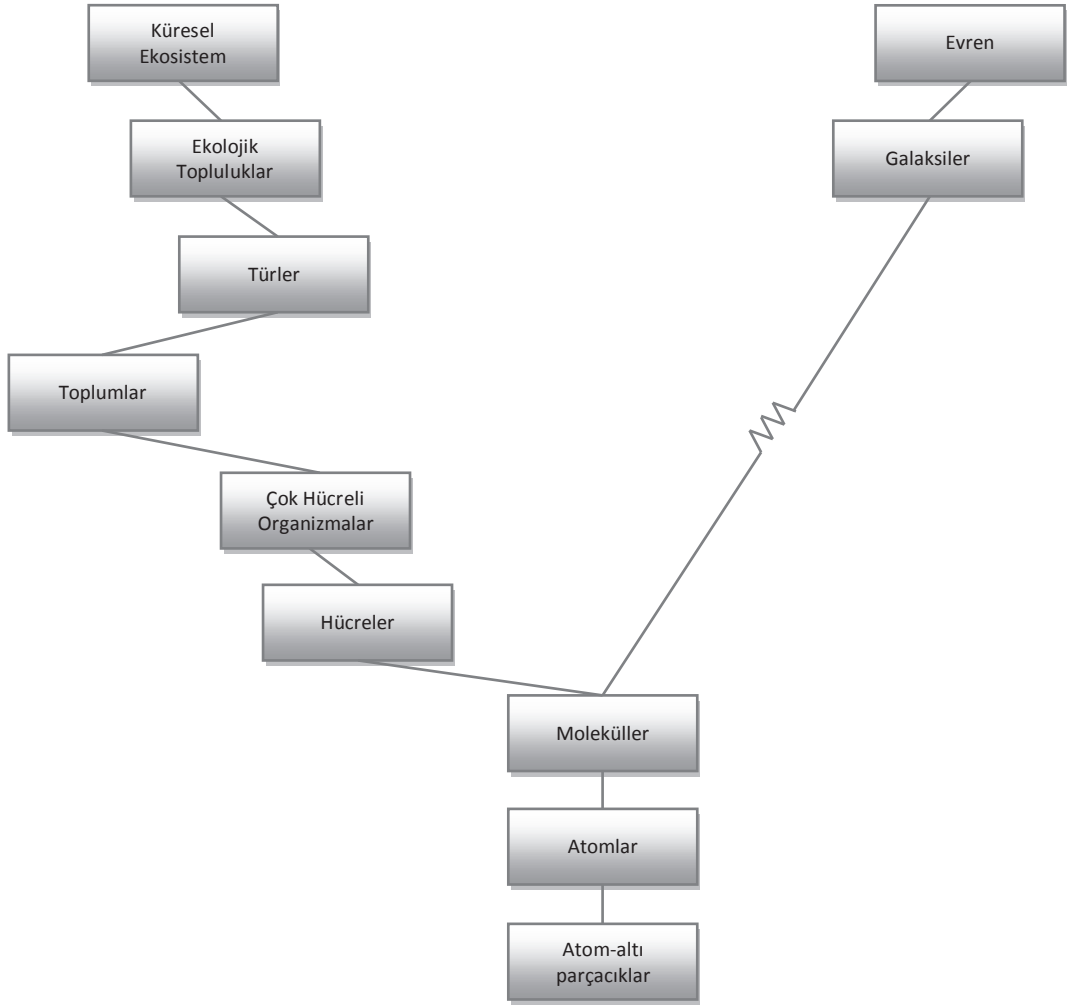
Doğrudan insanlar arasında gerçekleştirilen sosyal mübadelelerin ele alınmasından önce, insanoğlunun ne derecede sosyal bir yapı arz ettiğinin ortaya konulmasının daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. İnsanların varlıkları süresince yalnız başlarına yaşamlarını sürdürmedikleri bilinmektedir. Bu durum göz önüne alındığında doğal ve sosyal çevre ile insan arasındaki ilişkinin daimiliğini koruduğu görülmektedir. Söz konusu ilişkinin yalnızca insanlar üzerinde değil, çevre üzerinde de şekillendirici bir rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda insanoğlunun gerek fiziksel gerekse toplumsal çevresi ile olan etkileşimleri irdelenerek, ne düzeyde sosyal bir varlık olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.1.1. Evrende Etkileşim

Atomdan insana; insandan evrene kadar ölçü aralığı sınırlandırılmaksızın tüm birimler daimi bir şekilde çevrelerinden gelen etkileri algılamak, dizelemek, bu etkilere tepki göstermek ve nihayetinde gerçekleştirilen etkileşim neticesinde değişikliğe uğramak gibi sonu gelmeyen bir etki-tepki döngüsünün içindedir. Nitekim çevresini etkilemeyen ve etkilenmesi bağlamında bir tür değişkenliğe sahip olmayan herhangi bir varlıktan bahsetmek mümkün değildir (Umar, 1993: 39-41).

Somut anlamda varlığın söz konusu olabilmesi, maddenin içerisinde bulunabileceği bir uzayın (alanın) mevcudiyetini gerektirmektedir. Uzay, kendisinden bağımsız düşünülebilmesi oldukça güç olan zaman kavramını da beraberinde getirmektedir. Hiçbir şeyin kendi ölçülerini aşamayacağını ifade eden Herakleitos, söz konusu ölçü ile uzay-zaman ayrılmazına ilişkin sınırlandırmayı kastetmiştir. Somut varlığın anlam kazanabilmesi, tüm gerçekliğin dâhilinde barındığı sınır niteliğindeki uzay-zaman önkoşuluna bağlıdır. Bu önkoşul, somut birer varlık olan insanlar için de geçerli olmaktadır. Nitekim basitçe düşünüldüğünde insanın varlığını konumlandıracağı bir mekânın; uzay-zamanın gerekliliği akılca hemen doğrulanmaktadır (Dökmen, 2000: 63; Aristoteles, 1997: 73; Aristoteles, 2005: 93; Cassirer, 1997: 59; Umar, 1993: 8; Hawley ve Holcomb, 1998: 143-144).

Varlığa anlam kazandıran uzay-zaman önkoşulu, insanların üzerinde yaşamlarını sürdürdüğü gezegenler için de gereklilik arz etmektedir. Bilindiği gibi gezegenler, uzayda birlikte yer aldıkları diğer gök cisimleri ile etkileşim halinde ve belirli bir sistem dâhilinde varlıklarını sürdürmektedir. İnsanların üzerinde yaşadığı dünya gezegeni, Güneş Sistemi'nin; Güneş Sistemi, Samanyolu galaksisinin; Samanyolu galaksisi de uzayın tamamı olarak adlandırılan (diğer ara birimler göz ardı edildiğinde) evrenin bir alt sistemidir denilebilir (Şekil 1).

Şekil 1. Uzay Tertip Kademeleri

Kaynak: Lenski ve Lenski, 1987: 5.

Sürekli olarak bilgi alış-verişi içinde bulunarak, durmaksızın devinen ve tüm parçalarıyla yaşayan canlı bir varlık olarak addedilen evrenin (Umar, 1993: 36) yapısına bakılacak olursa, muazzam bir genişlik ve daimi değişim ilk göze çarpan unsurlar

olacaktır (Aristoteles, 1997; Aristoteles, 2005; Cassirer, 1997: 22; Omnes, 1994). Öyle ki her bin milyon yılda yüzde beş ila on arasında genişleyen evren (Hawking, 2011: 32) daimi bir büyüme, dolayısıyla değişim halindedir (Hawking ve Mlodinow, 2011: 50; Greene, 2011: 98;). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ve yalın bir şekilde düşünüldüğünde, evreni oluşturan tüm ana ve alt sistemlerin de değişim içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Geçmişte henüz teknolojik altyapı 2000’li yıllardaki kadar gelişmiş olmamasına rağmen bu konu insanlar tarafından değerlendirilmekten geri kalınmamıştır.

Evrende mutlak bir değişim olduğu, Herakleitos (Dökmen, 2000: 47); hareketin, varlığın özü olduğu ise Aristoteles tarafından ileri sürülmüştür (Köknel, 1998: 97). Evrene yapısal açıdan bakan Aristoteles, “Doğa demek hareket demektir.” görüşüyle cisimlerin kendi hareket bölgeleri ilkesine bağlı bir biçimde sürekli hareket halinde oldukları sonucuna varmıştır (Galilei, 2008: 9). Herakleitos ve Aristoteles’e göre daha ileriki bir zamanda yaşamış olan Copernicus, tıpkı kendinden önceki pek çok düşünür gibi evrenin bir devinim içerisinde olduğunu ortaya koymuştur (Copernicus, 2010: 19). Nihayetinde uzayın daimi hareket halini sürdürdüğü ve dolayısıyla sürekli bir değişim içerisinde olduğu, yapısı hakkında kafa yormuş pek çok düşünürün ortak paydada bir araya geldiği bir konu olagelmıştır (Hawking, 2011; Einstein, 1934).

Evrenin daimi genişleyişi ve değişimi bağlamında, kapsadığı alt sistemlerin de sürekli değişim halinde oldukları söylenebilir. İnsan vücudunu oluşturan herhangi bir uzvun hareketi aynı zamanda, genel bir bakışla, vücudun da hareketi anlamını taşımaktadır. Öyleyse insan-evren uyumsal bütünlüğü dâhilinde (Cassirer, 1997: 21) parçanın, ait olduğu bütünden soyutlanarak incelenmesinin doğru olmayacağını söylemek yerinde olacaktır (Dökmen, 2000: 63). Küresel ekosistemin bir parçasını teşkil eden insan toplumunun, bütüncül bir bakış benimsenerek incelenmesi, kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi bakımından büyük bir önem arz etmektedir (Lenski ve Lenski, 1987: 4-5). Bu bağlamda insani olguların düzen ve işleyişinin daha etkin ve kolay anlaşılabilmesi için, öncelikle evrensel yapının incelenmesi faydalı olacaktır (Cassirer, 1997: 27).

Dev bir gaz ve toz yığını ile birlikte milyonlarca yıldızdan oluşan ve kendi eksini etrafında dönen galaksimiz (Samanyolu¹) (Hawking, 2011: 25), diğer galaksilerle kütle çekimsel bir etkileşim halinde olup (Tüfekçioğlu, 1974: 47) tıpkı içerisinde yer aldığı evren gibi hareket ve değişim halindedir. Sürekli devinim durumunda bulunan galaksilerin içerisinde barındırdığı yıldızlar da, sabit gibi görünmelerine karşın daimi değişim hallerini sürdürmektedir (Robbins ve diğ., 1995: 10). Nitekim saniyede ~250km hızla hareket ederek galaksi yörüngesindeki tam bir turunu ~200-250 milyon yılda tamamlayan yıldızımızın (Güneş) (Robbins ve diğ., 1995: 439; Ronan, 1991: 56; Arny, 1994: 7; Ridpath, 1991: 148) ışıyarak verdiği enerji, merkezinde gerçekleşen termonükleer reaksiyonlar neticesinde aralıksız süren değişim ile; hidrojenin helyuma dönüşmesi neticesinde gerçekleşmektedir (Kaufmann III, 1990: 346).

Evrenin en büyük cisimlerinden biri olarak nitelendirilen galaksilerin (Kaufmann III, 1988: 177) daha önce belirtilmiş olduğu gibi, evrenin; güneş sisteminin ise galaksinin bir alt sistemi olduğu düşünülebilir. O halde güneş sistemini oluşturan gezegenler, aynı zamanda galaksinin de alt sistemi kapsamında ele alınabilir. Bu durumda Samanyolu'nun dış sarmal kolunda konumlanmış olup üzerinde insanların yaşamlarını sürdürdüğü dünya gezegeni için de evren-galaksi uyum ilişkisine benzer bir ilişkinin varlığından bahsetmek doğru olacak mıdır?

Her ne kadar 2000'li yıllarda dünyanın şekli ve devinimi, dolayısıyla değişim hali herkesçe kabul görmüş bir gerçek olarak hafızalarda yer etmiş olsa da yeryüzü ve gökyüzü insanlık için tarihin her döneminde daimi bir merak konusu olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Carroll ve Ostlie, 1996: 3; Kaufmann, 1990). Eski çağlardaki insanlarca, üzerinde yaşamlarını sürdürdükleri Dünya gezegeninin evrenin merkezine sabit bir şekilde konumlandığına ve diğer gökcisimlerinin ise Dünya'nın çevresinde döndüğüne inanılırdı (Kaufmann III, 1988: 61; Hawley ve Holcomb, 1998). Yine de bu inanç, irfan sahibi insanı söz konusu husus üzerinde kafa yormaktan alı koymamıştır. "Dünya'nın temel ilkesi nedir?" sorusunu soran Herakleitos, gezegenin

¹ Çapı ~25kpc* (~80.000ly**) olup ~0,6kpc (~2.000ly) enindeki galaksimiz (Kaufmann III, 1990: 485) görüldüğü gibi aklın idrakinde zorlandığı bir büyüklük arz etmektedir. Bu muazzam niceliğin dahi hareket ve değişimini sürdürmesi; evreni oluşturan ve hareket edemeyecek kadar büyük görünen unsurların da evrenin yapısı gibi daimi bir değişim içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

*1pc (parsek) = 3,09x10¹³ km, 1kpc (kiloparsek) = 10³ pc (Hu, t.y.)

**1ly (ışık yılı) = 9,46x10¹⁰ km (Cosmic Reference Guide, 2012)

varlığından bu yana değişmeyen bir ilkesini dile getirerek “değişim” cevabını vermiştir (Yavuz, 2012: 105).

Hubble yasasının ortaya koymuş olduğu gibi; insanoğlu, yıldız kümelerinin arasındaki uzaklığın giderek artmakta olduğu genişleyen bir evrende yaşamını sürdürmektedir (Kaufmann III, 1988; Clark, 1987: 37; Omnes, 1994: 15). Bu muazzam evrenin herhangi bir yerinde saniyenin milyar kere trilyonda biri kadar zaman süresi içinde (10^{21}) elektron ve karşı elektron çiftlerinin ortaya çıkıp birbirleriyle etkileşime girerek yok oldukları daimi bir dönüşüm sürüp gitmekte; değişim ve dinamizm bakılığını korumaktadır (Kaufmann III, 1988).

“Hareket ve değişim”in adeta anahtar kelimeler olarak rol aldığı bir uzayın parçası olan ve içerisinde varlığını sürdürmeye çalışan insanoğlunu bu anahtar kelimelerden bağımsız düşünmek elbette doğru olmayacaktır. Ancak uzayın daimi değişim hali, insan varlık süreci ile ne ölçüde paralellik göstermektedir?

1.1.2. İnsan Etkileşimi

Diğer tüm somut varlıklar gibi insan da belirli bir mekânın (uzayın) varlığını gereksinim duymaktadır. Yalnız bu muazzam uzay içerisindeki rastgele herhangi bir alan, insan gibi gelişmiş bir canlı için yeterli olmamakta (Dökmen, 2000: 71); insan, yaşamının devamlılığı için öncelikli olan temel gereksinimleri karşılayabilecek niteliklere sahip bir alana ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki, Güneş Sistemi dâhilindeki gezegenler arasında insanoğluna mevcut sürdürülebilir yaşama elverişli alanı sunan dünya gezegeni olmuştur.

Nasıl ki bilinen canlı türlerinin oldukça büyük bir kısmı biyolojik varlıklarını su ve oksijen gibi temel gereksinimlerini karşılamadan sürdüremiyor ise; insan için de toplumsallık kavramı dâhilinde yer almak, varlığının sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşıyan ihtiyaçlardan biri olarak gösterilebilmektedir (Sullivan, 1937: 849). Diğer canlı türleri gibi doğaya bağımlı olarak tüm bitki ve hayvan varlığı (fauna ve flora) gibi çevre ile alış-verişini sürdüren insanoğlu için (Macionis ve Plummer, 2012: 869; Lundberg ve diğ., 1968: 114) toplum halinde yaşama ihtiyacının ortaya çıkmasındaki temel etmenlerin başında da yine doğa ögesi yer almaktadır (Ergun, 1982: 14).

Hayatta kalma sorunlarıyla karşı karşıya olan bütün organik varlıkların birbirleri ve fiziksel yaşam koşulları ile karşılıklı ilişkilerinin ne kadar sık ve karmaşık olduğu aşikârdır (Darwin, 1976: 105; Lundberg ve diğ., 1968: 114). Yaşamını daimi ölçüde iletici alıp-vererek sürdüren insan için de (Köknel, 1998: 43); gerek dış gerekse iç ortamlarla olan etkileşimin sürdürülerek pozitif entropi birikiminin dizginlenmesi ve canlılığın biyolojik sondan korunması hayati bir önem taşımaktadır (Schrödinger, 1999: 93). Nitekim eşzamanlı olarak gerçekleşen bu etkileşim kesildiği ya da organizma tarafından durdurulduğu zaman, yaşamdan söz edilmesi anlamını yitirecektir (Köknel, 1998: 43).

Beş ila yedi milyon yıllık insanlık tarihi, bir bireyin ömrüyle kıyaslandığında her ne kadar hayal edilemeyecek kadar uzunmuş gibi görünse de yeryüzündeki üç buçuk milyar yıllık yaşam tarihiyle kıyaslandığında görece kısa bir dönemi arz ettiği daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır (Klein ve Edgar, 2002: 30). Bu görece kısa zaman diliminin başlangıcından günümüze kadar geçen süre zarfında büyük aşamalar geçiren, biyolojik ve kültürel varlığı milyonlarca yıl öncesine dayanan insanoğlunun (Güvenç, 1991: 149) madde ile olan etkileşiminin yanında diğer canlılarla ve insanlarla olan etkileşimi de varlığı süresince daimiliğini sürdürmüştür. Nitekim fiziksel ve toplumsal çevrenin ürünü olarak nitelendirilebilecek (Pan ve diğ., 2006: 452), onlarla sürekli ilişki içerisinde olan insanın, doğal ve sosyal çevresinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi doğru olmayacaktır (Dökmen, 2000: 71; Darwin, 1976; Lewin ve Foley, 2004; Sullivan, 1992: 7; Sorokin, 1974; Bouglé ve Raffault, 1964; Adams ve Sydie, 2001: 312; Akan, 2003: 97; Cassirer, 1997: 85; Boudreau ve Newman, 1993: 141). Çevrenin (doğal ve sosyal) insanı şekillendirdiğini ortaya koyan İbn-i Haldun, konuyla ilgili incelemelerde bulunarak bu yargıya desteğini ifade eden düşünürler arasında yerini almıştır (Doğan, 2000: 28-29).

Doğal ve sosyal çevre etkileşimi ile değer kazanarak varlığını devam ettiren insan, evren içerisinde yer alan diğer canlı ve cansız varlıklarla arasında sürekli alış-verişin sürdüğü bir köprü inşa etmiştir (Hawking ve Mlodinow, 2012: 31). Varoluş süreci boyunca insan, içerisinde yaşamını sürdürdüğü çevrenin adeta bir parçası olma niteliği göstermiştir (Dökmen, 2000: 69; Lundberg ve diğ., 1968; Adams ve Sydie, 2001: 310; Adler, 2006). Bu birbirini tamamlayan sistemlerin (insan ve çevre) herhangi birinde olan değişim, şüphesiz diğerini de etkilemektedir. Bu sistemlerin daimi etkileşim

içerisinde olduğu göz önünde bulundurulursa, ikisinin de birbirini etkileyerek şekillendirdiği sonucu ortaya çıkacaktır (Dökmen, 2000: 69; Doğan, 2000: 81).

Bireylere nazaran toplumların çevre üzerindeki etkileri daha tesirli olmaktadır. Yine de her toplum benzer etkiler açığa çıkarmamaktadır. Zira toplumların gelişmişlik düzeyine göre çevreye etkilerinin farklılaştığı bilinmektedir. Toplumların gelişmişlik düzeyi arttıkça çevre üzerindeki kontrolleri yükseldiğinden; gelişmiş toplumların, daha az gelişmiş toplumlara kıyasla çevre üzerinde daha tesirli etkiler meydana getirebileceklerinin ifade edilmesi mümkündür.

Bireylerin gelişimini toplumsal çevrede sürdürmeleri, benlik oluşumu hususunda sosyal çevrenin etkisini ön plana koymaktadır. Bu durumda bireylerin toplumdan bağımsız değerlendirilemeyeceği görülmektedir. Toplumlar da varlıklarına, içerisinde yaşamlarını sürdürdükleri çevre dâhilinde şekil vermektir. Bu bağlamda bireylerin toplumdan, toplumların ise çevreden etkilendiği; dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin de çevreden etkilendiği anlaşılmaktadır. Yalnız söz konusu etki, yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere tek taraflı olmayıp, karşılıklı meydana gelmektedir.

1.1.2.1. Birey

Belirli alışkanlık, gelenek ve toplumsal inançları barındıran, kısmi örgütlü grup ya da gruplar; ne kadar eskiye gidilirse gidilsin insanların yaşamlarını paylaştığı sosyal bir çevre olarak varlıklarını korumuştur (Ergun, 1982: 14). Ana rahmine düşüşüyle beraber diğer tüm canlılarla ortak yaşama içgüdüleri gelişen insanoğlu (Köknel, 1998: 30), doğumundan itibaren diğer insanların ilgisine ihtiyaç duymaktadır (Hess ve diğ., 1993: 96-97). İnsanların üreyerek biyolojik varlığını sürdürebilmesi için toplum içinde yaşaması büyük bir önem arz etmekle birlikte; dil, duygu ve bilinç gibi insan olmanın önemli boyutlarının ortaya çıkıp gelişebilmesi bakımından da toplumdan bağımsız bir yaşam sürmemesi gerekmektedir (Dökmen, 2000: 71).

İnsanın fiziki yanının dışında ruhsal bir yapı arz etmesi diğer canlılarla da bağlantı ve ilişki kurup sürdürmesini desteklemektedir. Nitekim ruhsal yanın gelişip olgunlaşabilmesi; insanın diğer canlılarla, toplumla etkileşim süreci içerisinde gerçekleşmektedir (Köknel, 1998: 43; Adler, 2006). Schopenhauer'ın "İnsan kendi iradesine göre hareket edebilir, ama iradesini kendisi belirleyemez" sözünden ilham alan Einstein, insan

davranışları üzerinde bireysel kontrolün yanı sıra fiziksel ve psikolojik yasaların da etkili olduğunu düşünmüştür. Davranışlara yön veren içsel gereksinmelerle birlikte, dışsal unsurların da etkisine değinen Einstein, insan ile canlı ve cansız (toplumsal ve maddesel) çevre arasındaki ilişkinin önemini vurgulamıştır (Isaacson, 2010: 397). Abraham Maslow da motivasyon teorisinde insan davranışlarının, içsel ve dışsal faktörlerin ortak etkileri ölçüsünde şekillendiğini ifade ederek yukarıdaki konuya ilişkin düşünceleri desteklediğini ortaya koymaktadır (Yahaya, 2010).

Maslow'un ortaya koymuş olduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinin dinamik bir yapı arz etmesi ve bu teorinin bireyler için baskın ihtiyacın sürekli değişkenlik gösterdiğini ortaya koyması, insanların dışsal sistemlerle olan ilişkisinde olduğu gibi içsel bakımdan da statik bir durum arz etmediğini açığa çıkarmaktadır (Yahaya, 2010). Tüm bu sosyal ve maddesel farklılıklarla olan ilişki süresince meydana gelen biyolojik ve kültürel gelişim, insanoğluna doğaya uyum sağlaması hususunda eşsiz bir fayda sunmakta ve aynı zamanda bireyin içerisindeki değişken bir yapıyı teşkil eden kişiliğin de gelişimini desteklemektedir. Çevrenin etkisiyle oluşumunu sürdüren kişilik, yine bireyin çevresine yaptığı özgün etkide belirleyici bir rol üstlenerek etkileşim çemberini tamamlamaktadır (Sullivan, 1941: 278; Allport, 1938: 420; Klein ve Edgar, 2002: 26; Lewin ve Foley, 2004: 459; Kottak, 1994: 96).

Özünde çeşitlilik yatan özkimlik (Dunn, 1997: 701), bireyin farklı etik ve politik bakış açısına sahip, değişik ihtiyaçları olan, çeşitli sosyal statülerde bulunan insanlarla olan etkileşimlerinde belirlenmektedir (Feffer, 1990: 245). Nitekim Cooley, insanların sosyal etkileşim sürecine katılım göstererek kimlik edindiklerini ve "kişi" olduklarını ifade etmiştir (Boudreau ve Newman, 1993: 142).

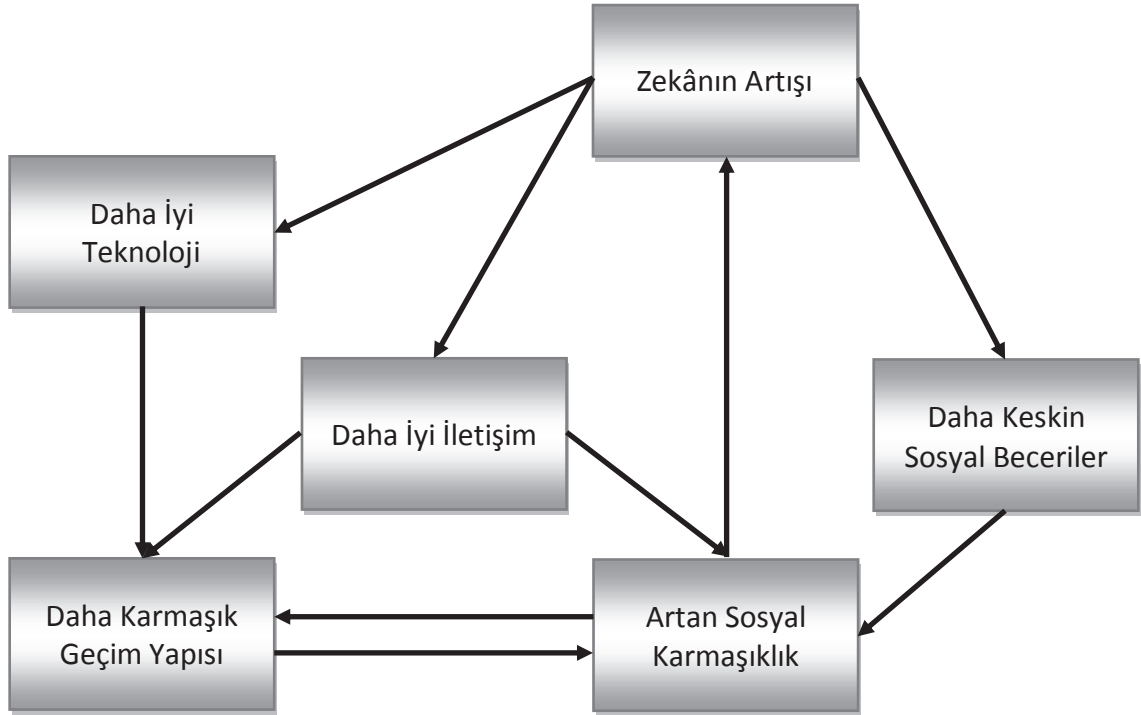
İnsanların kişilik gelişiminde önemli bir paya sahip olan düşünme, algılama, bilgi aktarılacak yetiştirilme ve eğitilerek yeteneklerini iyileştirme; toplumsal ilişkiler geliştirilmeden gerçekleştirilmesi oldukça zor veya mümkün olmayan kazanımlardır (Bucaille, 1984: 165; Wrench ve Wrench, 1973: 170; Akan, 2003: 97). Bununla birlikte insanların başarılı olduğunu hissetmesi, başkalarının saygıdeğer bulunduğu farkına varması ve kendisini yeryüzünde önemli bir birey olarak addedebilmesi için de yine

toplum içinde yaşaması gerekmektedir (Yahaya, 2010; Schnapper, 2005: 151). Öyle ki, bireylerde benlik algısının oluşumu diğer insanlarla etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir (Bahar, 2009: 37).

İnsan, zamanının büyük bir kısmını sözlü ve sözlü olmayan iletişimin oldukça yoğun bir biçimde yaşandığı toplum içerisinde geçirmektedir (Ebstein ve diğ., 2010: 831). Nihayetinde insanın uzun zamandan beridir akıllarda canlanan görüntüsü; içsel ve dışsal unsurlarla etkileşim dâhilinde (Cooley, 1926: 65), fiziksel çevrenin yanı sıra toplumsal çevre içerisinde şekillenmiş olan sosyal bir varlıktır (Kelly ve diğ., 2000: 143; Akan, 2003: 83; Doğan, 2000: 81; Pan ve diğ., 2006: 452; Murphy, 1939: 88).

1.1.2.1.1. Toplumsal Çevrede Gelişen Sosyal Beyin

Özellikle sosyal çevreden olmak üzere, çevreden oldukça etkilenen bireyler, kişisel bir uzayda faal olamamakta; duygu, düşünce ve hareket kavramları ancak sosyal bir ortamda etkin olmaktadır (Schwarz, 1998: 239). Nitekim insan beyninin bir unsuru olarak nitelendirilebilecek olan aklın, toplumsal yaşam tabanında varlık kazanması (Adler, 2006: 50) insan beyninin sosyal bir ortamda evrilerek geliştiğini ortaya koymaktadır (Adams ve Sydie, 2001: 312; Goleman, 2006: 323; Cory Jr., 2006: 592).

Şekil 2. Sosyal Karmaşıklık ve Artan Zekâ

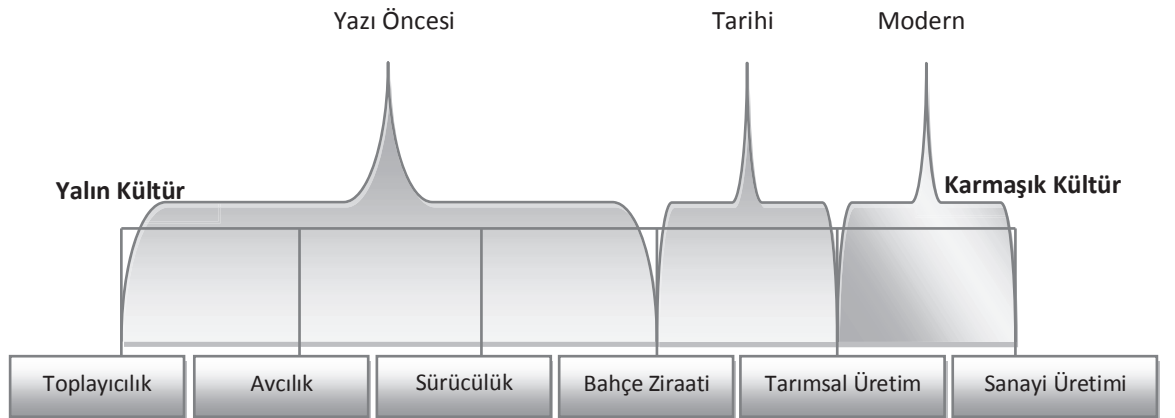
Kaynak: Lewin ve Foley, 2004: 457.

Şekil 2’de de belirtilmiş olduğu gibi karmaşık sosyal etkileşimler dâhilinde hayatını sürdüren insanoğlunun beyin ve zekâ gelişiminde bu etkileşimler anahtar rol oynamaktadır. Söz konusu sosyal çevrede, vücut ağırlığının yaklaşık %2’sini temsil ederken metabolizmanın toplam enerjinin %18’ini kullanan insan beyni (yetişkin insanlarda); üç milyon yıl süresince yaklaşık olarak 400cm³’ten 1.350cm³’e kadar hacimsel anlamda genişlemiştir (Lewin ve Foley, 2004: 447-455; Kottak, 1994: 175).

İnsani davranış ve yeteneklerin gelişimi, genler ve kalıtsal mirasla birlikte insanın sosyal bir çevrede toplumsallık kapsamında yaşamını sürdürmesiyle de desteklenmiştir. “Salt biyolojik bir evrim, insanı biçimlendirmede yeterli olmayacaktır. İnsan ruhunun tüm içgüdüsel yapısından kurtulması için, genetik kodun sınırlarını aşan bilgi birikimiyle birlikte toplum hayatının yardımı da gerekmektedir” diyen Grassé, insan yaşamındaki sosyal ilişkilerin önemini vurgulayarak insanın sosyal-toplumsal bir çevrede gelişimini sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bu durum insan beyninin de, sosyal bir çevrede gelişimini sürdürerek şekillendiğini ortaya koymaktadır (Bucaille, 1984: 165-173; Goleman, 2006: 323; Ward, 2003: 97).

1.1.2.1.2. İnsanlar Arasında İletişim Köprüsü Olarak Dil

Toplumsallığın gereğinin yerine getirilmesi bakımından (Lundberg ve diğ., 1968: 242), toplum içerisindeki üyelerin birbirleri ile iletişimini sağlayan semboller sistemi olarak tanımlanan (Macionis ve Plummer, 2012: 148; Bahar, 2009: 58) ortak bir dilin mevcudiyeti büyük bir önem arz etmektedir.

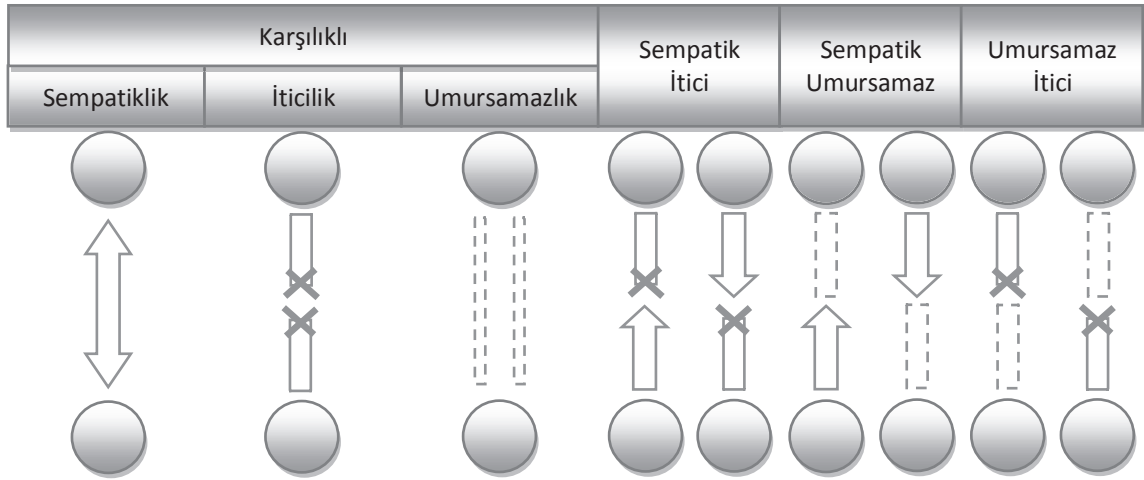

Şekil 3. Kültürel Değişim Süreci

Kaynak: Hess ve diğ., 1993: 53

Son derece kıymetli olup, önemli bir kazanım niteliğindeki dilin oluşumu için toplum içerisindeki karmaşık ilişkiler bağlamında gelişmiş zihinsel bir süreç gerekmektedir (Bucaille, 1984: 166-167; Klein ve Edgar, 2002: 21; Lewin ve Foley, 2004: 473; Adler, 2006: 49). Bu süreç, şekil 3 aracılığıyla belirtilmiş olduğu gibi; özellikle tarımsal hayata geçiş ile birlikte bitkilerin ekilip hasat edilmesi, hayvanlarla ilgilenilmesi, yiyeceklerin depolanıp dağıtılması gibi toplumsal işbölümünün yaşamsal bir gereklilik halini alması ve insanlar arasındaki mevcut ilişki düzeyinin daha karmaşık bir boyut temsil etmesiyle etkinliğini arttırmıştır (Lundberg ve diğ., 1968: 114).

Toplum içerisindeki bireylerin birbirlerinden gösterdikleri farklılıklar, aralarındaki iletişimin izleyeceği yolu da etkilemektedir. İletişim eğilimleri sempatiklik (attraction), umursamazlık (indifference) ve iticilik (repulsion) ile sınırlandırıldığında dahi, şekil 4'te aktarılmış olduğu üzere, iki kişi arasında gerçekleşmesi muhtemel ilişki sayısı altı grup çatısında yer alan toplamda dokuz ilişki olmaktadır (Lundberg ve diğ., 1968: 82-94).

Şekil 4. İki Kişi Arasında Gerçekleşmesi Muhtemel İlişkiler (Sempatiklik, Umursamazlık ve İticilik Eğilimleri ile Sınırlanmış)

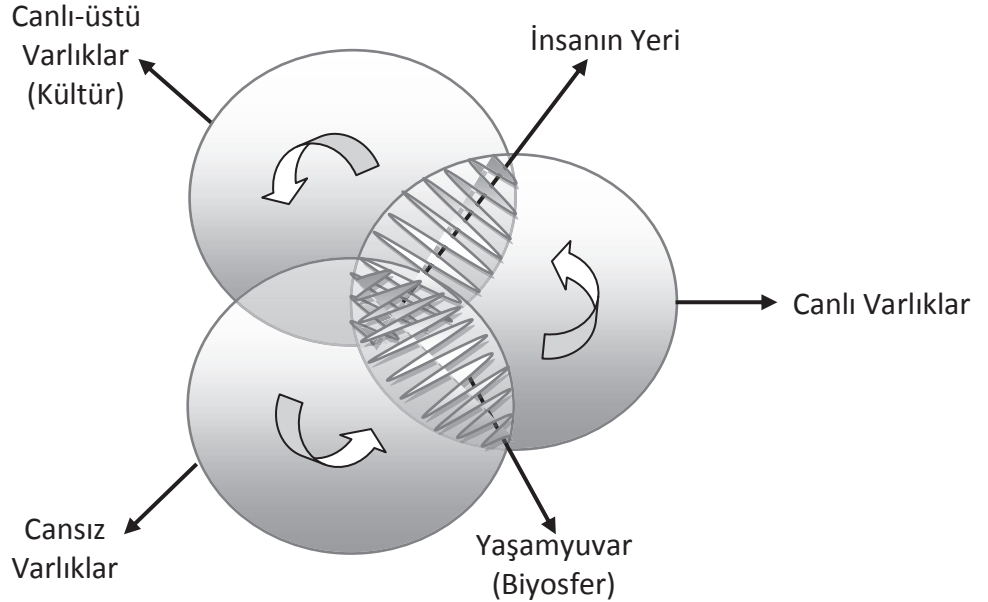
Kaynak: Lundberg ve diğ., 1968: 82

İki birey arasında gerçekleşen sınırlandırılmış iletişim kapsamındaki ilişki sayısına dair bu durum göz önünde bulundurulduğunda, toplum içerisinde gerçekleşen kişiler arası ilişki düzeyinin karmaşıklığı daha net bir biçimde anlaşılmaktadır.

İnsanlar tarafından geliştirilmiş olan dil, her ne kadar kelimeler sisteminden ibaretmiş gibi görünüyorsa da; onun fikir alış-verişini mümkün kılarak düşünceleri şekilleştirebilen bir araç olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır (Bouglé ve Raffault, 1964: 30). İnsanoğlunun içinde yaşadığı fiziksel evrenin sınırlarını aşarak simgesel bir evrene adım atıp varlığını taşıması da yine bu araç sayesinde mümkün olmuştur (Cassirer, 1997: 41). Cooley; insanlığın, iletişim ile var olduğunu ifade ederek dilin insanlar için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur (Adams ve Sydie, 2001: 315).

1.1.2.1.3. Varlık Alanı Olarak Kültür

Toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünü olup (Bostancı, 2003: 111) ortaklaşa paylaşılan ve çevresel uyum hassasiyeti dâhilinde değişim gösteren bir varlık alanı olarak ifade edilen kültür, gelişimini ancak sosyal bir ortamda sürdürebilmektedir (Güvenç, 1991; Bahar, 2009: 55). Nitekim Lewin ve Foley (2004: 458) sosyal etkileşim süresince daha büyük ve gelişmiş bir yapı arz eden insan beyninin en önemli çıktılarında birinin kültür olduğunu ifade ederek, bu kavram hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuş ve sosyal etkileşim ile kültür arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır.

Şekil 5. Varlık Alanları ve İnsanın Evrendeki Yeri

Kaynak: Güvenç, 1991: 276.

Canlılar arasında toplum olarak varlığını sürdüren tek sosyal canlı türü insan olmayıp; kuş ve sürüngen türlerinin bir çoğu dâhil, hayvanların önemli bir kısmı topluluk halinde yaşamlarını sürdürmektedir (Bouglé ve Raffault, 1964: 2; Lundberg ve diğ., 1968: 247). Buna rağmen hiçbir yaşam formu insanların geliştirmiş olduğu kadar karmaşık bir iletişim aracını geliştirerek, sosyal etkileşim süreci dâhilinde meydana gelen kültür gibi bir varlık alanının oluşumunu sağlayamamıştır (Boudreau ve Newman, 1993: 69; Bahar, 2009: 59; Boudreau ve Newman, 1993: 66).

İnsanı bilinen diğer canlı türlerinden ayıran en önemli unsur kendisinin ötesinde geliştirmiş olduğu kültür ve uygarlık gibi varlık alanlarıdır (Güvenç, 1991). Akıl yetisiyle kendini farklılaştıran insan (Dunbar, 2003: 163), diğer canlılar gibi yeryüzünde fani bir yaşam sürüyor olsa da; kendisinin ötesinde geliştirmiş olduğu kültür ve uygarlık gibi unsurlar ile yeryüzünde de kalıcı olmaya çalışan yegâne canlı türüdür (Güvenç, 1991).

1.1.2.2. Toplum

Mead'e göre temel dinamiği değişim olan toplum (Dunn, 1997: 701), bireylerin ortak etkileşimleri olarak ifade edilmektedir (Betz, 1974: 203-204). Durkheim, toplumu bireylerden üstün bir yapı olarak addederken; Cooley, birey ve toplumu birbirinden ayırmanın yanlış olacağını savunmuştur. Toplum içerisindeki her bireyin zihninde canlanan görüntünün, toplumun özel bir aşaması olduğunu düşünen Cooley; zihnin tamamını en geniş anlamıyla toplumun konumlandığı fiziksel alan olarak ifade etmiştir (Adams ve Sydnie, 2001: 315). Bu doğrultuda bireylerin, gerçekleştirmiş oldukları sosyal etkileşimler neticesinde, içinde yaşadıkları sosyal gerçekliği oluşturduğunu ifade etmek mümkündür (Akan, 2003: 83).

Şekil 6'ya bakıldığında, insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin daimi süreci olarak ifade edilen sosyal etkileşimin (Boudreau ve Newman, 1993: 64), sosyal gerçeklik üçgeninin tabanında yer aldığı görülmektedir. Sosyal yapı ve kültür, insanlar arasındaki sosyal etkileşimler kapsamında şekillenmektedir. Sosyal yapı; sosyal gerçeklik üçgeninin sınırlarını (çevresin) temsil ederken, kültür; üçgeninin içeriğini (alanını) oluşturmaktadır (Boudreau ve Newman, 1993: 88-89).

Şekil 6. Sosyal Gerçeklik Üçgeni

Kaynak: Boudreau ve Newman, 1993: 88

Ergun (1982: 15-16) toplumu; insanların doğa ve kendi aralarındaki ilişkilerin bütünü olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda toplumun, kişisel fikirler arasındaki ilişki olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır (Cooley, 1903). Toplumu oluşturan insanlar arasında gerçekleştirilen söz konusu ortak etkileşimler sonucu, toplumsal dayanışmanın kaynağı olarak değerlendirilebilecek sosyal bir bilinç, ortak akıl meydana gelmektedir (Feffer, 1990: 238; Bahar, 2009: 38). Aristoteles ve Mead'in, akıl iradesiyle ortaya konan tüm eylemlerin bir iyilik uğruna yapıldığı düşüncesi göz önünde bulundurulduğunda iyi olarak nitelendirilebilecek olup tek bir bireyin başaramayacağı veya elde edemeyeceği pek çok şey bulunduğu ve bunların kümülatif düşünce ve fiiliyatla gerçekleştirilebileceği daha kolay anlaşılabilir (Betz, 1974: 203-204). Bu bağlamda; dil, din, ahlâk, sanat, felsefe ve bilim gibi toplumsal yaşantının üstyapısal ürünlerinin de sosyal bilgi birikiminin eserleri olduğu anlaşılmaktadır (Ergun, 1982: 17; Cooley, 1926: 67). Toplumun ancak onu oluşturan bireylerin bilinçleri dâhilinde varlığını sürdürebileceğini ileri süren Durkheim, bilinç bağımsız bir toplumdan söz edilemeyeceğini ifade etmiştir (Durkheim, 1992: 149).

1.1.2.2.1. Toplumsal Değişim

Sosyal değişim mevcut yapı üzerinde rol oynayan faktörlerin süreksiz neticelerinden ziyade toplumsal yaşama özgü daimi bir süreçtir. Toplumlar yaşamları süresince herhangi bir gelişim aşamasını tamamlayıp diğerine geçmemekte, sürekli değişim ve gelişimini sürdürmektedir (Blumer, 1966: 544; Erkal, 1999; Giddens, 1997; Aslan; 1997: 77; Bahar, 2009: 76 Bouglé ve Raffault, 1964; Bock, 2002; Adams ve Sydie, 2001: 315). Söz konusu oluşum daimi bir ilerleme niteliğinde olmasa dahi, her zaman hareket ve değişikliği beraberinde getirmiştir (Ergun, 1982: 19-20; Lundberg ve diğ., 1968). Değişim, toplum için içsel ve dışsal olarak nitelendirilebilecek süreç ve olaylar neticesinde daimiliğini korumaktadır. Doğadaki değişiklikler, işgal ve savaşlar, kültürlerarası etkileşim, teknoloji ve getirdiği yenilikler, nüfus yapısındaki değişimler, fikir, inanç ve teknolojinin yayılması söz konusu sosyal değişikliğin temel gerekçeleri olarak gösterilebilir (Hess ve diğ., 1993: 479).

Toplumların değişim hızları, yapılarına göre farklılıklar göstermektedir (Bottomere, 1995: 343). Toplumdaki teknolojik gelişmişlik düzeyi ne kadar yüksek ve kültürel temel ne kadar geniş ise değişim hızı da o kadar yüksek olacaktır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; toplumun karmaşıklık düzeyi ile değişim hızı arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır (Hess ve diğ., 1993: 481; Macionis ve Plummer, 2012: 107; Bahar, 209: 28).

1.1.2.2.2. Toplumsal Uyum

Toplum dâhilinde varlığını sürdürmek birey bazında değerlendirildiğinde insanlara büyük kazanımlar sağlamıştır. Herhangi bir kişinin bir gün içerisinde faydalandığı tüm ürünler göz önünde bulundurulduğunda, bu ürünleri insanın kendi başına birkaç yüzyılda dahi oluşturamayacağı anlaşılmaktadır (Bouglé ve Raffault, 1964: 41). İnsanlar yaşamlarının devamlılığı bakımından önem arz eden bu zorluğun üstesinden işbirliği ile gelmeye çalışmaktadır (Akan, 2003: 87).

Toplumsal yaşam neticesinde elde edilen temel güç; fikirlerin paylaşımıyla elde edilen teknoloji ile bireysel gücün arttırılmasıdır (Lundberg ve diğ., 1968: 109). Bu açıdan bakıldığında insanın, toplum ve çevre unsurlarıyla bütünleşmesinin, varlığını tek başına sürdürmesine kıyasla çok daha sürdürülebilir olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır.

Ancak iki sistem birleştğinde oluşan ortak sistem entropisinin, tek tek sistemlerin entropi toplamlarından daha fazla olduğu (Hawking, 2011: 58) dikkate alındığında ilk bakışta zihinlerde oluşan muhtemel düşüncenin daha teferruatlı değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu olumsuz durum (ortak sistem entropisinin yüksekliği) sistemler arası daimi etkileşimle süregelen ahenkli işleyiş ile frenlenmektedir. Uyumsal bütünlüğün kalıcılığı için gerek insanların gerekse tamamı tek bir sistem olarak ele alındığında toplumların, içinde yaşadıkları çevreye uyum sağlamaları, dengeli ve düzenli bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından gereklilik arz etmektedir (Köknel, 1998: 33; Boudreau ve Newman, 1993: 146).

Karşılaşılan güçlüklerle baş etmek suretiyle çevresel koşullara uyum sağlama becerisi insanların ortak özellikleri olarak görülmektedir (Lewin, 1999: 210). Bu kapsamda daha önce insanların bir üst değeri olarak ifade edilen kültür, doğanın getirmiş olduğu mevcut düzenin yanında, tasarlanmış bir düzen sağlamaktadır. Bununla birlikte kültürün, insan yaşamı için uyumsallaştırıcı bir rol de oynadığını belirtmek uygun olacaktır (Bauman, 2006: 161). Zira uyumsuzluk durumunda insan yaşamının sürdürülebilirliği tehlikeye girme sorunuyla karşı karşıya kalacak ve dengenin bozulmasıyla birlikte toplumlar kalıcılığını yitirecektir (Lundberg ve diğ., 1968: 109; Doğan, 2000: 77). Mevcut dengenin korunup, ahengin bozulmaması daimi değişim neticesinde gerçekleşmektedir (Köknel, 1998: 33). Albert Einstein, bu durumu 1930 yılının Şubat ayında (05.02.1930) oğlu Eduard'a yazmış olduğu mektubun içerisinde yer verdiği "Hayat bisiklete binmek gibidir. Dengeni koruyabilmen için sürekli hareket etmen gerekir." cümleleriyle adeta özetlemiştir (Isaacson, 2010).

1.1.2.2.3. Toplumdan Soyutlanma ve İnsanlığın Yitişi

Her ne kadar yetişkin bir birey toplumdan soyutlanmış biçimde belirli bir süre yaşamını idame ettirebilecek olsa bile, bu varlığın "toplumsal insan"a kıyasla belirgin farklılıklar sergileyeceği gözlenecektir. Uzun süre insanlarla etkileşimi kesen veya kesilen bireylerde benlik, zaman ve gerçeklik algısı gibi elzem hissiyatların varlığı azalmakta yahut yitmektedir. Özellikle yaşça küçük bireylerin diğer insanlardan izolasyonu neticesinde yürüme ve konuşma gibi temel fiziksel ve zihinsel aktiviteleri yerine getirememesi gibi büyük problemler ortaya çıkmaktadır (Hess ve diğ., 1993: 97; Boudreau ve Newman, 1993: 147; Giddens, 1997: 25-26). Bununla birlikte söz konusu

problemlerin giderilmesi kolay olmamakta, toplumdan soyutlanmış bireylerin tekrar insani davranışlar sergileyip sürdürebilmesi oldukça zaman almaktadır (Sullivan, 1939: 932).

Bireysel soyutlanma sadece kişiye etkisi olan olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmayıp, bunun da ötesinde toplumu da etkilemektedir. Sosyal kurumların “ben”lerden değil, bireylerin ortak davranışlarından oluştuğunu ileri süren Mead’e göre özgürlük toplum aracılığıyla sağlanmaktadır. Birey ve toplum arasındaki bu bütünleşik ilişki göz önüne alındığında, bireylerin toplumdan soyutlanmasının meydana getireceği negatif etkilerin özellikle kendilerine yansyacağı, ancak bunun yanında, kısmen de olsa, toplumu da etkileyeceği görülmektedir (Karier, 1984: 154-155; Mead, 1913: 375).

İnsanın fiziksel ve biyolojik varlığının ötesindeki değerlerin kişilerde doğuştan bulunmadığını ileri süren Cooley’e göre; insan doğası toplumsal yaşamla edinilip izolasyonla (bireyin kendini toplumdan izole etmesiyle) yitirilmektedir (Adams ve Sydie, 2001: 315). Yapılan deneyler toplumsal izolasyonun yalnızca insanlar için değil; hayvanlar için de negatif etkileri olduğu sonucunu ortaya koymuştur (Bozkurt, 2006: 114). Söyleminin üzerinden iki bin yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, Aristoteles’in “Toplumun dışında yaşamaya yetkin bir insan; ya vahşi bir hayvan ya da bir tanrıdır.” sözü (Runciman, 2000: 1) kişilerin sağlıklı bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için çevre ve toplumla korumaları gereken daimi etkileşimin önemini belirterek söz konusu ilişkinin yitirilmemesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Hess ve diğ., 1993: 97).

1.2. Sosyal Mübadele (Değişim) Teorisi

Mübadele kavramı yüz yılı aşkın bir süredir ekonomi çalışmalarında yoğunlukla ele alınmış olsa da, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarında da incelenmeye başlamıştır. Her ne kadar sosyal davranışın mübadele edilen ödüller² ve katlanılan bedeller³ kapsamında bir mübadele (değişim) olduğu bakışı 1958

² Ödül, sevildiğinin hissedilmesi veya finansal destek alınması gibi kişinin etkileşimden edindiği kazanımlardır (Taylor ve diğ., 1997: 258).

³ Bedel, ilişkinin sürdürülmesi için gereken zaman ve enerji ya da diğer insanların ilişkiyi onaylamaması gibi etkileşimde katlanılan negatif durumlardır (Taylor ve diğ., 1997: 258). Bununla birlikte mevcut etkileşimin sürdürülmesinden dolayı fırsat niteliğindeki alternatif etkileşim potansiyellerinin değerlendirilememesi de bedel kapsamında ele alınmaktadır (Sprecher, 1998: 32).

yılında Homans tarafından yayımlanmış olan eserle ortaya atılmış olsa da zamanın öne çıkan sosyal bilimcilerinden Thibaut ve Kelley ve Blau tarafından da benimsenmiş olup yazarların çalışmalarında yer verilmiştir (Doğan ve diğ., 2009: 998; Secord ve Backman, 1964: 253; Abrahamsson, 1970: 282; Emerson, 1976: 335; Crosbie, 1972: 203; Davis ve Boulding, 1962: 458; Anar, 2011: 11). Nitekim Thibaut ve Kelley, 1959 yılında yapmış oldukları çalışmada ilişkilerin görece ödül ve bedel algısına odaklanmış olup bu kapsamda ilişki tatminini incelemiştir. Grupların sosyal psikolojisine dair yapılmış olan söz konusu çalışmada yazarlar, sosyal mübadele teorisine (SMT) katkıda bulunarak teorinin gelişmesinde pay sahibi olmuştur (Ward ve Berno, 2011: 1557). Bununla birlikte Blau daha çok teknik ekonomik analizler üzerinde durarak, Homans ise araçsal davranış psikolojisine yer vererek Thibaut ve Kelley'e nazaran daha farklı şekillerde SMT'nin gelişmesine katkı sağlamıştır (Emerson, 1976: 335).

Makro-sosyolojik düzeyde SMT, sosyal tabakalaşma ve işbölümü konularında da çalışılmış olup işletmeler arası ilişkiler, şehir toplum yapısı ve karar verme hususundaki çalışmalarda da kullanılmıştır. Siyasal bilimlerde ise teori, politik davranışlar konusunda genel yaklaşım olarak ele alınmıştır (Emerson, 1976: 336). Köken kapsamında antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, davranışsal psikoloji ve ekonomi ile ilişkili olan SMT (Griffith ve diğ., 2006: 86; Ma ve Qu 2011: 682; Sprecher, 1998: 32), sosyal yapının karmaşıklığının daha belirgin bir hale getirilebilmesi için insan davranış ve ilişkilerini analiz eden bir araştırma alanı olarak 1950'li yıllarda psikoloji tabanında gelişim göstermiştir. Gerek gerçek gerekse tüzel kişilerin maliyetlerini minimize etmek ve kârlarını maksimize etmek için etkileşim gerçekleştirdiklerini ortaya koyan sosyal mübadele teorisi (Shiau ve Luo, 2012: 2432), Ap tarafından; bir etkileşim durumunda birey ve gruplar arasındaki kaynak paylaşımını anlamaya ilişkin sosyolojik bir teori olarak tanımlanmıştır (Nunkoo ve Ramkissoon, 2012: 998).

İnsanlar, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, sosyal ve fiziksel çevreleriyle etkileşim halindedir ve insan adeta bu etkileşimlerin toplamı niteliğindeki sosyal bir varlıktır. İnsanoğlunun çevresiyle sürdürdüğü bu daimi etkileşimler nedensellik kapsamında sebep-sonuç ilişkisine dayanarak açıklanabilmektedir (Arkonaç, 2001: 35). SMT, grup içindeki bireylerin neden birbirlerine kıyasla pek çok değişik davranış sergilediğini ve gruptaki benzerliklerin nasıl paylaşılan ortak ilgileri oluşturduğunu ortaya koyarak,

insanların çevre ile aralarındaki sayısız etkileşimin bir kısmına açıklık getirmeye çalışmaktadır (Secord ve Backman, 1964: 258).

Tarafların edindikleri\sağladıkları ödül ve katlandıkları\sebebiyet verdikleri bedel analizini yapan SMT (Taylor ve diğ., 1997: 258), insanlar arasındaki etkileşimlerin; kazanımların (ödüllerin) maksimize edilmesi ve katlanılan maliyetlerin (bedellerin) minimize edilmesi kapsamında gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Myers, 1993: 505; Sabatelli, 1988: 217; Abrahamsson, 1970: 274; Anar, 2011: 11). Teoriye göre insanlar arasındaki etkileşimler, kazanımların mümkün oldukça artırılması yönünde şekillendirilmekte (Taylor ve diğ., 1997: 258), bireyler katlanılan bedellere nazaran ödüllerin daha fazla olduğu etkileşimleri gerçekleştirmekte ve sürdürmektedir (Thibaut ve Kelley, 2009; Homans, 1973: 61; Crisp ve Turner, 2010: 365).

Mevcut etkileşimin sürdürmeye değer olup olmadığının belirlenmesi, söz konusu etkileşim kapsamında tarafların beklenti-edinim kıyaslaması yapmasıyla gerçekleştirilmektedir. İnsanlar arası beklenti düzeyleri farklı olabileceğinden, tarafların gerek ortak gerekse alternatif etkileşimler için farklı değerlendirmelere sahip olmaları mümkündür (Sabatelli, 1988: 217). Bu bakımdan etkileşim kapsamında edinilen kazanımlar yüksek dahi olsa, daha iyi bir alternatifin belirlenmesiyle mevcut etkileşim sonlandırılabilir (Taylor ve diğ., 1997: 258; Crosbie, 1972: 205). Kişilerin beklenti düzeylerinin farklılığının yanında etkileşim süreci ile şekillenen beklenti, dinamik bir yapı arz etmekte; etkileşim kapsamında sabitliğini korumayan beklentiler değişkenlik gösterebilmektedir (Sabatelli, 1988: 217). Bu bağlamda kazanımı yüksek addedilen bir etkileşimin, beklenti tatminsizliği gerekçesi ile taraf veya taraflarca sona erdirilmesinin olası olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.1. Sosyal Mübadele Teorisine Göre İnsan Davranışlarını Etkileyen Temel Faktörler

İlişki süresince taraflarca algılanan ve edinilen/katlanılan ödül ve bedellerin, etkileşimin yapısını nasıl etkilediğini inceleyen sosyal mübadele teorisi, davranışlara yön veren temel güdünün cezalandırmalardan, negatif sonuçlardan (punishment) kaçınarak kazanım elde etme isteği olduğunu ileri sürmektedir. Teoriye göre davranışlar, hatta tüm sosyal etkileşimler özellikle ödül-bedel ilişkisinin olduğu bir mübadele aktivitesi olarak görülmektedir (Nunkoo ve Ramkissoon, 2012: 998). Bu bağlamda davranış değerlendirmesinin; etkileşim süresince elde edilen ödüllerin etkileşim bedelinden çıkarılarak

yapılabileceğini ifade etmek mümkündür (Narasimhan ve diğ., 2009: 375; Griffith ve diğ., 2006: 86; Dahlström, 1966: 241; Maris, 1970: 1071; Abrahamsson, 1970: 274; Davis ve Boulding, 1962: 455).

İnsan davranışlarının gerçekleşmesinde pek çok içsel ve dışsal faktörün rol oynadığı bilinmektedir. Özellikle verme ve almaya ilişkin davranışlar duygusal anlamda yakınlık, empati ve öfke gibi anlık durumlar tarafından belirlendiği kadar; cinsiyet ve kişilik özellikleri üzerinde etkisi olan genlerce de şekillenmektedir. Peki, insanları spesifik olarak bir durumda yardımlaşmaya sevk eden ve diğer bir durumda ise ayrılmaya, yüz çevirmeye iten şey tam olarak ne olmaktadır (Wischniewski ve diğ., 2009: 305)?

Etkileşime geçme güduları bencil ve özgecil olmak üzere iki ayrı görüşle tanımlanmıştır. Bencil perspektif, ekonomi ve sosyal mübadele teorisi tabanlı olup insan davranışlarının ekonomik karşılıklarla güdülendiğini savunurken; özgecil perspektif ise bireyin kişisel çıkar beklentisi olmaksızın başkalarının iyiliğini arttırma isteğini benimsediğini varsaymaktadır (Shiau ve Luo, 2012: 2432). Biyologlar çıkarıcı (self-interested) organizmalar arasında gerçekleşen pozitif etkileşimin (yardımlaşmanın) iki şekilde meydana geldiğini ileri sürmektedir: Bunların ilki soy seçimi⁴ olarak ortaya konulmuş iken; diğeri ise karşılıklı özgecilik⁵ olarak belirtilmiştir (Kiyonari ve diğ., 2000: 412). Homoekonomikus'un standart modelinde ise, söz konusu etkileşime geçiş durumunun SMT ekseninde değerlendirildiği görülmektedir. Buna göre insan davranışlarının temeli önyargıdan soyutlanmış bir şekilde kontrollü düşünerek durumu etraflıca değerlendirme, sosyal ve duygusal kapsam bağımsız olmak üzere kişisel faydayı maksimize etme çabasıdır (Wischniewski ve diğ., 2009: 305).

SMT kapsamında insan davranışlarına yön veren temel faktörlerin daha rahat bir şekilde anlaşılabilmesi için teorisinin temel varsayımlarına yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. SMT'nin temel varsayımlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Narasimhan ve diğ., 2009: 375; Sprecher, 1998: 32):

⁴ Özgecil davranışın $b > c$ durumunda tercih edileceğini öne süren Hamilton, ortaya atmış olduğu bu doğal seleksiyonun genel ilkesini "kapsamlı adaptasyon teorisi (inclusive fitness theory)" olarak adlandırmasına rağmen yaygın bir şekilde "soy seçimi" olarak bilinmektedir (b: ödül/fayda, c: bedel/maliyet, r: soydaşlık/akrabalık) (Foster ve diğ., 2006: 57).

⁵ Bir çeşit ortak işbirliği olan karşılıklı özgecilik, bireyin tanımadığı birine yardımcı olması ve bunun karşılığında bir süre sonra yardım görmesi olarak tanımlanmaktadır (Krams ve diğ., 2008: 599).

- İnsanlar rasyoneldir ve kazanımlarını maksimize etmek amacıyla iletişim için en uygun tavrı hesaplayarak etkileşime girmektedir.
- Bireysel memnuniyetlerin çoğu diğer insanlardan bağımsız gerçekleştirilememektedir.
- Bireyler başkalarından fayda edindiğinde kendisini karşılık verme zorunluluğunda hissetmektedir.
- Bireyler mevcut durumları için daha kazançlı alternatifleri; sosyal, ekonomik ve psikolojik bilgi erişimleri ile değerlendirmektedir.
- İnsanlar hedef odaklıdır.
- Sosyal “kredi” oluşturmak, sosyal “borçluluk” durumuna tercih edilmektedir.
- Sosyal değişim teorisinin işleyişi kültür bağlamıyla sınırlanmaktadır (örneğin; norm⁶lar başkaları tarafından geliştirilmiştir).

Yukarıda sıklıkla belirtilmiş olduğu gibi SMT, davranışların şekillenmesi ve etkileşimlerin sürdürülmesi hususunda tarafların algıladığı ve edindiği faydanın oynadığı role önemle değinmiştir. Nitekim Thye ve arkadaşlarının (2008: 43) yapmış oldukları çalışmada; bireylerin başkalarıyla kurmuş oldukları ilişkileri, kazanımı daha yüksek alternatif bir ilişki belirinceye kadar sürdürdüklerini ifade etmesi, teori kapsamında taraflarca algılanan ve edinilen faydanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

1.2.2. Sosyal Mübadeleyi Kolaylaştırıcı Bir Unsur Olarak Fiziki Yakınlık

Bilindiği gibi etkileşimin gerçekleşebilmesi için taraflar arasında erişimin sağlanması önemli bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin sağlanmasına katkı sunan fiziksel yakınlık, bununla birlikte insanların birbirlerine alışmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Bilgin, 1988: 209). Bu bağlamda insanların birbiri hakkında tutum ve düşüncelerinin şekillenebilmesine yardımcı olan temel faktörlerden birinin de yakınlık olduğunu söylemek mümkündür (Baron ve Branscombe, 2008: 221). Nitekim fiziksel yakınlık arttıkça insanlar arasında gelişmesi muhtemel olan ilişkilerin gerçekleşme olasılığı da artmaktadır (Bilgin, 1988: 208). Gerçekleşen ilişkilerde tarafların karşılıklı olarak ödemek zorunda kaldığı zaman ve efor gibi bedeller, Homans ve Thibaut ve Kelly'nin

⁶ Norm, belirli bir grupta veya toplumda standartlaşmış yol gösterici ve idare edici davranış şekilleridir (Erkal, 2000: 17).

de belirtmiş olduğu gibi, yakınlık ile daha katlanılabilir bir hal almaktadır. Bir etkileşimde taraflar arasındaki mesafe dışındaki diğer tüm durumlar eşit varsayıldığında, erişimin daha az maliyetle, yani fiziksel yakınlık ile daha kolay bir şekilde sağlandığı mübadelelerin daha kazançlı olacağı anlaşılmaktadır (Secord ve Backman, 1964: 257).

Yakınlık, düşmanlık gibi olumsuz durumların oluşmasında da etken olabilmektedir. Ancak çoğunlukla ilişkilerin gelişmesi yönünde, pozitif anlamda katkı sağlamaktadır (Myers, 2008: 222). Yakın olan tarafların gerek sosyo-ekonomik yapı ve etik değerler gibi pek çok paylaşılan ortak noktalarının bulunması gerekse birbirleri hakkında bilgi edinmelerinin görece daha kolay olup iki taraf için de kazanım sağlayan davranış keşiflerinin daha muhtemel olması (Secord ve Backman, 1964: 257), fiziksel anlamda birbirine daha yakın olan taraflar arasında tekrar eden ilişkilerin kurulma ve etkileşim gerçekleştirme olasılığını arttırmaktadır (Baron ve Branscombe, 2008: 222). Fiziksel anlamda yakın bir çevrede, benzer bir coğrafyada yaşamını sürdüren bireyler arasındaki benzerlikler, şahıslarca değer olarak addedilen şeylerin uyumunu arttırmakta; bu da daha düşük bedellere katlanılarak karşılıklı kazanım sağlanmasını desteklemektedir (Secord ve Backman, 1964: 256). Nitekim pek çok çalışma, benzer değerleri paylaşarak ortak tutumlara sahip olan bireylerin, aralarında uyumsuzluk düzeyi yüksek olan bireylere kıyasla daha fazla etkileşime girdiğini ortaya koymuştur (Baron ve diğ., 1998: 161).

1.2.3. Sosyal Mübadelede Karşılıklılık

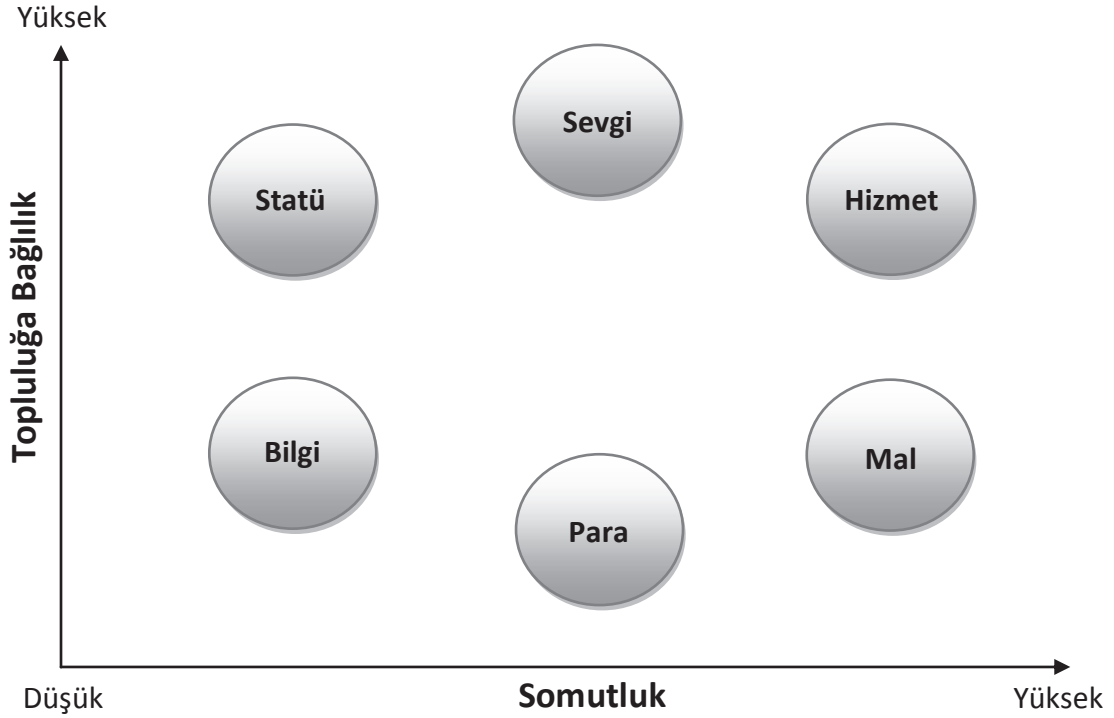
İnsanoğlu varlık süreci boyunca doğada pek çok zorlukla karşılaşmış ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için karşılıklı kazanım elde ettiği sosyal sürecin parçası olmayı sürdürmüştür (Kiyonari ve diğ., 2000: 411). Söz konusu karşılıklı kazanım daimiliğini koruduğundan zamanla bir kural olarak değerlendirilmiş olup, bu kural insanlık tarihi boyunca gerek ilkel gerekse modern, bilinen tüm toplumlarda gözlenebilmiştir (Cory Jr., 2006: 596; Kenrick ve diğ., 2010: 290; Krams,2008: 599). Pek çok insan davranışının temelindeki güdüsel bir etmen olan karşılıklılık ilkesi (Gächter ve Falk, 2002: 2) Gouldner (1960)'a göre insanoğlunun evrensel karakteristiğidir. Nitekim gerek bireyler arasındaki sosyal bağın başlangıcı veya kalıcılığının sağlanması gerekse sosyal sistemlerin istikrarının sürdürebilmesi hususunda başkaları vasıtasıyla edinilen faydaya denk bir değerle karşılık verilmesi büyük bir önem arz ettiğinden, sistem üyelerinin arasındaki karşılıklılık ilkesi oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Deckop ve diğ., 2003: 102; Dwyer ve diğ., 1994: 35).

Karşılıklılık ilkesi, başkalarının geçmiş davranışları temelinde, bireylerin bazı zorunluluklar hissederek bu bağlamda davranışlar sergilemesini (önceki iyiliğe benzer iyilikle karşılık vermek) gerektirmektedir (Diekman, 2004: 489; Blau, 2009; Homans, 1973). Doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan karşılık, insanlar arasındaki işbirliğinin aynen karşılığı ile birbirlerine fayda sağlamasıyla gerçekleşmesi iken; dolaylı karşılık, bireylerin başkalarıyla işbirliğine giren, yardımcı olarak fayda sağlayan kişilerle işbirliği gerçekleştirmesidir (Rankin ve Taborsky, 2009: 1913; Simpson ve Willer, 2008: 39). Literatürde karşılıklılık ilkesi farklı şekillerde ele alınmış olsa da zorunluluk hissi, edinilen faydaya denk bir karşılık verme isteği ve karşılıkların etkileşimlerle yerine getirilmesi, bu ilke kapsamında değerlendirilen temel eylemler olarak kabul edilmektedir (MacCormack, 1976: 90).

Bireyler etkileşime girdiklerinde ilişki kapsamında “girdiler” sunup yine bu ilişkiden “çıktılar” edinmektedir (Lyons ve Scott, 2012: 67). Nitekim sosyal mübadele teorisi, ilişki kuran tarafların birbirlerine sağlaması muhtemel karşılıklı faydalar olduğunu ve bu bağlamda bireylerin sıklıkla sosyal mübadele gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir (Teklead ve Chiaburu, 2011: 461). Taraflarca sağlanan karşılıklı faydanın özellikle modern zamanlarda, teknolojinin gelişmesiyle birlikte arttığı ve bu açıdan sosyal mübadelenin de daha büyük bir önem kazandığı düşünülmektedir. Bireysel uzmanlaşma ile daha belirgin niteliklere haiz olarak “özelleşen” kişiler, bazı açılardan yetersiz kaldığı veya bir şekilde desteğe ihtiyaç duyduğu durumlar için, belirli konulara ilişkin özelliği olan bireylerle temasa geçme gereksinimi duymaktadır. Bu şekilde uzmanlaşma (özelleşme) ile paralellik arz eden karşılıklı bağımlılık tabanında kişiler arası mübadele ihtiyacı da artmıştır (Grembowski ve diğ., 2002: 1169; Smith, 2010).

Sağladığı standartlaşma ile normlar, sergilenebilecek pek çok davranışa ortak anlamlar yükleyerek oldukça karmaşık olan iletişim sürecini sadeleştirmiştir. Bu bakımdan iletişim kurma ihtiyacı, grup içersindeki bireylerin normlar geliştirmesine sebebiyet vermiştir (Newcomb, 1958: 267-268). Bireyler sosyal normlara göre davranışlarını neticesinde kişisel etki, güven, minnettarlık ve ekonomik getiri gibi karşılıklı fayda beklentisinde olmaktadır (Shiau ve Luo, 2012: 2432). Burada kimin kim ile değişim yapmasının olası olduğunu ve hangi tarafın daha avantajlı ve dezavantajlı çıkacağını şekillendiren temel etmen karşılıklı bağımlılık olmaktadır (Thye ve diğ., 2008: 43).

Kişiler arasında gerçekleşen etkileşimlere ödül-bedel perspektifinden bakıldığında, etkileşimlerin taraflarca fayda edinilen birer mübadele olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır (Shiau ve Luo, 2012: 2432). Her ne kadar sosyal mübadeleler ekonomik mübadeleler gibi yapılan katkılar karşılığında gelecekte bir gelir beklentisini beraberinde getiriyor olsa da; ekonomik mübadelenin aksine, sosyal mübadelede gelirin tam karşılığı belirsizliğini korumaktadır (Ma ve Qu, 2011: 682).

Şekil 7. Mübadele Edilen Ödüller

Kaynak: Taylor ve diğ., 1997 : 258.

Şekil 7 incelendiğinde, sosyal mübadele sürecinde kaynakların ekonomik olabileceği gibi sosyal bir takım hizmetler ya da saygınlık benzeri sembolik unsurların da olabileceği anlaşılmaktadır (Thibaut ve Kelley, 2009; Grembowski ve diğ., 2002: 1169; Myers, 1993: 505). Saf ekonomik mübadelelerde görülmeyen minnettarlık ve güven gibi hisler sosyal mübadelelerde ortaya çıkmaktadır (Blau, 2009; Dur ve Roelfsema, 2010: 56; Gächter ve Fehr, 1999: 342).

İnsanlar arası ilişkilerde karşı tarafın bireye sergilediği tutumun, kişinin de karşı taraf hakkında gelişen düşüncelerini adeta bir etki-tepki dinamiği gibi şekillendireceğini belirten karşılıklılık ilkesi; insanların kendilerine yardım edenlere, yardımcı olacağını

savunmaktadır (Crisp ve Turner, 2010: 339; Myers, 1993: 511). Sosyal mübadele teorisine göre de bir kişi başkasının katkısı ile herhangi bir fayda elde ediyorsa, bu durumda kendisini bir çeşit karşılık verme zorunluluğu altında hissetmektedir. Bu varsayımın genellikle kısa süreli ilişkilere nazaran uzun süreli olanlarda kendisini daha net bir şekilde gösterdiği ifade edilmektedir (Lin ve Huang, 2010: 189; Gürboyoğlu, 2009: 42). Ancak tarafların kişisel özelliklerinden çok fayda istikrarına odaklanan teori, sosyal mübadele kapsamında değerlendirilen etkileşimlerin narin ve kararsız olabileceğini ileri sürmektedir (Thye ve diğ., 2008: 43).

Karşılıklı işbirliklerinde taraf sayısındaki artış, iki tarafın arasında gerçekleşmekte olan eşzamanlı ve tekrarlanan etkileşime nazaran, mevcut ilişkinin daha kırılğan bir yapı almasına sebep olmaktadır (Diekman, 2004: 490). Bununla birlikte karşılıklılık modeli ve mübadele kuralının uzun süreli ilişkilerde daha karmaşık bir yapı arz edeceği de göz önünde bulundurulduğunda (Taylor ve diğ., 1997: 262) yukarıda belirtilmiş olan uzun süreli ilişki oluşumunun güçlüğü daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır. Buna rağmen mevcut sosyal mübadele zaman içerisinde iki taraf için de tatmin edici bulunursa, neticede taraflarca sağlanan katkıların kademeli bir şekilde artması sağlanabilmektedir (Tekleab ve Chiaburu, 2011: 416). Öyle ki etkileşim sürdürüldükçe taraflar, belirli durumlarda birbirlerinin olası davranışlarını daha rahat bir şekilde öngörebilmektedir. Bu öngörü ile birlikte etkileşimde katlanılan bedel azalacak ve mübadele edilen ödüllerin (kazanımların) düzeyi artacaktır (Secord ve Backman, 1964: 257). Bu tür sosyal mübadeleler özellikle kişiler için geliştirici bir döngü haline geldiğinde kurulmuş olan karşılıklı değişim, bozulması zor bir hal almaktadır (Lyons ve Scott, 2012: 68).

1.2.4. Karşılıklılık Ötesi: Prososyal (Karşılıksız) Davranış ve Özgecilik (Fedakârlık)

Taraflar arasında gerçekleşen etkileşimlerde edinilen fayda maksimizasyonuna odaklanan ve mevcut sosyal mübadelenin iki taraf için de kazanımlı olmayı koruduğu sürece devamlılığını sürdüreceğini iddia eden SMT'ye nazaran (Davis ve Boulding, 1962: 455; Maris, 1970, 1071) toplumun iyiliği ve etkili bir şekilde işleyişi için gerek olan prososyal davranış; karşılıksız iyilik sağlama temeline dayanmaktadır (Zeldin ve diğ., 1982: 1492; Galliard ve diğ., 2005: 206).

En temel anlamıyla yardımcı olma, paylaşma, bağışlama, sempati geliştirme, iş birliği yapma gibi başkalarına fayda sağlama niyetiyle gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanan prososyal davranışlar, toplum ahlakınca onaylanmakta ve tüm insan toplumlarında görülmektedir (Kenrick ve diğ., 2010: 289; Brief ve Motowidlo, 1986: 710; Bénabou ve Tirole, 2006: 1652; Zeldin ve diğ., 1982: 1492; Yarrow ve diğ., 1976: 118; Brief ve Motowidlo, 1986: 711). Gerçekleştirilecek olan prososyal davranışlar bireysel olarak tam anlamıyla rasyonel olmasa da sosyal açıdan yüksek rasyonelliğe sahip olabilmektedir (Fowler ve Kam, 2007: 813). Bu bakımdan prososyal davranışların özellikle toplum içerisindeki iç kontrol odağı, öz-saygınlığı ve ahlaki gelişimi yüksek olup onaylanma ihtiyacı düşük olan bireylerce gerçekleştirilmesi daha muhtemel olmaktadır (Piliavin ve Charng, 1990: 31).

Wispe (1972) prososyal davranışı; yardım etme niyetiyle ve gönüllü bir şekilde, diğer insanların fiziksel ya da psikolojik iyiliğine katkı sağlayan ve pozitif sosyal sonuçlar meydana getiren davranışlar olarak tanımlamaktadır (Hogg ve Vaughan, 2011: 496). Ortaya atılan tanımlamalar ve yapılan çalışmalara rağmen, yine de insanların neden iyi edimlerde bulunduğu tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Bu hususta sosyal baskı ve kişisel teşvik, bireyleri prososyal davranışa yönelten temel gerekçeler olarak ön plana çıkarılmaktadır (García ve diğ., 2006: 82; Wentzel ve diğ., 2007: 895). Bununla birlikte soy seçimi ve karşılıklı özgecilik kavramları da prososyal davranışların açıklanabilmesi için araştırmacılarca üzerinde durulan konulardan olmuştur. Ancak çoğu prososyal davranışın yakın zamanda kendilerine karşılık veremeyecek yabancılara yönelttiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu kavramların açıklayıcılık bağlamında yetersiz kaldığı daha rahat bir biçimde anlaşılabilir (Simpson ve Willer, 2008: 37-38). Yine de konuya ilişkin yapılan çalışmalarda, başkalarına yardımcı olma amacı ile harekete geçmenin insan doğasının bir parçası olduğu ortaya konulmaktadır (Piliavin ve Charng, 1990: 27).

Prososyal davranışların özellikle gönüllü bir şekilde yapılması ve bu tür davranışları gerçekleştiren bireyin niyeti büyük bir önem taşımaktadır. Kişinin kendi isteği dışında, mecburen yapmak zorunda kaldığı davranışlar başkalarına fayda sağlasa dahi, bu tür davranışlar “prososyal” terimi kapsamı dışında değerlendirilmektedir (Leblebici, 1988: 274-275).

Prososyal davranışın alt kategorilerinden biri olan özgecilik (Hogg ve Vaughan, 2011: 497), hiçbir şekilde karşılığında herhangi bir kazanım beklemeden ve elde etmeden, belirli bedellere katlanarak gönüllü bir şekilde kim oldukları önemsiz olmak üzere başkalarına yardımcı olma eylemi olarak tanımlanmaktadır (Taylor ve diğ., 1997: 336; Losco, 1986: 344; Hardin, 1993: 358). Toplumsal iyilik sağlama niyetiyle gerçekleştirilen özgecil eylemler ile kişisel fayda edinmeye yönelik çıkarıcı (bencil) eylemlerin genellikle karşılaştırıldığını ifade eden Guagnano (2001: 426) özgecil davranışların, sosyal durumların başkaları için negatif sonuçlarının farkında olan bireylerin kendilerine önleyici ve iyileştirici eylemleri yapma sorumluluğu yüklediğinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

Yapılan genel tanımlamaların dışında, özgecilik farklı disiplinler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin, sosyobiologlar; davranışı gerçekleştiren kişinin karşı taraftan daha az fayda edindiği durumlarda gerçekleştirilen eyleme özgecil davranış tanımlaması yapmaktadır (Piliavin ve Charng, 1990: 27). Kişisel çıkarım tüm davranışları güdülediği bireycil kişilerin aksine özgecil kişiler, tanımdan da anlaşılabilirceği gibi, teklif edilen ya da beklenen bir karşılık olmaksızın başkalarına yardım eden kimselerdir (Myers, 1993: 505-507). Bencil insanlar özellikle başkalarından göreceği saygınlık gibi teşvik unsurlarıyla prososyal davranışlara sevk olurken, özgecil insanlar böyle bir teşvikin varlığını gereksinmemektedir (Simpson ve Willer, 2008: 38).

Biyoloji ve sosyal bilimler için temel problemlerden biri; insanlarda ve diğer türlerde işbirlikçi ve özgecil davranışların gelişimine açıklama getirmektir (Lehmann ve diğ., 2007: 21). Özgecil davranışların kapsamı tam olarak sınırlandırılmamış olsa da Piliavin ve Charng (1990: 30) bir davranışın özgecil olarak nitelendirilebilmesi için taşınması gerektiği beş temel özelliği aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Karşı tarafa fayda sağlamalı
- Gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmeli
- Kasıtlı (niyetli) bir şekilde gerçekleştirilmeli
- Amaç fayda sağlamak olmalı
- Hiçbir dışsal fayda beklentisi olmaksızın gerçekleştirilmeli

Sergilenen davranışların saf özgecilik ya da bencilliğin karmaşık bir türü ile daha iyi bir şekilde açıklanabilip açıklanamayacağı halen netlik kazanmamış olsa da (Epstein, 1993: 388; Baxter, 2005: 374) insanların kendilerinden ziyade başkalarını da düşündüğünü gösteren; bağış yapmak, cömertlik, tolerans, fakire olan ilgi, sosyal adalet, sosyal reform hareketlerine katılım gibi özgecil davranışlar (Wuthnow, 1993: 345; Hu ve Liu, 2003: 678) insan eylemlerinin önemli bir parçasını oluşturduğu için tüm insan davranışlarının “bencil” perspektifle açıklanmaya çalışılması doğru olmayacaktır (Epstein, 1993: 388-399).

Özgecilik, karşılıklılıktan farklı olarak bir şartsız fayda sağlama şeklidir. Nitekim özgecil davranışı gerçekleştiren kişi, iyilik yapacağı kişinin kendisine daha önce fayda sağlayıp sağlamadığıyla ilgilenmemektedir (Fehr ve Gächter, 2000: 2). Yine de bireyler arasında sürdürülen herhangi ilişki kapsamında bir tarafın özgecil olması, karşı tarafı karşılık vermeye sevk edebilmektedir. Bu durumda mevcut özgecillik boyut değiştirerek işbirliği ilişkisine dönüşür. Yine benzer şekilde kişisel kazanç odaklı başlatılmış olan herhangi bir işbirliği ilişkisi de zamanla özgeciliği açığa çıkarabilmektedir (Leblebici, 1988: 275).

1.2.5. Sosyal Mübadelede Karşılık

Sosyal mübadele teorisinin temeli, bireylerin birbirlerine karşı nazik olmalarını şart koşan karşılıklılık kuralı ve ortak çıkarıdır. Ancak insanlar arasındaki ilişkinin durumuna göre, karşılıklılık kuralı nihayetinde şekillenen etkileşim her zaman pozitif olmamaktadır (Lyons ve Scott, 2012: 67; Clercq ve diğ., 2010: 89). İki birey arasında sosyal mübadele ilişkisinin zedelenmesine gerekçe olan en yaygın sebepler arasında; mevcut ilişkinin sürdürülme maliyetinin yüksek olması sebebi ile taraflarca elde edilen marjinal faydanın azalması, taraflardan birinin diğerine yeterince uygun bir kazanım sunmaması neticesinde eşleşmeyen özelliklerin açığa çıkması ve bireylerin birbirlerini tanımaması gibi doğal engeller gösterilmektedir. Etkileşime yönelik gelişmesi muhtemel olan bu sorunlar, bireyler arasında kurulan sosyal mübadele ilişkisine son verilmesine yahut söz konusu ilişki boyutunun azaltılmasına sebebiyet vermektedir (Doğan ve diğ., 2009: 118).

Yukarıda belirtilmiş olan, dikkat edildiğinde görece pasif bir yapı arz eden ve ilişkileri negatif yönde etkileyen gerekçelere ek olarak, ilişki tarafları kendilerine adil bir şekilde davranılmadığını hissedebilmektedir. Bu durumda SMT adaletsizliğe uğrayan tarafın “ödeşmek” için karşılık vereceğini ileri sürmektedir. Teori bu şekilde mevcut ilişkideki negatif gelişmelere benzer ölçülerde karşılık verilmesi kapsamında bir açıklama getirmektedir (Lin ve Huang, 2010: 190).

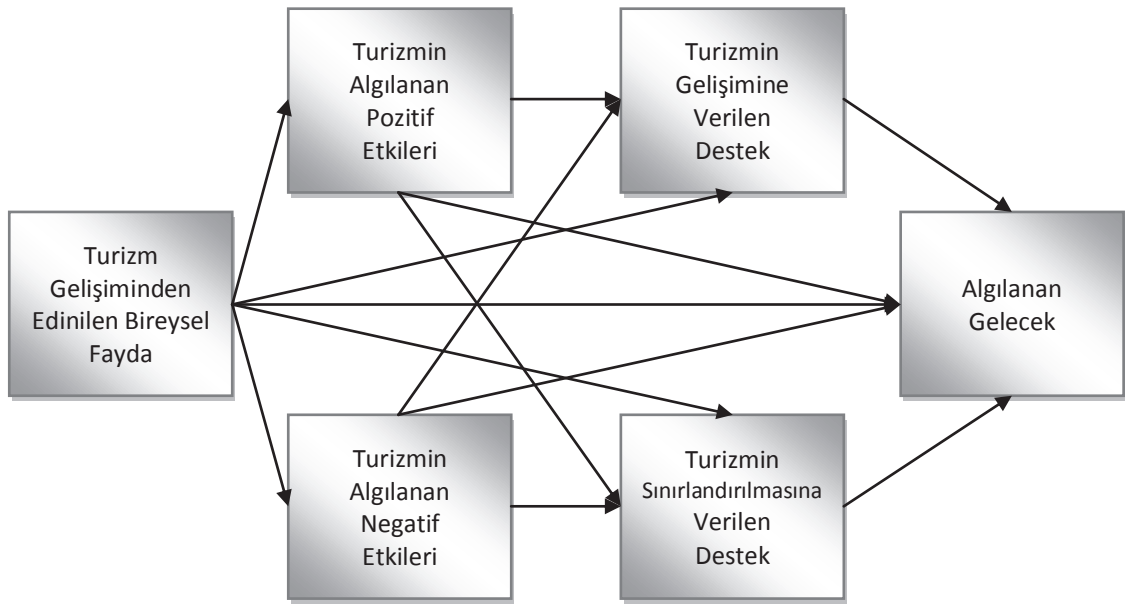
Bir değişim sürecine girmeden önce ödül ve bedelleri değerlendiren ve bu şekilde kazanımlarını maksimize edip, maliyetlerini minimize etme uğraşı içerisinde olan kişiler (Nunkoo ve Ramkissoon, 2012: 998) bekledikleri kazanımı elde edemediğinde ya da negatif bir durumla karşı karşıya kaldığında gelecekte benzer bir etkileşimden yoğun bir biçimde kaçınmak isteyecektir. Bunun dışında etkileşim kapsamında maruz kalınan ve taraflarca adaletsizlik olarak algılanan durumlar için her ne kadar misilleme bir çeşit karşılık verme biçimi olsa da, taraflar etkileşim seçenekleri arasında kazanımlarının en fazla olacağına inandıklarına ağırlık verecektir (Griffith ve diğ., 2006: 87).

1.3. Sosyal Mübadele Teorisi ile Turizme Verilen Destek Arasındaki İlişki

Turizm endüstrisi, elde edilmesi mümkün olan pek çok değer barındırmaktadır. Endüstri kapsamında oluşturan iş imkânları ve neticesinde edinilen ekonomik faydalar, doğal çevrenin korunmasına yönelik alınan önlemler ve geliştirme çabaları, meydana gelen kültürel etkileşim fırsatı ve altyapı imkânlarının kuvvetlendirilmesi bunların başlıcaları olarak gösterilebilmektedir (Andereck ve diğ., 2005: 1056-1057). Yalnız, turizm endüstrisi bağlamında çizilmiş olan bu olumlu tablo, her zaman için pozitifliğini koruyamamaktadır (Smith ve Krannich, 1998: 784). Nunkoo ve Ramkissoon (2012: 997)’un da belirtmiş olduğu gibi bazı ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel negatif etkiler, turizm endüstrisindeki gelişmeler neticesinde meydana gelebilmekte ve bu durum özellikle yerel halka olmak üzere kapsam dâhilinde değerlendirilebilecek tüm faktörleri etkileyebilmektedir.

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi turizm kapsamında pek çok etki meydana gelmekte ve bu etkilerin tamamına “toplam turizm etkisi” denilmektedir. Toplam turizm etkisi etkileşim taraflarınca algılanış durumuna göre geri yansıtılmakta, bir başka deyişle, yapılan algısal değerlendirmeye göre tarafların turizme olan desteği tepkisel anlamda şekillenmektedir (Cengiz ve Kırkbir, 2007: 20). Bu bağlamda turizm endüstrisi

kapsamında, tarafların endüstri tabanında ortaya çıkan oluşumları nasıl algıladıklarının ortaya konulması; turizme verilen ve verilmesi muhtemel desteğin analiz edilebilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Yine algılanan mevcut sorunların etraflı bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda gerçekçi ve çözüm odaklı nitelikte gerek yasal gerekse yönetsel önlemlerin alınabilmesi için de endüstrinin taraflarca nasıl algılandığının ortaya konulması son derece önemlidir (Andriotis ve Vaughan, 2003: 173). Buna ek olarak algılanan negatif etkilerin azaltılması ve pozitif etkilerin artırılması yönünde atılacak adımlar, öncelikle bu etkilerin belirlenmesini gerekli kılmaktadır (Williams ve Lawson, 2001: 270; Látková ve Vogt, 2011: 50).

Şekil 8. Taraflarca Algılanan Turizm Etkileri ve Turizme Verilen Destek

Kaynak: Látková ve Vogt, 2011: 53.

Başta yerel halkın olmak üzere taraflarca turizme verilen desteğin tespit edilmesine ilişkin pek çok teoriden faydalanılmış olsa da en yaygın şekilde kullanılan sosyal mübadele teorisi olmuştur (Nunkoo ve Ramkissoon, 2012: 998; Andreck ve diğ., 2005: 1061; Látková ve Vogt, 2011: 52). Turizm perspektifiyle sosyal mübadele teorisi; tarafların turizme karşı tutumlarının ve bu bağlamda turizmin gelişimi hakkında desteklerinin, turizmin çıktısı olarak addedilen değerlerin gerek kendilerine gerekse diğer taraflara sağladığı faydalarca şekillendiğini ileri sürmektedir (Ward ve Berno, 2011: 1557; Yoon ve diğ., 2001: 364). Nitekim SMT'ye göre; taraflarca turizm

endüstrisi kapsamında edinilen ödülleri/faydaların katlanılan bedellerden/maliyetlerden fazla olması durumunda turizme destek verilmesi daha muhtemel olmaktadır (Gursoy ve Rutherford, 2004: 496; Andriotis ve Vaughan, 2003: 173).

Turizm kapsamında açığa çıkan, ödül ve bedel niteliğinde değerlendirilebilecek olan kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkiler, turizme verilen destek hususunda tarafların tutumunu etkileyen önemli unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır (Ward ve Berno, 2011: 1557; Besculides ve diğ., 2002: 308). Bu bakımdan endüstrinin toplum ve diğer paydaşlar üzerinde meydana getirdiği negatif etkilerin azaltılması, tarafların turizmin gelişimine ve turistlere olan tutumlarını pozitifleştirebilmekte, bu bağlamda turizme verdikleri desteği arttırılabilmektedir (Nunkoo ve Ramkissoon, 2012: 998). Aksi durumda paydaşların turizm endüstrisini benimsememesi ve karşı çıkmaları sonucunda, turizm gelişimi yavaşlayabilecek, hatta durma düzeyine gelinceye değin gerileyebilecektir (Gursoy ve Rutherford, 2004: 495).

Turizm endüstrisine üreticiler açısından bakıldığında, yüksek kaliteli hizmet sağlamanın, endüstri çatısı altında faaliyet gösteren tüm işletmeler için temel bir gereklilik olduğu görülmektedir. Diğer pek çok endüstrinin aksine, turizm endüstrisinin temel ürününü soyut nitelikteki hizmetler oluşturduğundan, müşteri tatminin sağlanabilmesi ve bunun da ötesinde müşteri sadakatinin oluşturulabilmesi konusunda kaliteli hizmet sağlanmasının önemi daha rahat anlaşılabilir (Öztürk ve Seyhan, 2005).

Sunulan hizmetler çoğunlukla bir etkileşim süreci niteliğinde gerçekleştirildiğinden gerek müşteri gerekse çalışanların fiziksel ve psikolojik anlamda rahatlıkları hizmet deneyimini etkilemektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda müşterilerin hizmet kalitesi hakkında fikirlerinin oluşması hususunda çalışanlarla etkileşim sürecinin belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan müşteri tatmininin sağlanmasında; çalışanların yalnızca iş tanımında belirtilen görevleri yerine getirmesinden ziyade yerleşik rutinlerin ötesine geçmesinin, gerçek anlamda üstün nitelikli hizmetin sunulması için bir gereklilik arz ettiği görülmektedir (Ma ve Qu, 2001: 680-681). Çalışanların söz konusu ekstra eforu içtenlikle yerine getirerek endüstri kapsamında

karşı taraf niteliğindeki müşterilere yüksek düzeyde fayda sağlaması ve bu etkileşimi sürdürerek endüstriyi desteklemesi; kendilerinin de karşılığında endüstriden fayda elde etmesiyle ilişkilidir. Bu hususta Ward ve Berno (2011: 1557) turizm endüstrisinde çalışanların, turizmden doğrudan fayda sağladıkları için turizm desteğine ilişkin olumlu tutumlar geliştireceğini öngörmektedir. Bu durumu destekler nitelikte pek çok çalışma, tarafların turizm endüstrisiyle ekonomik boyutta bağlarının bulunmasıyla, turizme verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Besculides ve diğ., 2002: 308).

BÖLÜM 2: TURİZMİN KÜLTÜREL, ÇEVRESEL, EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

Küresel bir boyut kazanan turistik faaliyetler kapsamında pek çok etki meydana gelmektedir. Her ne kadar yoğunluklu olarak turizmin ekonomik etkilerine odaklanılmış olursa da endüstri dâhilinde meydana gelen sosyal, kültürel ve çevresel etkilerin de göz ardı edilemeyecek gelişmelere sebebiyet verdiği bilinmektedir.

Bu bölümde turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen başlıca etkiler olarak değerlendirilebilecek olan; turizmin kültürel (dilde, inançta, geleneklerde meydana getirdiği değişim gibi), çevresel (havaya, suya, toprağa, iklim değişimine etkisi gibi), ekonomik (istihdama, milli gelire, dış ticarete etkisi gibi) ve sosyal (demografik yapıda, aile yaşamında, kişisel alışkanlıklarda meydana getirdiği değişim gibi) etkileri değerlendirilmiş olup başlıklar altında sırasıyla aktarılmıştır.

2.1. Turizmin Kültürel Etkileri

Küresel turizm hareketlerinin halen yarısından fazlasının (%51) deniz-kum-güneş turizmi temelinde tatil yapmaya yönelik faaliyetlerden oluşmasına karşın (UNWTO, 2012: 4) insanların kültürel bakımdan zengin bölgeleri görmek, antik dönem kalıntılarını ziyaret etmek ve farklı kültürleri tanımak gibi amaçlarla gerçekleştirdikleri kültür turizmi faaliyetleri gün geçtikçe daha fazla talep edilmektedir. Bu bağlamda turizm-kültür ilişkisinin daha açık bir şekilde ortaya konulmasına ilişkin yapılan bilimsel çalışmalarda da buna paralel bir şekilde artış görülmektedir (Avcıkurt, 2009: 18; Emekli, 2003: 40; McKercher ve diğ., 2005: 540; Özdiçiner, 2009: 1297; Emir ve Avan, 2010: 204-205; Bahçe, 2009: 2; Grünewald, 2002; Eshliki ve Kaboudi, 2012: 334).

Türkiye'nin turizm kapsamında daha çok kıyı bölgelere odaklanarak ülkenin kültürel ve tarihi zenginliklere gereken önemi vermemiş olması, söz konusu değerlerin ön plana çıkarılması hususunda engelleyici bir rol oynamıştır (Uluslan ve Batman, 2010: 245). Nitekim kültür turizmi potansiyeli açısından birçok ülkeye kıyasla son derece geniş kaynaklara sahip olan Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, Afrika kıtasından diğer kıtalara doğru yaklaşık 1,8 milyon yıl önce gerçekleşen ve insanlığın ilk göçü olarak nitelendirilen bu hareketten itibaren bir kültür üretim ve aktarım merkezi olagelmıştır

(Gülcan, 2010: 100). Söz konusu turistik kültürel kaynakların genel hatlarıyla sıralanmasına ilişkin bilgiler tablo 1 aracılığı ile aktarılmıştır (Uygur ve Baykan, 2007: 36).

Tablo 1:
Kültürel Turizm Kaynakları

Kategori	Örnek
Miras çekicilikleri	Müzeler ve tarihi merkezler, kaleler, malikâneler, antik anıtlar, tarihi bahçeler, manzara bahçeleri, tarihi köyler
Festivaller ve özel olaylar	Folklor, performans sanatları, spor etkinlikleri, özel ilgi etkinlikleri
Dini yerler	Tapınaklar, kiliseler, katedraller, camiler
Dil	Yerel baskın dil, azınlık ve bölgesel dil, dil okulları
Sanatlar	Tiyatrolar, sanat galerileri
Spor ve boş zaman aktiviteleri	Katılımcılar, seyirciler, geleneksel oyun ve sporlar
Modern popüler kültür	Filmler, yerel televizyonlar
Diğer	Ünlü insanlar ve tarihi olaylar, geleneksel yiyecek ve içecekler, geleneksel el sanatları, mimari yapı

Kaynak: Uygur ve Baykan, 2007: 36.

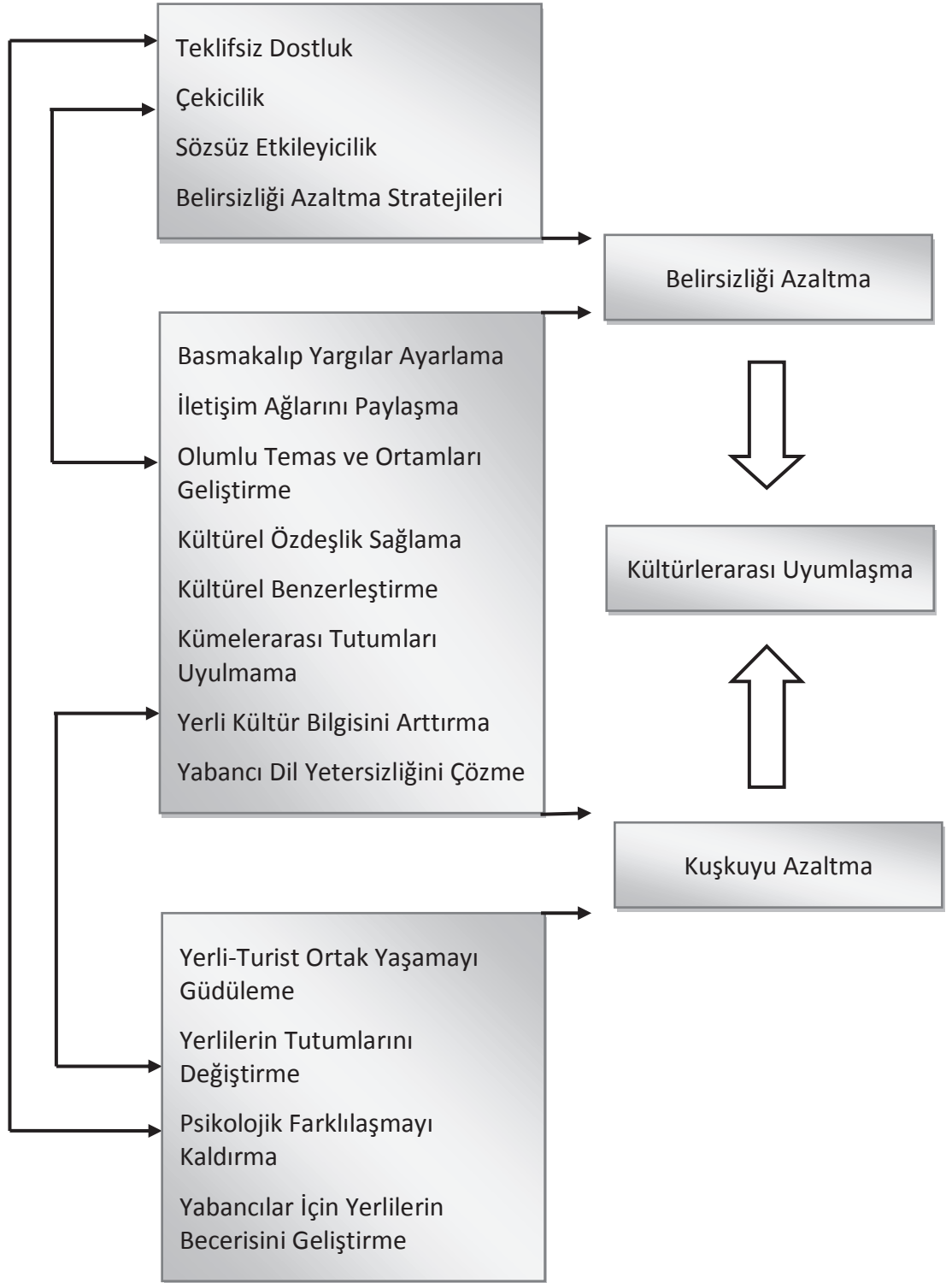
Türkiye Cumhuriyeti'ne değin Sümerler, Hititler, Urartular, Romalılar, Bizanslar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok medeniyete ev sahipliği yaparak benzersiz bir kültürel mirasa (örf, adet, gastronomi, tarih, din, sanat vb.) sahip olmuştur. Belirtilmiş olduğu gibi bünyesinde barındırdığı geniş kültürel ve tarihi değerlere rağmen, ülkenin bu potansiyelini etkili bir biçimde değerlendiremediğini ifade etmek mümkündür (Emekli, 2005: 103; Çeken, 2004: 8-9; Uygur ve Baykan, 2007: 33; Çulha, 2008: 1828).

2.1.1. Turizmin Olumlu Kültürel Etkileri

Kültür turizmi başta olmak üzere, turizm kapsamında elde edilen faydaların sürdürülebilir kılınması, kültürel değerlerin de içerisinde yer aldığı kaynakların özenli bir şekilde korunmasına bağlıdır. Bu bağlamda turizmin gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültür üzerinde de koruyucu ve geliştirici bir rol üstlenerek geleneksel kültürü canlandırdığının ifade edilmesi mümkündür (Gülcan, 2010: 102; Emir ve Avan, 2010: 207; Kim ve diğ., 2013: 528; Çetin, 2010: 182; McKercher ve diğ., 2005: 539). Bu açıdan bakıldığında, turizmin kültür üzerinde etken bir rol oynadığı görülmektedir. Söz konusu etkiler (Emekli, 2005: 105):

- Kültür mirasını oluşturan envanter çalışmalarının tamamlanması,
- Antik kentlerin turizm amaçlı kullanılarak ziyarete açılması,
- Geleneksel mimari özelliklerinin korunması ve turizme kazandırılması,
- Geleneksel yaşam tarzını yansıtan öğelerin turizmde kullanılması,
- nemli kişi ve kahramanların, olayların tanıtılması,
- İnanç turizmine ilişkin değerlerin saptanması,
- Müzelerin daha etkin kullanımının sağlanması,
- El sanatlarına turistik ürün niteliği kazandırılması gibi geleneksel tarım ürünlerinin ve yemek çeşitlerinin tanıtılması şeklinde daha çok bölge kültürüne sahip çıkılması olarak belirtilmektedir.

Turistik faaliyetler kapsamında insanlar arasında kültürden geleneğe, bilgiden değere pek çok etkileşim gerçekleştirilmekte ve bu durum bireylerde belirli boyutlarda değişime sebebiyet vererek anlayışların gelişimini sağlayabilmektedir (Sağır, 2011: 50; Zengin, 2006: 40-41). Turistlerin bölgeyi ziyaretiyle yerel halkla gerçekleştirdikleri etkileşim belirtilmiş olduğu gibi çok yönlü ve karmaşık olabilmektedir. Söz konusu etkileşimler birbirleri için yabancı konumundaki taraflar arasındaki kuşku ve belirsizliği azaltarak farklı kültürel değerlere sahip kişiler arasında uyumlu bir ortamın gelişmesine yardımcı olmaktadır.

şekil 9. Kùltürlerarası Uyumlaşmayı Sağlama Yolları

Kaynak: Rızaoğlu, (2012): 325.

Turizm hareketlerinin farklı kùltürlere sahip toplumların birbirini daha iyi anlayarak kaynaşması üzerinde etkili olduğu (Yılmaz ve Yılmaz, 2004: 158) ve küresel barışın sağlanması bakımından etken bir rol üstlendiği bilinmektedir. Ancak, bu durum her zaman pozitif etkinliğini koruyamamakta ve farklı kùltürler arasında anlaşmazlıkların gelişmesine de sebebiyet verebilmektedir. Bu negatif durumun önüne geçilebilmesi bakımından bölge halkı ve turistlerin istek ve ihtiyaçlarının iyi bir şekilde analiz edilmesi, önem arz eden alt ve üstyapı gereksinmelerinin sağlanması ve bununla birlikte bölge halkının turizm konusunda bilgilendirilerek turistlerle kontrollü ilişkiler kurmalarının sağlanması oldukça önemlidir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 7-8).

2.1.2. Turizmin Olumsuz Kültürel Etlileri

Küresel turizm hareketlerinde zamanla yaşanan artışlar ve kitlesel turistik faaliyetler 1970'li yılların ardından doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki tehdidi vurgulamış olup bu husus 1972'de Human Environment/Stockholm Konferansı, 1980'de Dünya Koruma Stratejisi ve 1987'de Brundland Raporu tarafından değerlendirilerek dünya gündemine taşınmıştır. Bu sayede turizm kapsamında edinilen ekonomik faydaların ötesinde, turistik faaliyetlerin devamlılığının sağlanabilmesi açısından büyük önem arz eden doğal ve kültürel kaynakların korunması ve geliştirilmesi konularına da ülkelerin önem vermesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Uslu ve Kiper, 2006: 306). Bu doğrultuda turizmin kültürel değerler üzerinde yaptığı temel değişimler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Duran, 2011: 298):

- Dinsel inanç ve davranışların değişmesi,
- Ahlaki değer ve davranışların değişmesi,
- Yabancı sözcüklerin yerel halkın ilindeki oranının artması,
- Yerli sanatın işlevinin ve anlamının değişmesi,
- Turizmin, yerel halkın kendi kùltürünün bir parçası haline gelmesidir.

Turizmin gelir sağlayıcı etkisine gereğinden fazla yoğunlaşarak kültürel etkilerinin göz ardı edilmesi ve sahte kültürel unsurların arzlaştırılması sonucunda; bölgede yaşayan insanların kültürel değerleri ticari hayatın bir parçası haline gelerek zarar görebilmekte, bu kapsamda söz konusu bölgeye gelen kùltür turistleri destinasyonu daha fazla tercih etmemekte ve nihayetinde odaklanılan gelir getirisi de değer yitimine uğrayabilmektedir

(Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 7; Bahçe, 2009: 6; Kim ve diğ., 2013: 528). Buna ek olarak Türkiye gibi her şey dâhil sistemin benimsenmiş olduğu ülkelerde turistler, otel dışında oldukça kısıtlı bir süre geçirmekte ve bölgedeki kültürel değerleri öğrenme imkânından mahrum kalmaktadır. Bu durum bölgedeki kültürel değerlerin ekonomik faydaya dönüştürülebilme olanağını kısıtlamakta ve kültürel değerlere özenli bir şekilde sahip çıkılması hususunda gerekli motivasyonun sağlanmasına engel olmaktadır (Gülcan, 2010: 106).

Kültür ve çevreyi etkileyen turizm, aynı zamanda, küresel boyutta, kültür ve çevreden etkilenmektedir (Emekli, 2006: 52). Küresel kültürün oluşumunda önemli bir rol oynayan turizm kapsamında meydana getirilen arzların giderek küresel kültürü yansıtması, destinasyonları ziyarete gelen turistlerin yaşadıkları bölgelere benzer yerlerle karşılaşmasına sebebiyet vermekte ve bu durum gerek yerel halk açısından (geleneklerin, yerel dilin ve değerlerin değişmesi gibi) gerekse turizm endüstrisi açısından sorun olabilmektedir (Yılmaz ve Yılmaz, 2004: 160; Çetin, 2010: 183; Duran, 2011: 297). Söz konusu benzeşme, kültürlerin kendine has olan değerlerini sadeleştirmekte ve nihayetinde özünün yitimine yol açmaktadır. Bu durum özellikle farklı kültürel değerleri yaşamak isteyen turistler için negatif bir olay olarak algılanmaktadır. Neticesinde ikamesi yüksek destinasyonlar arasında bu bölgeler turist algısı tabanında değerlerini yitirerek tercih edilmeme ve turizm endüstrisi kapsamında herhangi bir fayda üretememe tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

Turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen gerek kültürel gerekse diğer etkilerin salt pozitif ya da negatif olarak değerlendirilmesi yanlış olacaktır. Bu açıdan söz konusu etkilerin olumlu olabildiği kadar olumsuz olabileceğinin de ifade edilmesi mümkündür. Turizmin meydana getirdiği kültürel etkiler her ne kadar etkinin gerçekleştiği destinasyona göre farklılıklar gösterebilse dahi, bölgenin turistlerce popülerliğinde (turistlerce destinasyon yorgunluğu yaşanana değin bölgeye gerçekleştirilen ziyaretler) ve turist yoğunluğundaki (bölgeye gelen turistlerin yerel halka oranı) yükseklik, turizmin negatif kültürel etkilerinde artışlara sebebiyet verebilmektedir (Farahani ve Musa, 2012: 803; Tosun, 2002: 233).

2.2. Turizmin Çevresel Etkileri

Turistik faaliyetlerin temelinde yer alan insan, gerek toplumsal gerekse doğal çevreden bağımsız değerlendirilemeyecek bir varlıktır (Dökmen, 2000: 71; Sullivan, 1992: 7; Boudreau ve Newman, 1993: 141). İnsanların çevreyle olan sıkı bağlarına rağmen sanayileşme ile kentlerin plansız ve kontrolsüz bir şekilde büyümesi doğa tahribatına sebebiyet vermiş ve bu durum kentlerin insanlar için yaşamaya elverişliliğini düşürmüştür. Nihayetinde doğal çevrenin varlığını hissetme isteği ile insanların doğal güzelliği bulanak yerlere seyahat etme talepleri arttırmıştır (Yüksek ve diğ., 2008: 37; Kaya ve diğ., 2011: 256; Özdemir, 2006: 35).

Turizm endüstrisi için genel çevresel bilincin oluşturularak sürdürülebilir faaliyetlerin uygulamaya geçilmesi için başta UNWTO (United Nations World Tourism Organization – Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) olmak üzere UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change – Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi), UNEP (United Nations Environment Programme – Birleşmiş Milletler Çevre Programı), WMO (World Meteorological Organization – Dünya Meteoroloji Örgütü), WEF (World Economic Forum – Dünya Ekonomik Formu) ve IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change – Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) gibi destek veren kuruluşların da yardımlarıyla gerçekleştirilmiş olan deklarasyon ve konferanslardan bazıları şunlardır (Kahraman ve Türkay, 2012: 191-192; UNWTO, 2008: 3):

- Manila Deklarasyonu (Manila Declaration on World Tourism), 1980
- Acapulco Belgesi (Acapulco Document on the Rights to Holiday), 1982
- Sofya Turizm Şartnamesi (Tourism Bill of Rights and Tourism Code), 1985
- Lahey Deklarasyonu (The Hague Declaration on Tourism), 1989
- Lanzarot Sözleşmesi (Lanzarote Charter on Sustainable Tourism), 1995
- Lanzarot Konferansı (Lanzarote Conference on Sustainable Tourism), 1998
- Turizm için Küresel Etik Kurallar (Global Codes of Ethics for Tourism), 1999
- Djerba Birinci Uluslararası İklim Değişikliği ve Turizm Konferansı (First International Conference on Climate Change and Tourism in Djerba), 2003
- Poznan Birleşmiş Milletler İklim Konferansı (UN Climate Conference in Poznan), 2008
- Kopenhag Birleşmiş Milletler İklim Değişimi Zirvesi (UN Climate Change Summit in Copenhagen), 2009

İnsanların turist olarak ziyaret ettikleri destinasyonlarda yaşamlarını sürdüren yerel halkla gerçekleştirdikleri etkileşimler ile bölgedeki doğal güzelliklerin varlığı, turistler için turizm kapsamında bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan ele alındığında çevrenin, diğer pek çok endüstriye nazaran turizm için daha büyük bir önem arz ettiği ve çevrenin bölgedeki turistik ürünler üzerinde doğrudan etkili olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılabilir (Dal ve Baysan, 2007: 70; Demir, 2002: 93). Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası ölçekte önem arz eden doğal güzellikler ve biyoçeşitlilik zenginliğiyle Türkiye, küresel çapta değer addedilen doğal kaynaklara sahiptir. Buna rağmen yanlış planlama/plansızlık ve sürdürülebilir olmayan uygulamaların hayata geçirilmesi neticesinde söz konusu çevresel değerler zarar görmekte ve bilinçsizce tüketilmektedir (Atasoz ve diğ., 2009: 11).

2.2.1. Turizmin Olumlu Çevresel Etkileri

Turizm kapsamında ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel hususlarda edinilen pek çok fayda olduğu gibi, ekolojik sistem yıkımı ve kültürel miras kaybı gibi ciddi oranda katlanılan bedellerden de bahsetmek mümkündür (Lansing ve Vries, 2007: 77). Özellikle olabildiğince hızlı bir şekilde kâr elde etmeye odaklanan yatırımcıların, destinasyonların taşıma kapasitelerine aldırış etmeksizin kontrolsüz bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmesi neticesinde pek çok doğal ve kültürel zararlar meydana gelmektedir. Bu zararlar her ne kadar yatırımcılar tarafından göz ardı edilmiş olsa da, söz konusu negatif durum destinasyonları ve turizmin tesiri altındaki unsurları genel olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Avgeli ve diğ., 2006: 623; Akış, 1999: 36). Hızla büyüyen turizm endüstrisinin varlığını sürdürerek etkilediği öğelere değer kazandırabilmesi bakımından, çevresel unsurların öneminin daha fazla göz ardı edilmemesi büyük bir önem arz etmektedir (Sezgin ve Karaman, 2008: 430).

Tüketim odaklı gerçekleştirilen kitle turizmi faaliyetlerinin mevcut kapasite sınırlarını zorlayarak plansız yapılanma ile birleşmesi, telafisi zor ya da mümkün olmayan olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Bu olumsuzlukların 1970'li yıllardan sonra Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarca gerçekleştirilen toplantılarda ele alınması sonucu sürdürülebilir turizm kavramı⁷ ortaya çıkmış olup

⁷ Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) (2013) sürdürülebilir turizm kavramını: Ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve yerel halkın ihtiyaçlarına hitaben mevcut ve gelecek ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerin tam anlamıyla dikkate alınarak gerçekleştirilen turizm faaliyetleri olarak tanımlamaktadır.

(Eser ve diğ., 2010: 28), sürdürülebilirlik kavramı 1980'lerden itibaren küresel boyutlarda ilgi odağı haline gelmiştir (Koçak ve Balcı, 2010: 216).

Chafe (2005) hazırlamış olduğu raporda; çevreye duyarlı nitelikteki turistik ürünlerin belirli oranda daha pahalı olması durumunda dahi turistlerce tercih edilebileceğini ortaya koymuştur. Turist profilinde meydana gelen bu gibi değişiklikler, turistik talebi de farklılaştırmakta, dolayısıyla turistik destinasyonları değişen talebe uygun ürünler geliştirmeye zorlamaktadır (Alpar ve Erdem, 2005; Saydan ve Küçükaslan, 2007). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda söz konusu talepsel değişim eğilimine uyum sağlayacak nitelikte çıktılarla ürün çeşitliliği sağlayamayan destinasyonların mevcut ve potansiyel başarılarını korumalarının son derece zor olacağı açık bir şekilde görülmektedir (Meriç, 2007: 299).

Turizm kapsamında meydana gelen olumsuz faaliyetlerin yerini, ekolojik turizm⁸ gibi çevre dostu ve sürdürülebilir uygulamalara bırakması ile, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri sınırlandırılabilir ve bunun da ötesinde olumlu etkilere dönüştürülebilir. Bu olumlu etkiler; yerel halk ve turistlerce kullanılabilir rekreatif alanlarda artış, tarihsel ve kültürel kaynakların korunması, altyapı imkânlarının geliştirilmesi, çevre farkındalığını ve değerini artırması gibi temel başlıklar altında değerlendirilmektedir (Bertan, 2009: 206; Kaya ve diğ., 2011: 257). Çevrede meydana getirdiği olumsuz etkilerle ön plana çıkan kitle turizmi ile sürdürülebilir özellik arz eden ekolojik turizmin çevresel etkilerinin karşılaştırılması suretiyle incelenmesi, turizmin olumlu çevresel etkilerinin vurgulanması hususunda etkili olacaktır. Bu bağlamda oluşturulmuş olan tablo 2 aşağıdaki gibidir (Ovalı, 2007: 75).

⁸ Ekolojik turizm (ekoturizm) terimi ilk defa 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanılmış olup (Bozok ve Yılmaz, 2008: 111-112) TIES (The International Ecotourism Society – Uluslararası Ekoturizm Topluluğu) tarafından “yerel halkın refahını artırma ve çevreyi koruma sorumluluğu ile doğal alanlara yapılan seyahat” şeklinde tanımlanmıştır (TIES, 2012).

Tablo 2:**Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması**

Çevre Türü	Kitle Turizmi	Ekolojik Turizm
Doğal Çevre	Tarım alanlarının yok olması	Tarım alanlarının korunması
	Arazi kullanımlarının değişmesi	Arazi kullanım planlamasına uygun
	Toprak, su, hava kirliliği ve insan üzerindeki olumsuz etkileri	Toprak, su ve havanın korunması
	Doğal morfolojinin bozulması (kıyı, dağ, göl vb.)	Doğal morfolojiye uyumlu
	Toprak, su ve havada yaşayan flora ve faunanın yaşam alanlarının daralması	Flora ve fauna habitatlarının korunarak, nitel ve nicel kalitelerinin artırılması
	Doğaya bağlı rekreasyon eylemlerinin olumsuz etkisi	Doğal çevreye bağlı rekreasyon eylemlerinin sınırlı kullanım hedefi
	Aşırı su kullanımı sonucu su kaynaklarının tükenmesi	Optimum su tüketimi ve yer altı su kaynaklarının korunması
	Çevresel kirlilik ve yoğun yapılaşma nedeniyle tür kayıpları, ekolojik dengenin bozulması	Tür kayıplarını engelleyerek, yaşam alanlarını genişletme hedefi
	Hayvanların ticari mal olarak tüketilmesi	Hayvanların sadece gözlemlenmesi
	Rekreasyon olanaklarının azalması	Sınırsız doğal eylem
	Kıyı alanlarının bozulması	Kıyıların sınırlı kullanımı ve korunması
Sosyo-kültürel Çevre	Orman alanlarının tahrip olması	Orman alanlarında sınırlı eylem
	Tarihi zenginliklerin bilinçsizce pazarlanması sonucu oluşan kültürel kayıp	Tarihi zenginliklerin korunmasıyla oluşan kültürel zenginlik
	Dildeki kelimelerde değişim	Kültürler arası iletişim
	Genel anlamda geleneksel değerlerin azalması	Farklı kültürün tanınmasını yanında öz kültürün güçlenmesi ve tanıtılması
	Toplumsal katmanlar arası çatışmanın artması	Yerel girişimci katılımıyla toplumsal katmanlar arası çatışmanın azalması
	Yaşam biçiminin değişimi	Özgün yaşam şeklinin arz ögesi olması
	Sezonluk göçlerin artması	Sezonluk göçün ortadan kalması
	Turizm sezonu içinde turistik bölgelere aşırı yüklenme (kalabalıklaşma)	Yılın tümüne yayılan sezon süresi ile yığılmanın oluşmaması
Doğal çevrenin bozulmasının insanlar üzerinde yarattığı psikolojik olumsuzluklar	Doğal çevrenin korunmasının insanla üzerindeki olumlu etkisi	

Kaynak: Ovalı, 2007: 75.

Turizm endüstrisi kapsamında kültürel değerlerin, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve diğer yaşamsal fonksiyonların tüm taraflarca değer yitimine uğramadan geliştirilmesi bakımından çevresel unsurlara odaklanan sürdürülebilir turistik faaliyetlerin benimsenerek hayata geçirilmesi oldukça önemlidir (Sezgin ve Karaman, 2008: 236; Kaypak, 2010: 99).

2.2.2. Turizmin Olumsuz Çevresel Etkileri

İnsanların doğal çevre ile kurmuş oldukları karşılıklı etkileşim neticesinde doğaya iletmiş oldukları olumsuzlukların kritik düzeyi aşarak çevresel tahribata sebebiyet vermemesi ve bu etkileşimin faydalı bir şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerinin araştırılması bir gereklilik arz etmektedir (Yüksek ve diğ., 2008: 38). Bu bağlamda, insanlarca gerçekleştirilen bir faaliyet olarak turizmin doğa üzerindeki etkilerinin de incelenerek detaylı bir şekilde ortaya konulmasının büyük bir önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür. Literatüre bakıldığında söz konusu hususun son zamanlarda pek çok araştırmacının dikkatini çekerek incelenmeye değer bulunduğu anlaşılmaktadır (Gössling, 2002; Akşit, 2007; Geneletti ve Dawa, 2009; Ballantyne ve diğ., 2011; Zhong ve diğ., 2011; Gladstone ve diğ., 2012; Hsieh ve Kung, 2013).

Turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen çevresel etkiler yeterince göz önünde bulundurulmadan yapılan planlamalar ve bu doğrultuda gerçekleşen endüstriyel büyüme, çevre üzerinde oldukça yüksek boyutlarda tahribata yol açabilmektedir. Bu olumsuz gelişmenin doğa üzerinde meydana getireceği negatif etkiler yalnızca söz konusu destinasyonda yaşamlarını sürdüren insanlarca (ve diğer canlı türlerince) değil; o bölgeyi ziyaret eden turistlerce de hissedilecektir (Dal ve Baysan, 2007: 70). Turizm kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin doğal çevre üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler; su, hava, toprak, gürültü kirliliği, atık sorunları, ekolojik bozulmalar, çevresel tehlikeler, arkeolojik ve tarihi yerlerin tahrip edilmesi olarak özetlenirken (Demir, 2002: 94-95; Kaya ve diğ., 258) genel hatlarıyla tablo 3 aracılığıyla aktarılmıştır (Kahraman, 2007: 9).

Yüksek ve arkadaşlarının (2008) yapmış oldukları çalışmada Artvin ilinde kitlesel kullanıma açık ve koruma statüsünde olan Kafkasör yöresinde gerçekleştirilen festivaller neticesinde meydana gelen etkilerin, bölgedeki doğal çevre için tehdit edici bir unsur

olduğu belirtilmiştir. Çalışmada bölgeye, festival kapsamında taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi gelebildiğine dikkat çekilmiştir. Araştırmanın yapıldığı dönemde festival süresince 2.454 araç girişi yapıldığı belirtilmiş ve bu araçların yalnızca toprak sıkışmasına neden olmayıp, aynı zamanda egzozlarından çıkan zehirli gazların tesiri ile endemik bitkiler de dâhil olmak üzere bölgede bulunan pek çok bitki türünün zarar gördüğü vurgulanmıştır.

Tablo 3:
Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Etmenler	Açıklama	Doğal Çevre Üzerine Etkisi
Aşırı Kalabalık	Rahatsızlık Kalitede azalma Daha iyi düzenlemeye veya kapasite sınırlandırmasına duyulan gereksinim	Çevresel stres, hayvanlarda görülen davranış değişiklikleri
Aşırı gelişme	Plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar	Köy-kentlerin ortaya çıkması Aşırı yapılaşma
Rekreasyon -Hız botları -Balıkçılık -Av safarileri	Ses kirlenmesi Aşırı kullanma Yavrulama döneminde daha korunmasız olma	Yabani yaşamın yok edilmesi Diğer kaynakları tüketme
Kirlenme -Ses -Atık -Kötü kullanma	Yabani yaşam unsurlarını rahatsız etme Türleri tehlikeye atma Doğal özelliklerin yok edilmesi	Doğal seslerin bozulumu Doğal çevrenin yok edilmesi Yabani yaşam yerlerinin çöplüğe çevirme
Yaban hayvanların beslenmesi	Orada yaşayan hayvanların bölgeden ayrılmaları	Davranış değişikliği (turistler için tehlike arz etme)
Motorlu araçlar -Hızlı kullanım -Otoyollar harici kullanım	Ekolojik değişiklikler, yabani yaşam üzerinde rahatsızlık	Doğal yaşamın yok olması Toprak ve bitki örtüsüne zarar
Diğerleri -Hatıra toplama -Kamp ateşleri -Yollar ve kazılar -Yapay su delikleri, tuz üretimi -Egzotik bitkiler ve hayvan yetiştirme	Deniz kabukları, tropikler, nadir bitki koleksiyonları Doğal enerji akımının kesintiye uğraması Gereksinim duyulan toprağın başka yere taşınması Halkta kafa karışıklığı	Doğal çekiciliklerin yitirilmesi Doğal süreçlerin kesintiye uğratılması Yaban hayatının çeşitliliğinde azalma Hayvan çevresinin yıkımı ve kaybı Doğal olmayan bir yabani hayatın ortaya çıkarılması Bitki örtüsüne zarar verme Vahşi hayvanlarla rekabet

Kaynak: Kahraman, 2007: 9.

Yine aynı çalışmada ziyaretçi araçlarının toprak üzerine uygulamış oldukları mekanik etki neticesinde topraktaki ölü örtü, organik madde ve infiltrasyon oranının azaldığını; tane yoğunluğu, yüzeysel akış ve taşınan toprak miktarının arttırdığını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak festivale yönelik alanda kurulan altyapı yetersizliği, atık sularının civardaki akarsu ve su kanallarına yönlendirilmesine; bu durumun da toprak ve su kaynaklarının kirletilmesine sebebiyet verdiği aktarılmıştır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda doğal kaynakların tahribatının önlenerek ekosistemle uyumlu turistik faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi bakımından yeterli planlama ve etkin uygulamaların önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

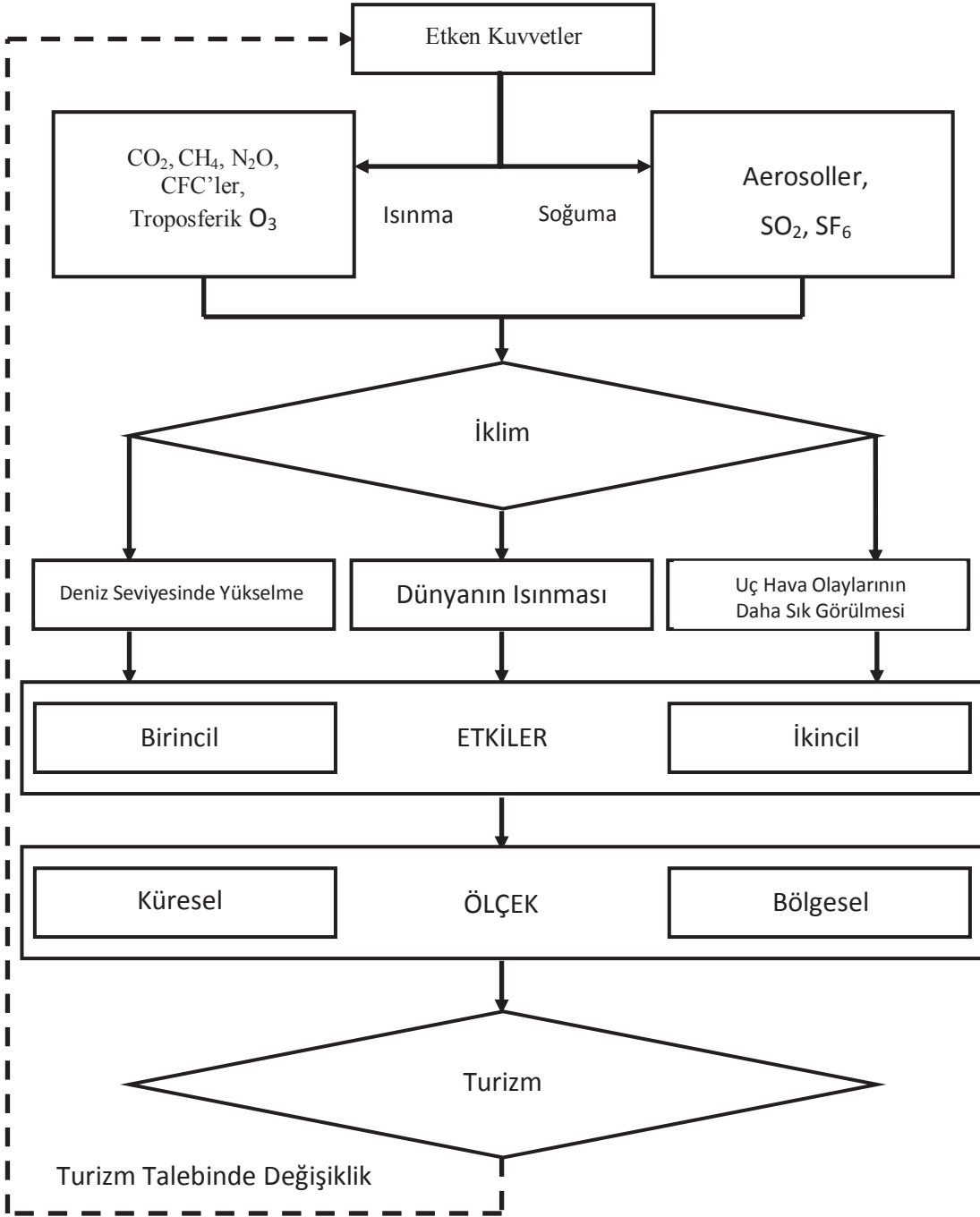
Doğal çekicilik unsurları büyük ölçüde zarar gören bölgeye olan turizm talebinde düşüş yaşanması ve turizm kapsamında yerel halkın elde ettiği gelirlerde azalma gerçekleşmesi muhtemel olmaktadır. Mevcut çevresel yıkım ve söz konusu ekonomik getirilerdeki azalma, yerel halkın yaşam kalitesi üzerinde azaltıcı bir etkinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum turizmin çevreye olan etkisinin bir yansıması veya çevrenin turizm etkilerine olan tepkisi olarak nitelendirilebilir. Bu durum değerlendirildiğinde turizmin yalnızca çevre üzerinde etkisi bulunan bir unsur olmadığı ve çevreyi etkilediği gibi benzer şekilde çevreden de etkilendiği anlaşılmaktadır (Dal ve Baysan, 2007: 70; Kaya ve diğ., 2011: 256).

2.2.3. Küresel Isınma ve İklim Değişimi ile Turizm İlişkisi

Turizm talebinin pek çok mikro ve makro değişkenden etkilendiği ve bu anlamda kırılğan bir yapı arz ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda küresel boyutta bir etmen olarak iklim değişikliği kapsamında meydana gelecek negatif etkilerin turizm talebini olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmek mümkündür. İklim değişikliği yalnızca turizm endüstrisini değil, pek çok endüstriyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Turizmin altmıştan fazla endüstri ile ilişki içerisinde olduğu göz önünde bulundurulursa, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlar meydana getirdiği endüstrilerin turizmi de dolaylı yoldan etkileyebileceği daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır (Sevim ve Zeydan, 2007: 705; Koç ve Güçer, 2003: 50). Konuya özellikle 1900'lü yılların sonlarına doğru önem verilmiş olup daha öncesinde iklim değişimi ve turizme ilişkin pek fazla çalışma yapılmamıştır. Bu hususta yabancı hakemli dergilerde yapılan ilk çalışma 1986 yılında yayımlanmış olup (Sevim ve Zeydan, 2007: 706) ilerleyen yıllarda üzerinde daha fazla

yoğunlaşılabilir bir konu olmuştur (Hamilton ve diğ., 2005; Berrittella ve diğ., 2006; Akbulut, 2009; Sevim ve Ünlüöner, 2010; Wong ve diğ., 2012; Pongkijvorasin ve Chotiyaputta, 2013).

Sevim ve Zeydan (2007: 706) yapmış oldukları çalışmada küresel ısınma ve iklim değişikliği ile turizm arasındaki ilişkiyi genel hatlarıyla şekil 10'daki gibi aktarmıştır:

Şekil 10. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği ile Turizm Arasındaki İlişki

Kaynak: Sevim ve Zeydan, 2007: 706.

Şekil 11'den de anlaşılacağı gibi, insan unsurunun rol oynadığı faaliyetler ile iklim değişimine sebebiyet veren etkiler meydana getirilmekte, bu etkiler neticesinde ise dünyanın giderek daha fazla ısınması, deniz seviyesinin normalin üzerinde yükselmesi ve aşırı hava olaylarının sıkça gerçekleşmesi gibi yalnızca bölgesel özellik arz etmeyip küresel ölçekte etki eden felaket boyutlarında olaylar gelişmektedir.

Küresel ısınma gibi gezegenin tamamı üzerinde etkili olan, iklim değişimlerinin gerçekleşmesine sebebiyet veren bir olayın çevreye oldukça duyarlı bir endüstri olan turizm (UNWTO, 2008: 3) üzerinde de önemli tesirleri olacaktır. Bu değişimlerden bazıları aşağıdaki gibidir (Kahraman ve Türkay, 2012: 29):

- Buzulların erimesiyle su seviyesinin yükselmesi kıyı sistemlerini bozacaktır. Bu da deniz-kum-güneş üçlüsüne bağlı destinasyonları önemli ölçüde etkileyecektir.
- Küresel ısınma kış turizmi imkânlarını etkileyecektir. Kar yağışının azalması özellikle sıcak bölgelerdeki kış turizmi merkezlerinin ekonomik yaşamlarını tamamlamalarına yol açabilir.
- Doğal kaynaklardaki bozulma nedeniyle kullanılan kaynaklarda kalitenin düşmesi, salgın hastalıkları beraberinde getirebilir. Bu durumun turizm talebi üzerinde azaltıcı etkileri olması oldukça muhtemeldir.
- İklim koşullarının değişmesi turist akımlarını etkileyebilir. Örneğin; güneş ışınlarının hassas Kuzey Avrupa insanları için çok sıcak bölgelere seyahat imkânsız hale gelebilir.
- İklim değişikliği nedeniyle, turistik talepler ovalık ya da deniz seviyesine yakın bölgelerden, daha yüksek ve yayla alanlarına kayabilir. Bununla birlikte kutup bölgelerine yakın alanlara ilgi artacaktır. Bu bölgelerdeki potansiyel turistlerin evlerinde kalmaları, dolayısıyla kutup insanların uluslararası turizm hareketlerine daha az katılmaları da bu gelişmelerin doğal sonucu olacaktır. Bununla beraber Akdeniz kıyısındaki destinasyonlara olan taleplerde önemli düşüşler gerçekleşebilir.
- Talepte meydana gelecek değişimler, turistik çeşitlendirme konusunda değişimi şart kılmaktadır. Ekonomik gelişimi turizme bağlı destinasyonlar için yeni turistik ürünlerin ve çeşitlerin yapılandırılması, yeni alanların değerlendirilmesi ve sürdürülebilir kaynakların kullanımı ön plana çıkacaktır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği kapsamında meydana gelecek etkilerin uzun dönemde turizm üzerinde büyük ölçekli tesirlere sebebiyet vereceği bilinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde turizme ilişkin geleceğe yönelik stratejiler oluşturmanın zorluğu ön plana çıkmaktadır. Küresel ısınma ve iklim değişiminin etkileri sürekli hissedilmesine karşın gelişim süreci yavaş olmaktadır. Sürecin yavaş gelişimi turizm endüstrisi açısından gerekli planlamaların yapılarak hayata geçirilmesi hususunda bir avantaj olarak değerlendirilebilmektedir. Söz konusu küresel ölçekli değişime ayak uydurabilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Aksi durumda pek çok destinasyon turistik anlamda değer yitimine uğrayarak önemini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır (Koç ve Güçer, 2003: 51).

2.3. Turizmin Ekonomik Etkileri

Hızlı gelişim gösteren endüstriler arasında yerini alan turizm (Yavuz, 2006: 162; Çımat ve Bahar, 2003: 2); gerek milli gelir, ödemeler dengesi ve istihdama sağladığı büyük katkılar ile (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 184; Zengin, 2010: 107; Sarı ve Seçilmiş, 2010: 192) gerekse ekonomik faaliyetlerdeki çarpan etkisi, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve yoksulluğun azaltılması konularında önemli roller üstlenmesi ile (Özkök, 2006: 89; Keskin ve Cansız, 2010: 24) dünyanın üç temel hizmet endüstrisinden (telekomünikasyon ve enformasyon ile) biri olma niteliği kazanmıştır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 352; Sarı ve Uçar, 2010: 339). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası, sanayileşmiş toplumlarda ağır çalışma koşullarının insanların tatile çıkma ve dinlenme ihtiyaçlarını arttırmış olması ve bununla birlikte artan gelir düzeyi ile ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, turizm endüstrisinin dünya çapında önemi arttıran temel faktörler olmuştur (Keskin ve Cansız, 2010: 25).

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra turizme verilen önemin artmasıyla izlenen politikalar revize edilerek tedbir ve teşvik faaliyetlerine geçilmiş, ihtiyaç duyulan uygulamaların hayata geçirilmeye başlanması ile ülkenin endüstri kapsamında elde ettiği gelirlerde de belirgin bir artış yaşanmıştır (Dilber, 2007: 206; Karataş ve Babür, 2013: 16). 2001 yılında on milyar doları aşan turizm gelirleri, 2008 yılında yirmi milyar doların üzerine çıkmıştır (TÜRSAB, 2013a).

Tablo 4’te görüleceği gibi Türkiye, her ne kadar 2011 yılında 29,3 milyon turist ağırlaması vesilesiyle 29,2 milyon turist çeken İngiltere’nin önüne geçerek dünya genelinde, yılda en fazla turistin ziyaret ettiği ülkeler sıralamasında yedincilikten altıncılığa yükselmiş olsa da; elde ettiği turizm gelirleri kapsamında benzer başarıyı gösterememiştir.

**Tablo 4:
Uluslararası Turizmde İlk On Ülke (2011)**

Derece	Ülke	Gelen Turist Sayısı (Milyon)	Ülke	Turizm Geliri (1.000.000 \$)
1.	Fransa	79,5	ABD	116,3
2.	ABD	62,3	İspanya	59,9
3.	Çin	57,6	Fransa	53,8
4.	İspanya	56,7	Çin	48,5
5.	İtalya	46,1	İtalya	43,0
6.	Türkiye	29,3	Almanya	38,8
7.	Birleşik Krallık	29,2	Birleşik Krallık	35,9
8.	Almanya	28,4	Avustralya	31,4
9.	Malezya	24,7	Macao (Çin)	-
10.	Meksika	23,4	Hong Kong (Çin)	27,7

Kaynak: UNWTO, 2012: 6.

Nitekim 2011 yılında turist çekme hususunda Türkiye’nin geride bıraktığı İngiltere’nin elde ettiği turizm geliri 35,9 milyar dolar olur iken; aynı sene Türkiye’nin turizmden elde ettiği gelir 23 milyar dolar ile sınırlı kalmıştır (UNWTO, 2012: 6). Bu durumun, Türkiye’nin halen turizm endüstrisi kapsamında elde ettiği ekonomik kazanımların yeterli ve istenilen düzeylere çıkarılamamış olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanması mümkündür.

2.3.1. Turizmin Milli Gelire Etkisi

2010 yılında 927 milyar dolar olan uluslararası turizm gelirleri, 2011 yılında 1.030 milyar dolara yükselmiştir. Bu gelirin dünya genelinde Gayrı Safi Milli Hasıla’ya (GSMH) yansımaları ise %5 dolaylarında olmaktadır. Bu durum turizmin diğer endüstrilere nazaran görece küçük bir pay işgal ettiği, gelişmiş ve farklı alanlara yönelmiş bir ekonomiye sahip ülkeler için yaklaşık %2 iken; turizmin, ekonominin temel direklerinden birisi niteliğinde olan ülkeler için %10’ların üzerine çıkabilmekte-

dir. Küçük ada ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler için ise turizmin GSMH'ye katkısı %25'lere kadar yükselebilmektedir (UNWTO, 2012: 3-5).

Türkiye 2011 yılı GSMH içinde tarım sektörünün %8,1; sanayi sektörünün %20,1; hizmet sektörünün (dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ve vergi-sübvansiyonlar dâhil edilmiştir) ise %71,8 oranında payı bulunmaktadır (TOBB, 2013).

Tablo 5:
Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (1996-2012)

Yıllar	GSMH (1.000.000 \$)	Turizm Gelirleri (1.000.000 \$)*	Turizm Gelirlerinin GSMH'deki Payı (%)
1996	183.601	5.962,1	3,2
1997	192.383	8.088,5	4,2
1998	206.552	7.808,9	3,8
1999	185.267	5.203,0	2,8
2000	200.002	7.636,0	3,8
2001	145.693	10.066,5	6,9
2002	179.898	11.900,9	6,6
2003	239.235	13.203,1	5,5
2004	300.578	15.887,7	5,3
2005	360.876	18.153,5	5,0
2006	399.673	16.850,8	5,2
2007	648.754	18.487,0	2,8
2008	741.792	21.950,8	3,0
2009	617.611	21.249,3	3,4
2010	731.608	20.806,7	2,6
2011	773.980	23.684,0	3,1
2012	786.293	25.858,0	3,3

*Yerli turistlerden elde edilen gelir dâhil edilmemiştir.

Kaynak: TÜRSAB, 2013c; Zengin, 2010: 120; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013; TÜİK, 2013e.

Turizm endüstrisi kapsamında elde edilen gelirlerin ülke GSMH içindeki payının 1996-2012 seneleri arasındaki on 17 yıllık süreç için ortalama %4,1 olduğu görülmektedir. Söz konusu seneler arasındaki ilk beş yıllık süreçte (1996-2000) bu oran %3,6 olur iken; ikinci beş yıllık süreçte (2001-2005) on beş yıllık ortalamanın üzerine çıkarak

%5,9'a yükselmiştir. Ancak daha sonra gerek turizm gelirlerinde istenen artışın sağlanamaması gerekse ülke GSMH içindeki kayda değer yükseliş neticesinde son beş yıllık süreçte (2006-2010) turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı %3,4'lere kadar gerilemiştir. 2011 ve 2012 yıllarında GSMH ve turizm gelirlerinde artış yaşanmış, bu durum söz konusu iki yıl için 2010 yılına göre turizm gelirlerinin GSMH içerisindeki payda artışa sebebiyet vermiştir (2010: %2,6; 2011: %3,1; 2012: %3,3).

2.3.2. Turizmin İstihdama Etkisi

Turizm endüstrisinde kullanılan otomasyon düzeyi henüz endüstrinin emek yoğun yapısını sarsacak boyutlara ulaşmadığından, işgücü halen büyük bir önem arz etmekte ve bu durum endüstrinin sağladığı istihdam yönünden önemini korumasını sağlamaktadır (Batman, 2008: 14; Bahar ve Çımat, 2010: 256; Yanardağ ve Avcı, 2012: 43). Bu bağlamda turizmin ekonomide meydana getirdiği en önemli reel etkilerin başında doğrudan ve dolaylı istihdamın⁹ geldiğini ifade etmek mümkündür (Yıldız, 2011: 59; Sarıışık, 2007: 144). Hizmet sektöründe en fazla istihdam sağlayan endüstrilerden biri konumundaki turizm, gençlerin ve kadınların hem şehirlerden hem de kırsal kesimlerden işgücüne dâhil edilmesi konusunda önemli bir etmen olarak değerlendirilmektedir (Keskin ve Cansız, 2010: 38).

2.3.2.1. Turizmin Doğrudan İstihdama Etkisi

Dünya genelinde otomotiv imalatı, madencilik ve kimyasal üretimine kıyasla daha büyük ekonomik çıktı üreten turizm, otomotiv imalatından altı, kimyasal üretimden beş, madencilikten ise dört kat daha fazla doğrudan istihdam sağlamaktadır (WTTC, 2012b: 2-3). Nitekim 2010 yılında küresel istihdamın %8'ini temsil eden 235 milyondan fazla iş imkânı sunan turizm endüstrisinin (ILO, 2010; WTTC, 2012b: 3) 2013 yılında diğer pek çok endüstriyi geride bırakarak yaklaşık 266 milyon iş imkânı sağlayacağı öngörülmektedir (WTTC, 2012a; WTTC, 2013).

⁹ Turizm endüstrisinin kendisinden kaynaklanan ve ona bağlı olan konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma işletmeleri, hediyelik eşya mağazaları, seyahat acentaları ve turizm örgütlerinde oluşturulan işler, turizmin sağladığı doğrudan istihdamı ifade etmektedir. Dolaylı istihdam ise, endüstrinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin sağlanması için (inşaat, el sanatları, banka, imalat gibi) oluşturulan istihdamdır (Yanardağ ve Avcı, 2012: 43; Yıldız, 2011: 60).

Türkiye’de turizm endüstrisi dâhilinde sağlanan doğrudan istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı 1993 yılında %3,56 iken; 2001’de %5,10’a, 2010 yılında ise %6,7 seviyesinde gerçekleşmiştir (Yanardağ ve Avcı, 2012: 44). 2012 yılında turizm endüstrisi kapsamında Türkiye’de sağlanan doğrudan iş imkânı 516.400 olarak belirlenmiş olmakta ve bu sayı toplam istihdamın %2,1’ini temsil etmektedir. Turizm endüstrisinde sağlanan doğrudan iş imkânlarının 2013’te %3,6; 2023 yılına kadar ise 2013’ten itibaren on yıllık dönemde ortalama %2,7 artarak 701.000’e ulaşması beklenmektedir. Belirtilmiş olan iş sayısının toplam istihdam içerisindeki payı %2,5 olarak belirlenmiştir (WTTC, 2013:1-4).

Türkiye’nin turizm endüstrisi kapsamında 2012 senesinde sağladığı doğrudan istihdamın (516.400 iş) dünya ortalamasının altında olduğu (793.700) tablo 6’ya bakıldığında anlaşılmaktadır. Bu durumun aşılabilmesi için turizmin kıyıların ötesine taşınarak, iç bölgelere de yayılması faydalı olacaktır. Dönemsellik arz eden turizm faaliyetlerinin alternatif turizm türleri ile desteklenerek yıl boyunca sürdürülmesi aynı zamanda ilgili tesislerin de inşasını gerektirmektedir. Söz konusu turistik tesislerin meydana getireceği istihdam olanaklarının, turizmin Türkiye istihdamına doğrudan katkısının dünya ortalamasının üzerine çıkması konusunda etkili olacağını ifade etmek mümkündür.

Tablo 6:
Turizmin İstihdama Doğrudan Katkısı

Sıra No.	Ülke	İş İmkânı Sayısı (1.000)
11	Mısır	1.375,5
14	İtalya	1.099,5
18	İspanya	893,9
19	Fas	828,8
Dünya Ortalaması		793,7
29	Türkiye	516,4
38	Yunanistan	330,6
52	Tunus	217,0
76	Lübnan	120,2
133	Kıbrıs	26,1
135	Malta	25,3

Kaynak: WTTC, 2013: 7

Turizmin emek-yoğun bir endüstri olması, turistik işletmelerin fazlaca işgücüne ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi için endüstri kapsamında pek çok istihdam olanağı sağlanmaktadır. Ülkelerin işsizlik oranlarını azaltan ve sağladığı iş imkânları ile bir gelir kapısı olan turizm endüstrisinin istihdam üzerindeki söz konusu olumlu etkilerinin devamlılığı için, turizmin bir bütün olarak bölge ve ülkece desteklenmesinin büyük bir önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

2.3.2.2. Turizmin Dolaylı ve Uyarılmış İstihdama Etkisi

Türkiye’de hizmet sektöründe istihdam edilen işgücü oranının 2012 yılı ortalaması %49,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013c). Bu durum ülkedeki işgücünün neredeyse yarısının turizm endüstrisini kapsamında barındıran hizmet sektöründe istihdam edildiğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Tablo 7:
Turizmin İstihdama Toplam Katkısı (Doğrudan ve Dolaylı İstihdam)

Sıra No.	Ülke	İş İmkânı Sayısı (1.000)
12	Mısır	3.106,6
17	İspanya	2.690,9
18	İtalya	2.680,8
20	Türkiye	2.053,6
Dünya Ortalaması		1.975,7
22	Fas	1.810,9
43	Yunanistan	688,8
61	Tunus	453,8
74	Lübnan	322,5
128	Kıbrıs	77,4
147	Malta	45,7

Kaynak: WTTC, 2013: 7

Turizmin istihdama olan doğrudan katkısının yanında, endüstriye mal ve hizmet sunan diğer arz kaynaklarının kapasitelerinin artırılmasına yardımcı olarak dolaylı istihdamın gelişimini de desteklemektedir. Bununla birlikte söz konusu doğrudan ve dolaylı istihdam üzerinden edinilen gelirlerin harcanmasıyla oluşumu tetiklenen ek istihdam; turizmin sağlamış olduğu uyarılmış istihdamı ifade etmektedir (Yıldız, 2011: 60-63).

Tablo 8:
Turizm Harcamalarının İstihdam Yarattığı Alanlar

Turistlerin Harcama Yaptıkları Yerler	Turizm Endüstrisinin Yaptığı Harcamalar	Harcamalardan En Son Yararlananlar
Konaklama	Maaşlar ve ücretler Bahşişler, ikramiyeler Yerel vergiler, gelir vergileri	Muhasebeciler Reklamcılar Nalburiye dükkânları Mimarlar, avukatlar, bankalar Esnaf ve zanaatkârlar
Yiyecek	Komisyonlar Müzik ve eğlence	Otomobil acentaları Fırınlara, bakkallar Plaj yardımcıları Kasaplar
İçecek	Yönetimsel ve genel harcamalar Yasal ve mesleki hizmetler	Kasiyerler, veznedarlar Hayır kurumları Eczaneler, baharatçılar Tezgâhtarlar, sekreterler
Uluslararası ulaşım	Yiyecek, içecek vb. satın alınması Malzeme ve üretim maddeleri alımı	Giyim mağazaları Kulüpler Konfeksiyoncular Müteahhitler
Gezi ve turlar	Tamir, bakım, onarım, koruma Reklam, tanıtım, yayın iyileştirme çalışmaları	Yemekçiler Rehberler Mandıracılar: Sütçüler Doktorlar, dişçiler
Eğlence	Toplu hizmetler: Su, gaz, elektrik, çevre vb. Ulaştırma	Büyük mağazalar, toptancılar Kuru temizlemeciler Elektrikçiler Mühendisler ve uzmanlar
Hatıra ve hediyelik eşya	Lisanslar: İzin belgeleri Sigorta primleri	Çiftçiler, balıkçılar Hamallar, taşıyıcılar Oto tamir ve bakımçıları Bahçıvanlar
Fotoğraf ve bant	Gayrimenkul ve araç-gereç kiralama Mobilya ve demirbaş eşyalar	Hediyelik eşya dükkânları Yönetim: Eğitim, sağlık, demir-deniz ve karayolları, toplu hizmetler vb. Finansmanlılar, emlakçılar İthalatçılar, yöneticiler
Kişisel bakım, ilaç ve kozmetik	Borçların anapara ve faiz geri ödemeleri Gelir, kurumlar ve diğer vergiler	Sigorta şirketleri Çamaşırhaneler, lokantalar Medya, yayınevleri, matbaa, dizgiciler Gece kulüpleri, barlar, diskolar
Giyim	Amortisman Yatırımcılara ve yabancı sermayeye geri dönüş (kâr payı ve iştirak hissesi olarak)	Araç-gereç satıcıları, musluk tamir bakımçıları Ressamlar Kapıcılar, bekçiler, oda hizmetçileri
Diğer		Gayrimenkul yapıcı ve satıcıları Danışmanlar, yardımına başvuru alanlar Hissedarlar Boyacılar Ulaştırma, seyahat acentaları Yöneticiler Sendikalar

Kaynak: Yıldız, 2011: 63-64.

2012 yılında turizm endüstrisi kapsamında Türkiye’de sağlanan doğrudan ve dolaylı iş imkânı 2.053.600 olarak belirlenmiş olup bu sayı toplam istihdamın %8,3’ünü temsil etmektedir. Turizm endüstrisince sağlanan doğrudan ve dolaylı iş imkânlarının 2013’te %2,6; 2023 yılına kadar ise 2013’ten itibaren on yıllık dönemde ortalama %1,6 artarak 2.467.000’e ulaşması beklenmektedir. Belirtilmiş olan iş sayısının toplam istihdam içerisindeki payı %8,8 olarak belirlenmiştir (WTTC, 2013:1-4).

Turizmin Türkiye istihdamına doğrudan katkısının dünya ortalamasının altında olduğu (Türkiye=516.400; Dünya=793.700) tablo 6 aracılığı ile aktarılmıştır. Turizmin istihdama toplam katkısının (doğrudan ve dolaylı istihdam değerlendirilerek hazırlanmıştır) aktarıldığı tablo 7’ye bakıldığında ise Türkiye’nin dünya ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen dolaylı istihdamın önemine dikkat çekmektedir.

Turizmin gelişmesiyle birlikte aynı zamanda diğer endüstrilerce arzı gerçekleştirilen mal ve hizmetlere olan talep artmaktadır (Bahar ve Bozkurt, 2010: 258). Bu açıdan bakıldığında turizm endüstrisi kapsamında pek çok istihdam olanağının bulunduğu ve turizm harcamaları neticesinde meydana gelen uyarılmış istihdam ile daha da fazlasının meydana geldiği görülmektedir. Endüstri dâhilinde sağlanan bu geniş istihdam yelpazesinin temel unsurları tablo 8 aracılığıyla aktarılmıştır (Yıldız, 2011: 60-63).

Turizmin dünya genelinde sağlamış olduğu yüksek istihdam sayesinde pek çok kişinin kazanç elde ettiği ve ekonomik destek kazandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte diğer pek çok endüstrinin aksine turizm, kadın çalışanların istihdamı hususunda önemli katkılar sunarak kadınların da istemleri dâhilinde iş yaşamında yer almalarına fırsat tanımaktadır. Turizm endüstrisi kapsamında oluşturulan iş imkânlarının yanında dolaylı istihdamın da payı dikkate alındığında, söz konusu iş imkânlarının ülkeler açısından göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu önem özellikle turizmin, ekonomide kayda değer bir yer teşkil ettiği ülkeler için daha büyük olmaktadır.

2.3.3. Turizmin Dış Ticarete Etkileri

Turizmin milli gelir ve istihdama etkilerinin yanında ülke dış ticareti hususunda da etken bir rol oynadığı bilinmektedir. Turizmin dış ticarete etkileri her ülke için benzer olmayıp; ülke dış gelir ve harcamaları, elde edilen turizm gelirleri ve katlanılan turizm

masrafları gibi belirli unsurlara göre değişkenlik göstermektedir. Aşağıdaki kısımda turizmin ihracata, ithalata ve dış ticaret açıklarını kapatmaya etkileri hakkında bilgiler verilerek, turizmin dış ticarete temel etkileri daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

2.3.3.1. Turizmin İhracat ve İthalata Etkisi

Turistik ürünlerin ihracı ile ek döviz girdisi sağlanarak ulusal gelirin arttırılması mümkün olmaktadır (Kara ve diğ., 2012: 80). Nitekim dünya genelinde gelişmekte olan ülkelerin %83'ünün en önemli ihracat gelirleri turizm endüstrisi kapsamında elde edilmektedir (Bahar ve Bozkurt, 2010: 256). Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün 2012 yılında yayınladığı rapora (Tourism Highlights) göre turizm endüstrisi kapsamında gerçekleştirilen ve ihracat olarak değerlendirilebilecek hizmetler, dünya toplam ticari hizmet ihracatının %30'unu oluşturmaktadır. Dünya toplam mal ve hizmet ihracatının ise %6'sı yine turizm endüstrisince sağlanmaktadır. Küresel boyutta ihracat kategorisinde yakıt, kimyasallar ve yiyecekten sonra dördüncü sırada bulunan turizm pek çok gelişmekte olan ülke ekonomisi için büyük bir önem arz etmekte ve bu ülkelerin gelişiminde göz ardı edilemeyecek roller üstlenmektedir (UNWTO, 2012: 3).

Turizm endüstrisi kapsamında elde edilen gelirlerin Türkiye ihracat gelirleri içerisinde önemli bir payı bulunmakta ve bu gelirler ülke ekonomisinin gelişimi açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. 1980-2012 yılları arasında (otuz üç yıl) Türkiye turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı yaklaşık %20 boyutlarında seyretmiş olup 2006-2010 yılları arasındaki beş senelik dönem hariç olmak üzere; 1980-1985 yılları arasındaki altı senede ve takip eden 1986 yılından 2006 yılına kadarki yirmi senenin tüm beşer yıllık dönemlerinde, ülkenin elde etmiş olduğu turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranında sürekli bir artış gözlenmiştir.

1980-1985 yılları arasındaki altı yıllık süreçte Türkiye'nin turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı ortalama %10,6 iken; takip eden beş yıllık süreçte (1986-1990) bu oran neredeyse iki ile katlanarak %20,1'e ulaşmıştır. Sonraki beş yıllık dönemde (1991-1995) her ne kadar bu denli belirgin bir artış gerçekleşmemiş olsa da, yükseliş devam ederek turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı %23,4'e yükselmiştir.

Tablo 9:
Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri ve Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri
İçindeki Payı (1980-2012) (1.000.000 \$)

Yıllar	İhracat	Turizm Gelirleri*	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (%)	İthalat	Turizm Giderleri	Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı (%)
1980	2.910,1	326,7	11,2	7.909,4	114,7	1,5
1981	4.702,9	381,3	8,1	8.933,4	103,3	1,2
1982	5.746,0	370,3	6,4	8.842,7	108,9	1,2
1983	5.727,8	411,1	7,2	9.235,0	127,3	1,4
1984	7.133,6	840,0	11,8	10.756,9	276,8	2,6
1985	7.958,0	1.482,0	18,6	11.343,4	323,6	2,9
1986	7.456,7	1.215,0	16,3	11.104,8	313,6	2,8
1987	10.190,0	1.721,1	16,9	14.158,0	447,7	3,2
1988	11.662,0	2.355,3	20,2	14.335,4	358,0	2,5
1989	11.624,7	2.556,5	22,0	15.792,1	565,0	3,6
1990	12.959,3	3.225,0	24,9	22.302,1	520,0	2,3
1991	13.593,5	2.654,0	19,5	21.047,0	592,0	2,8
1992	14.714,6	3.639,0	24,7	22.871,1	776,0	3,4
1993	15.345,1	3.959,0	25,8	29.428,4	934,0	3,2
1994	18.105,9	4.321,0	23,9	23.270,0	866,0	3,7
1995	21.637,0	4.957,0	22,9	35.709,0	912,0	2,6
1996	23.225,5	5.962,1	25,7	43.626,6	1.265,0	2,9
1997	26.261,1	8.088,5	30,8	48.558,7	1.716,0	3,5
1998	26.974,0	7.808,9	28,9	45.921,4	1.753,9	3,8
1999	26.587,2	5.203,0	19,6	40.671,3	1.471,0	3,6
2000	27.774,9	7.636,0	27,5	54.502,8	1.711,0	3,1
2001	31.334,2	10.066,5	32,1	41.399,1	1.738,0	4,1
2002	35.081,1	11.900,9	33,9	51.553,8	1.880,0	3,7
2003	46.877,6	13.203,1	28,2	69.339,7	2.113,3	3,1
2004	63.167,0	15.887,7	25,1	97.539,8	2.524,0	2,6
2005	73.476,4	18.153,5	24,7	116.774,2	2.870,4	2,5
2006	85.534,7	16.850,8	19,7	139.576,2	2.742,3	2,0
2007	107.271,8	18.487,0	17,2	170.062,7	3.259,6	2,0
2008	132.027,2	21.950,8	16,6	201.963,6	3.506,8	1,7
2009	102.142,6	21.249,3	20,8	140.928,4	4.145,7	2,9
2010	113.979,5	20.806,7	18,3	185.541,0	4.825,2	2,6
2011	134.906,9	23.684,2	17,6	240.842,0	4.631,5	2,0
2012	152.378,5	25.858,1	17,0	236.545,0	3.693,4	1,6

*Yerli turistlerden elde edilen gelir dâhil edilmemiştir.

Kaynak: TÜRSAB, 2013a; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013; TİM, 2013; TÜİK, 2013d.

Mevcut artış sonraki iki beş yıl da devam etmiş (1996-2000: %27; 2001-2005: %29), ancak 2006-2010 seneleri arasındaki beş yıllık süreçte yaklaşık %10'luk bir değer kaybı ile %18,5'e gerilemiştir. 2006-2010 seneleri arasındaki beş yıllık süreçte edinilen toplam turizm geliri, 2001-2005 seneleri arasındaki beş yıllık süreçte edinilene kıyasla yaklaşık olarak %43,5'lik bir artış gerçekleşmiştir. Buna karşın, söz konusu beş yıllık süreçler arasında gerçekleşen ihracat gelirlerindeki artış oranı yaklaşık %116,4'ü bularak, turizm gelirlerinde yaşanan artışı neredeyse üçe katlamıştır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranında 2006-2010 seneleri arasındaki yaklaşık %10'luk düşüşün neden kaynaklandığı daha rahat bir şekilde anlaşılabilir. 2011 ve 2012 yıllarında gerek turizmden gerekse ihracattan elde edilen gelirler benzer değerlerde artış göstermiş ve bunun neticesinde, söz konusu iki yıl süresince turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı yaklaşık %17 civarında olmuştur.

1980-2012 yılları arasındaki otuz üç yıllık dönemde Türkiye'nin turizm endüstrisi kapsamında katlandığı bedellerin ithalat giderlerine oranı ortalama %2,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu süreç 11'er yıllık üç döneme ayrıldığında, bu oran sırasıyla; %2,3; %3,3 ve %2,4 olmaktadır. Aynı dönemlerde Türkiye turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı sırasıyla; %14,9; %24,9 ve %21,7 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu otuz üç yıllık sürecin ortalaması alındığında bu oran %21 olmaktadır. Bu da 1980-2012 senesine değin otuz üç yıllık süreçte Türkiye turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranının, turizm giderlerinin ithalat giderlerine oranından yaklaşık 7,8 kat daha büyük olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.3.2. Turizmin Dış Ticaret Açıklarının Kapatmadaki Rolü

Ekonomik kalkınma ve büyümeye olan ehemmiyetli katkılarından dolayı turizm, yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil, bunun da ötesinde, yeryüzündeki pek çok ülkenin önemseydiği bir endüstri halini almıştır (Bahar ve Bozkurt, 2010: 256). Turizm endüstrisi dâhilinde edinilen ekonomik kazanımların ülkelere ciddi anlamda döviz girdisi sağladığı bilinmektedir. Türkiye gibi pek çok gelişmekte olan ülkenin dikkate değer boyutlara ulaşan ödemeler dengesi açıklarının kapatılması konusunda da söz konusu döviz girdisi niteliğindeki turizm gelirleri büyük bir önem arz etmektedir (Çımat ve Bahar, 2003: 13).

Tablo 10:
Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (1996-2012)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA) (1.000.000 \$)	Turizm Gelirleri* (1.000.000 \$)	Turizm Gelirlerinin DTA Kapama Payı (%)
1996	20.402	5.962	29,2
1997	22.298	8.089	36,3
1998	18.947	7.809	41,2
1999	14.100	5.203	36,9
2000	27.178	7.636	28,1
2001	10.065	10.067	100,0
2002	15.495	11.901	76,8
2003	22.087	13.203	59,8
2004	34.373	15.888	46,2
2005	43.298	18.154	41,9
2006	54.041	16.851	31,2
2007	62.791	18.487	29,4
2008	69.936	21.951	31,4
2009	38.785	21.249	54,7
2010	71.563	20.807	29,1
2011	105.934	23.684	22,4
2012	84.066	25.858	30,8

*Yerli turistlerden elde edilen gelir dâhil edilmemiştir.

Kaynak: TÜRSAB, 2013b; TÜİK, 2013b; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013.

1996-2012 yılları arasındaki on yedi yıllık süreçte turizm endüstrisi kapsamında Türkiye'nin elde etmiş olduğu gelirlerin, ülke dış ticaret açığını (DTA) kapatmadaki payı ortalama %42,7 olmuştur. 1996-2010 yılları arasındaki on beş yıllık süreç beşer yıllık zaman dilimlerine ayrıldığında turizm gelirlerinin DTA kapatma payı sırasıyla; %34,3; %64,9 ve %35,2 oranlarında olmaktadır. 2001-2005 yılları arasındaki ikinci beş yıllık periyottaki gözle görülür yükselişin temel gerekçesi, salt turizm gelirlerinde yaşanan artıştan kaynaklanmamaktadır. Her ne kadar mevcut dönemde elde edilen turizm gelirleri, önceli beş yıllık döneme kıyasla yaklaşık %99,5 oranında artış göstermiş olsa da aynı dönemler baz alındığında DTA içindeki artış oranı, turizm gelirlerindeki artışa kıyasla oldukça zayıf kalarak, yaklaşık %21,8 düzeyinde

gerçekleştiğinden turizm gelirlerinin DTA kapatma payında belirgin bir yükseliş gözlenmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında elde edilen turizm gelirlerinin DTA kapatma payı ortalama %26,6 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran, önceki üç adet beş-yıllık-periyodun (%34,3; %64,9 ve %35,2) da altındadır. Turizm gelirlerinde artış olmasına karşın DTA kapatma payındaki azalış, ülke dış ticaret açığındaki büyümeyi işaret etmektedir.

2.3.4. Turizmin Bölgesel Kalkınma ve Gelişmeye Etkileri

Kaynakların etkin bir şekilde kullanılarak bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi konusunda önemli bir yere sahip olan turizm (Çeken, 2008: 294-295) kapsamında oluşan istihdam, yatırım, yerel üretim, vergi gelirleri ve diğer gelirlerin devlet gelirlerinde, bölge ve ülkenin ekonomik kalkınmasında büyük bir önem taşıdığı bilinmektedir. Turizm endüstrisi, yalnızca dâhilinde faaliyet gösteren işletmelere değil; buna ek olarak yerel altyapı ve diğer hizmetleri de (su, atık, enerji, iletişim, ulaşım vb.) talep etmektedir (Keskin ve Kansız, 2010: 37; Zengin, 2010: 117; Kara ve diğ., 2012: 81).

Bölgeye olan turist talebindeki artış, bölgece turizmden elde edilen ekonomik faydanın arttırılmasının istendiği durumlarda, alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi için uyarıcı bir etken olabilmektedir. Geliştirilen alt yapı, turistlerin ihtiyaçlarını gidererek memnuniyet düzeylerini yükselttiği gibi bölge sakinlerinin yaşam standartlarına pozitif katkı sunması konusunda da fayda sağlamaktadır (Zengin, 2010: 117). Nihayetinde turistik hizmetlerin büyük bir kısmının üretildiği yerde tüketilmesi zorunluluğu, söz konusu hizmetlerin üretildiği turistik bölgelerdeki gerek sosyal gerekse ekonomik yönden gelişimi desteklediğini ifade etmek mümkündür (Çetintaş ve Bektaş, 2008, 2).

2.3.5. Turizmin Yoksulluğu Gidermedeki Rolü

Turizm endüstrisinin emek yoğun bir yapı arz etmesi vesilesi ile sağlamış olduğu yüksek istihdam, birey gelirlerinin yükselmesi hususunda önemli bir etmen olmaktadır. Bireysel ekonomik kazancın ötesinde, turizm makro ölçekte gelir dağılımının daha orantısız gerçekleşmesi konusunda da ehemmiyetli roller üstlenmektedir.¹⁰ Öyle ki

¹⁰ 2007-2011 yılları arasında Türkiye'deki hanehalkı kullanılabilir gelire göre gini katsayısı (gelir eşitsizliğine ilişkin en iyi ölçeklerden biri olarak geniş kabul görmüş olan gini katsayısı (Chen ve diğ., 1982: 473) 0 ve 1 aralığında değer almaktadır. 0, mükemmel gelir dağılımını (gelirin herkese eşit dağıldığını); 1 ise gelir dağılımında tam eşitsizliği temsil etmektedir (Kirkby, 2009: 2481-2482).) sırasıyla şu şekildedir (TÜİK, 2013a): 2007: 0,387; 2008: 0,386; 2009: 0,394; 2010: 0,380; 2011: 0,383.

turistik faaliyetler, gelir dağılımını etkileyerek gerek ülkeler arasında gerekse ülke içerisindeki bölgeler arasında yeniden gelir dağılımını sağlamakta; toplumsal ekonomik refahın, tüm katmanlara yayılması konusunda aktif bir rol oynamaktadır (Zengin, 2010: 107-108). Yoksulluğun yetersiz kaynak mevcudiyetinden ziyade; kaynakların yetersiz paylaşımından kaynaklandığı göz önünde bulundurulduğunda; turizmin gerek sağladığı istihdam olanakları gerekse gelir dağılımı üzerindeki etkisi ile, yoksulluğun giderilmesi hususunda ne kadar kıymetli bir araç olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Özellikle 2000’li yıllardan sonra turizm, yoksulluğun azaltılması hususunda hükümet ve kalkınma kuruluşlarınca temel dayanak olarak değerlendirilmiş ve yoksulluğun giderilmesi için üzerinde odaklanılan bir konu olmuştur (Özkök, 2006: 91). 1990 yılında yeryüzünde günde 1,25 dolardan (ABD doları) az para ile yaşamını sürdüren insanların oranı %47 (yaklaşık 2 milyar insan) gibi muazzam bir düzeyi temsil etmekte iken; bu durum 2008 yılında %24 (yaklaşık 1,4 milyar insan)’lere kadar gerilemiştir (UN, 2012). He ne kadar %47’den %24’e oransal anlamda belirgin bir azalış gerçekleştirilmiş olsa da; yaklaşık 1,4 milyar insanın günde 1,25 dolardan az para ile yaşamını sürdürmesi, yeryüzündeki insanlığın henüz üstün erdemler üzerine inşa edilmiş “gerçek uygarlıktan” ne kadar uzak olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye’deki aşırı düzeydeki yoksulluk (günde 1 doların altında yaşayan nüfus) oranı her ne kadar %2’nin altında olsa da; nüfusun %24’ünün günde 4,30 doların altında yaşıyor olması, ülkedeki yoksulluğun hala önemli bir boyutta olduğunu göstermektedir (Beyazıt, 2012). Dünya ve Türkiye’deki mevcut yoksulluk tablosu göz önünde bulundurulduğunda, turizm endüstrisinin sağladığı ekonomik getirilerin ve toplumsal refaha katkısının önemi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinilmiş olan, turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen ekonomik etkiler pek çok araştırmacı tarafından incelenmeye değer bir konu olagelmiştir (Beekhuis, 1981; Duffield ve Long, 1984; Archer, 1995; Henry ve Deane, 1997; Singh ve diğ., 2006; Wilson, 2008; Arslanturk ve diğ., 2011; Akkemik, 2012; Yamak ve diğ., 2012). Literatürde özellikle turizm ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılmış olan ampirik çalışmaların bir kısmının derlenmiş olduğu tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 11:
Turizm ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalara İlişkin

Örneklem ve Yıl	Yazar	Veri Seti	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken
4 Karayip ülkesi, 1995	Modeste	1981-1992 ve 1975-1992	Turizm çıktısındaki kişi başına büyüme	Kişi başına düşen GSYH'deki büyüme oranları
İspanya, 2002	Balaguer ve Jorda	1975-1997	Uluslararası turizm geliri ve reel efektif döviz kuru	Reel GSYH
143 örnek içindeki 14 GOÜ, 2003	Brau, Lanza ve Pigliaru	1980-1995	Kişi başına düşen GSYH, 1980-1995 arası GSYH'deki ticaretin payı, 1980-1995 arası büyüme oranlarındaki standart sapma ve GSYH'de turizm gelirlerinin payı	Kişi başına düşen reel GSYH'deki yıllık ortalama büyüme oranları
21 Latin Amerika ülkesi, 2004	Martin, Morales ve Scarpa	1985-1998	Turist başına harcamadaki büyüme oranı, yurtiçi yatırımlar, eğitimdeki kamu harcamaları ve genel hükümet harcamaları	Kişi başına düşen GSYH
Türkiye, 2004	Yıldırım ve Öcal	1962-2002	Reel turizm geliri, yatırımlara ilişkin gölge değişken olarak reel tasarruflar ve işgücü	GSYH
Mauritius, 2004	Durbarry	1970-1999	Fiziksel ve beşeri sermaye, turist başına düşen reel turizm geliri ve reel ihracat	Reel GSMH
Yunanistan, 2004	Dritsakis	1960-2000	Uluslararası turizm geliri ve reel efektif döviz kuru	Reel GSYH
Türkiye, 2004	Kasman ve Kasman	1963-2002	Turizm gelirleri	GSYH
509 gözlem, 2005	Campos ve Sequeira	1980-1999	Turistik varışları ve turizm gelirleri	Kişi başına düşen GSYH'deki büyüme oranları

Tablo 11'in devamı

Örnekleme ve Yıl	Yazar	Veri Seti	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken
Kore, 2005	Oh	1975-2001	Reel turizm gelirleri	Reel GSMH
Türkiye, 2005	Gündüz ve Hatemi	1963-2002	Turist sayısı ve reel döviz kuru	Reel GSYH
13 Akdeniz ülkesi, 2006	Gökovalı ve Bahar	1987-2002	İhracatın %'si olarak turizm gelirleri ve GSYH'nin %'si olarak sabit sermaye miktarları	GSYH'deki büyüme oranı
İspanya ve İtalya, 2006	Jimenez	1990-2000	Yatırım oranı, nüfusun büyüme oranı, beşeri sermaye ve hükümet harcamaları	Kişi başına düşen GSYH
Türkiye, 2006	Bahar	1963-2004	Turizm geliri	GSMH
Türkiye, 2006	Yavuz	1992-2004	Turizm geliri	GSYH
Tayvan, 2006	Kim ve diğ.	1971-2003	Toplam turist varışları	GSYH
23 OECD ülkesi ve 32 OECD dışı ülke, 2008	Lee ve Chang	1990-2002	Kişi başına reel turizm geliri ve turist sayısı, reel efektif döviz kuru ile dışsal rekabetin göstergesi olarak gölge değişken	GSYH
Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'dan oluşan 4 Güney Avrupa ülkesi, 2008	Proenca ve Soukiazis	1990-2004	Reel GSYH'de reel yatırımların payı, nüfus, teknolojik büyüme, sermayenin amortisman oranı, uluslararası turizm geliri ve kukla değişken	Kişi başına düşen GSYH
1018 gözlem, 2008	Sequeira ve Nunes	1980-2002	Turist sayısı, ihracatın ve GSYH'nin %'si olarak turizm gelirleri	Kişi başına düşen GSYH

Tablo 11'in devamı

Örneklem ve Yıl	Yazar	Veri Seti	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken
42 Afrika ülkesi, 2008	Fayissa, Nsiah ve Tadasse	1995-2004	Uluslararası turizm geliri, sabit sermaye yatırımları, ekonomik özgürlük indeksi, okullaşma oranı, GSYH'nin %si olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımı, net dış ticaret ve hane halkının kişi başına düşen nihai tüketim harcaması	Kişi başına düşen GSYH
Sarawak&Malezya, 2008	Lau, Oh ve Hu	1972-2004	Turist sayısı	GSYH
Meksika, 2008	Brida ve diğ.	1980-2007	Turizm harcamaları ve reel döviz kuru	Reel GSYH
Tayvan, 2008	Lee ve Chien	1959-2003	Uluslararası turizm geliri ile turist sayısı ve reel efektif döviz kuru	Reel GSYH
Tayvan ve Güney Kore, 2009	Chen ve Chiou-Wei	1975-2007	Reel döviz kuru ve turizm gelirleri	Kişi başına düşen reel GSYH
Türkiye, 2009	Katircioğlu	1960-2006	Turist sayısı ve reel döviz kuru	Reel GSYH
ABD-2009	Rosentraub ve Joe	2000-2006	Toplam kumarhane sayısı, toplam eğlence merkezi ve lunapark sayısı, diğer eğlence tesislerinin sayısı, sahne sanatları merkezlerinin sayısı, müze sayısı, spor tesislerinin sayısı, sahne sanatları, nüfus	Turizm sektöründeki toplam istihdam, toplam işyeri sayısı, hane halkı gelir düzeyi
ABD, 2009	Tang ve Jang	1981-2005	Havayolu, gazino, otel ve restoran sektörleri	GSYH

Kaynak: Bahar ve Bozkurt, 2010: 259-260.

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişimini sürdürmesi ve bunun, özellikle ulaşım olmak üzere, turizmi ilgilendiren pek çok noktaya tesir etmesi, artan gelir seviyesi ve boş zaman; küresel boyutta, insanların turistik faaliyetleri artarak sürdüreceği öngörüsü desteklemektedir. Bu bağlamda küresel pazarda dikkate değer bir ekonomik kazanç potansiyeli oluşacağını ve pek çok ülkenin bu faydadan istifade etmek adına rekabet üstünlüğü elde etmeye çalışacağını ifade etmek mümkündür.

Turizmden elde edilen ihracat niteliğindeki döviz girdilerinin sağlanması için katlanılan ekonomik maliyetlerin diğer endüstrilere kıyasla daha düşük olması, turizmden sağlanan gelirin önemini bir kez daha vurgulamaktadır (Bahar, 2006: 147). Turizm endüstrisi kapsamında ortaya çıkan; kişisel gelir artışı yaratan, istihdam sağlayıcı ve yatırımları uyarıcı etkiler gibi pek çok faydanın, bölge ve ülke kalkınması için oldukça önem arz ettiği daha önce de belirtilmiş olduğu gibi bilinmektedir. Ancak turizmin söz konusu tüm olumlu ekonomik etkilerine rağmen; bölgesel enflasyonun artması, yabancı işgücü istihdamı ve turizme aşırı bağımlılık tehlikesi gibi olumsuz etkilerinin de bulunduğu göz ardı edilmemelidir (İçöz, 2005: 187). Bu bağlamda endüstrisi kapsamında edinilen faydaların katlanılan bedellere dönüşmemesi için, kaynakların kritik boyutlarda tüketimi gerçekleşmeden önce sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenerek uygulamaya konulmasının büyük bir önem arz ettiği daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır (Özkök, 2006: 90).

2.4. Turizmin Sosyal Etkileri

Turizm, genel itibariyle ekonomik etkileriyle ön plana çıkan bir endüstri olagelmıştır. Ancak turizmin ulusal ve uluslararası boyutta topluma ve sosyal yapıya¹¹ tesir eden sosyal ve kültürel etkilerinin¹² göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Berber, 2003: 205; Tayfun ve Kılıçlar, 2004: 2; Deery ve diğ., 2012: 65). Farklı toplumların (değişik sosyo-kültürel yapıya sahip toplum üyelerinin) birbirleri ile etkileşime geçmesine vesile olan

¹¹ Sosyal yapı kavramı toplumu oluşturan başlıca öğeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişlerindeki düzenlilikleri olarak tanımlanmaktadır (Berber, 2003: 207).

¹² Toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişimler sosyal etki kapsamında meydana geliyor ise söz konusu değişim kültürel etkilere nazaran daha çabuk gerçekleşmektedir. Kültürel etki, toplumun norm ve standartları gibi sosyal yaşam biçimlerine tesir ederek uzun bir süre zarfında değişimi tamamlayan bir etki olarak ön plana çıkmaktadır. Yine de meydana gelen etkilerin sosyal ve kültürel olmak üzere iki ayrı grupta net bir biçimde birbirinden ayrılarak kategorize edilmesi oldukça güçtür (Haralambopoulos ve Pizam, 1996: 503-504; Farahani ve Musa, 2012: 803).

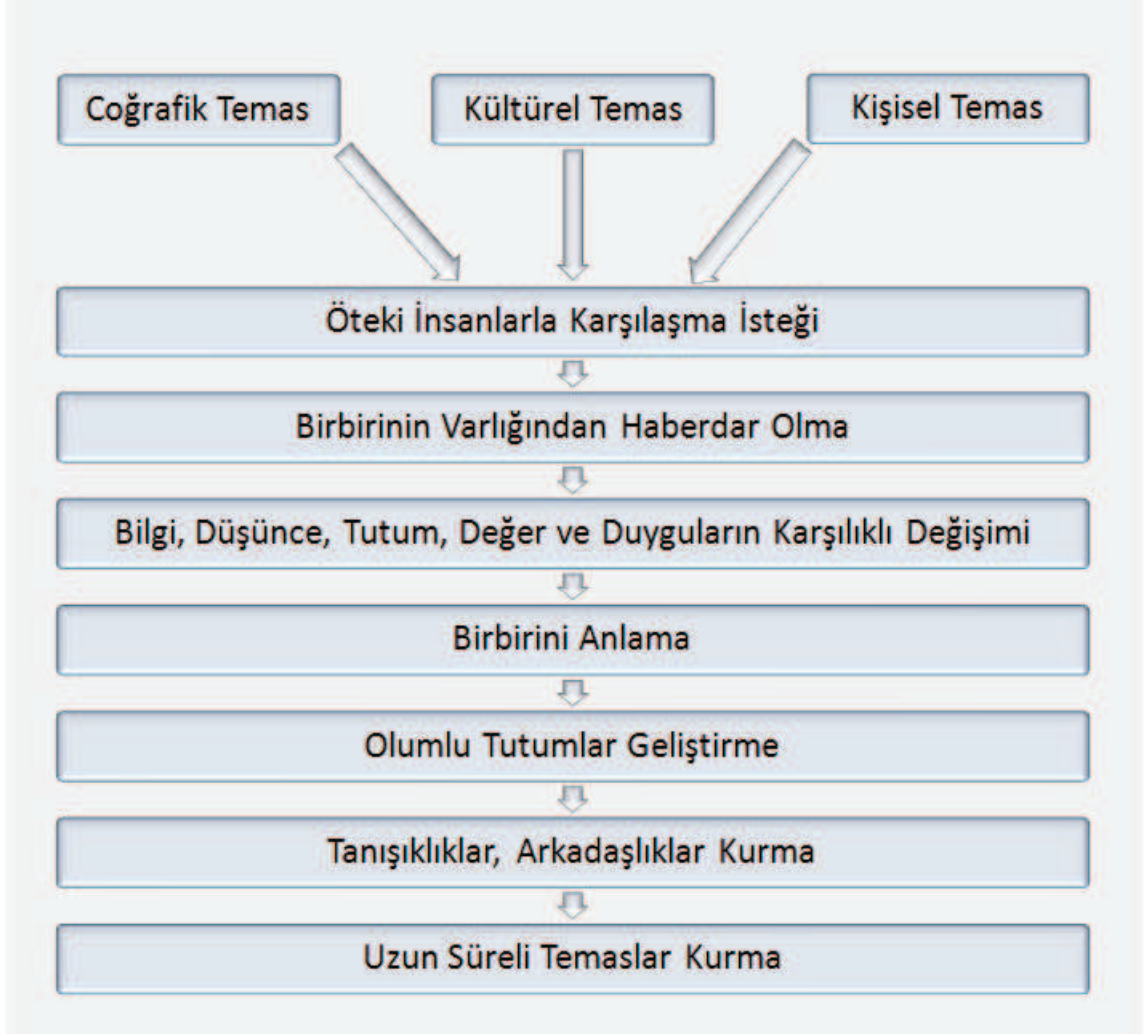
turizmin, toplumu; dolayısıyla sosyal yapıyı etkilediğini ifade etmek mümkündür (Gürbüz, 2002: 52; Dönmez, 2011: 43). Turizmin meydana getirdiği çevresel ve toplumsal etkiler göz ardı edilip, salt ekonomik bir faaliyet olarak sınırlandırılarak yalnızca maddi kazanç sağlayan yönlerinin incelenmesi son derece yetersiz olacaktır. Bu zafiyetin giderilmesi için araştırmacılar konuyla ilgili çalışmalara yönelerek, turizmin ekonomi odaklı perspektifini genişletmiş ve turizmin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için çaba göstermiştir (Brougham ve Butler, 1981; Duffield, 1982; Milman ve Pizam, 1988; Doğan, 1989; King ve diğ., 1993; Lindberg ve Johnson, 1997).

Küresel boyutta milyonlarca insanın katıldığı turistik faaliyetler kapsamında gerçekleşen insanlar arası ilişkiler; gelenek, inanç, değer yargıları, aile yapısı, siyasal yapı ve ekonomik yapı gibi pek çok önemli sosyal değişimin¹³ olgunlaşmasında etkili olmaktadır (Kadanalı ve Yazgan, 2012: 98; Gürbüz 2002: 50; Karaman ve Avcıkurt, 2011: 1; Haralambopoulos ve Pizam, 1996: 503; Dönmez, 2011: 43).

Uluslararası turizm faaliyetlerinin yaygınlaşması ve yoğunluk kazanması ile birlikte artan toplumlar arası etkileşim, şekil 11’de görüleceği gibi, bu kapsamda sosyal ve kültürel yapılardaki farklılıkları birbirine yaklaştırarak küresel barışın sağlanabilmesi hususunda yeni fırsatları meydana getirmiştir (Tayfun ve Kılıçlar, 2004: 2; Akova, 2006; Desbiolles, 2006: 1192).

Yüksek düzeyde turist çeken bölgelerde yaşamlarını sürdüren toplumların, turistik arza olan talebe yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalar, toplumun meslek yaşamında ve dolayısıyla yaşayış biçimlerinde değişikliklere yol açmaktadır. Nitekim turizm, tarımsal uğraşların egemen olup işbölümünün düşük olduğu toplumlarda fonksiyonel farklılaşmayı biçimlendirerek daha ileri bir düzeye taşımaktadır (Berber, 2003: 210). Turistik tesis sayısındaki artış bölgede yaşayanların doğrudan veya dolaylı olmak üzere turizm endüstrisinde istihdam edilmesi ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bununla birlikte turizm endüstrisi kapsamında, bazılarında yüksek oranda kadınların istihdam edildiği, yeni meslekler ortaya çıkmış olup bu durum kadınların aile ve toplum içerisindeki rolünde değişikliğin meydana gelmesinde etkili olmuştur (Avcıkurt ve diğ., 2007: 23).

¹³ Sosyal değişim, farklı zaman dilimlerinde, sosyal yapı unsurlarında ortaya çıkan nitelik ve nicelik farklılaşmasıdır (Berber, 2003: 208).

Şekil 11. Turizm Aracılığı ile Barışa Giden Yol

Kaynak: Avcıkurt, 2009: 54

Turist ile yerel halk arasındaki etkileşim kuvvetlendikçe bireylerin kendilerini küresel vatandaş olarak addetme eğilimi artmaktadır (Avcıkurt ve diğ., 2007: 21). Sosyal değişim sürecinde önemli bir etmen niteliğindeki turizm, toplumun dış çevre ile ilişkilerinin gelişmesine vesile olarak üyelerinin dışa kapalı değer yargılarından sıyrılmasına elverişli koşullar sağlamaktadır (Berber, 2003: 209).

Turistlerce ziyaret edilen bölgede yaşamını sürdüren toplumca, turistlere karşı gösterilen tutum zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle yerli halkın yaşadığı bölgede turizm kapsamında meydana gelen değişimler, toplumun turistlere olan duyarlılığında farklılaşmalara sebebiyet vermektedir. Söz konusu durumun ana hatları tablo 12 aracılığıyla aktarılmıştır (Rızaoğlu, 2012: 322).

Tablo 12:
Yerli-Turist Karşılaşma Duyarlılığının Evreleri ve Belirleyici Özellikleri

Evreler	Belirleyici Özellikler
Aşırı Mutluluk	Karşılaşmalarda hem turist hem de yerli çok isteklidir. Her iki taraf turizmin yarattığı ortamdan heyecan duyar. Yerliler turistleri güler yüzle karşılar. Taraflar arasında karşılıklı bir doyuma varma duygusu egemendir. Yerliler için fırsatlar vardır. Turistlerin gelmesiyle para akışı olmaktadır. Karşılaşmaların planlanması ve denetlenmesi çok düşük düzeydedir.
Duyumsamazlık	Turistler yerliler tarafından olduğu gibi kabul edilir. Turist yerli arasındaki ilişkiler biçimselliğe (ticarileşmeye) dönüşmeye başlar. Taraflar arasındaki ilişkilerde planlamaya yer verilir ve planlama daha çok pazarlamaya yönelik yapılır.
Rahatsızlık	Yerli turist arasındaki ilişkilere doyma noktasını yaklaşıyor. Turizmin gelişmesinin ve turistlerin yarattığı etkilerle yerlilerde kuşku oluşmaya başlar. Turist sayısının artırılması, turistik tesis ve olanaklarını genişletmeden elde etmek zorlaşır. Turist yerli arası başlangıçtaki cana yakın ilişkiler yerini uzak ve karmaşık ilişkilere bırakır. Politikacılar, turizmdeki büyümeyi kısıtlamadan altyapı iyileştirmelerinin yapılmasına yönelik çözümler aramaya başlar.
Zıtlasma	Yerli turist arası ilişkilerde zıtlasma çok açık ve etkili olmaya başlar. Turistler tüm sorunların nedeni olarak görülür. Yerli turist ilişkilerinde ve sonuçlarında önleyici planlamaya gidilir. Çekim yerlerinin bozulan ününü düzeltmek için tutundurma çabaları artırılır. Yerli turist arası başlangıçtaki hoşgörü ve anlayış kaybolur. Yerliler turistleri sömürmeye başlar ve turistlerde sömürüldükleri kuşkusu oluşur.
Düşmanlık	Yerliler, başlangıçta değer verdikleri şeylerin turistleri çeken şeyler olduğunu unuttuklarını veya ihmal ettiklerini ve turizmdeki gelişmenin yarattığı sürüklenmeler ve dinmeler arasında bunun farkına varamadıklarını ve çevrelerinin olumsuz değişmesine izin verdiklerini düşünür. Şimdi, yerlilerin öğrenmek zorunda oldukları şey, çevrelerinin eskisi gibi aynı olmayacağı gerçeğini kavramış olmalarıdır. Yerliler, ilk yıllardaki gibi turistleri çekmeye yönelebilir. Eğer çekim yeri kitle turizmine hala elverişli ise tekrar turist çekilebilir.

Kaynak: Rızaoğlu, 2012: 322.

Turizmin toplum ve bireylerin yaşam biçimleri üzerindeki etkileri dikkate alındığında diğer pek çok endüstriye kıyasla farklı bir yapı arz ettiği ve yoğun ekonomik etkileri dışında sosyal bir etmen olduğu göze çarpmaktadır. Turizmin bir endüstri ve bir sosyal kuvvet olarak iki ayrı rolünü, çalışmasında genişçe değerlendiren Desbiolles (2006); özel sektör tabanında bir endüstri olarak turizmin doğa ve topluma zarar verdiğini, buna karşın hükümet ve toplumsal örgütlerin rol aldığı sosyal bir kuvvet olarak ise toplum ve çevreye büyük faydalar sağladığını belirtmiştir. Turizmin endüstri ve sosyal bir güç olarak meydana getirdiği etkiler faydalı olabileceği gibi zararlı etkileri de içerebilmektedir. Turizm kapsamında meydana gelmesi muhtemel söz konusu olumlu ve olumsuz sosyal etkiler aşağıdaki bölümlerde incelenmiştir.

2.4.1. Turizmin Olumlu Sosyal Etkileri

Turizm kapsamında gerçekleşen sosyal etkiler tek taraflı değerlendirilmemelidir. Nitekim herhangi bir bölgeyi ziyaret eden turistin toplumla gerçekleştirdiği ekonomik alış-verişin yanında sosyal ve kültürel mübadeleler, yalnızca turisti değil aynı zamanda turistin gitmiş olduğu bölgeyi ve orada yaşayan toplumu da etkilemektedir (Gürbüz, 2002: 53; Kadanalı ve Yazgan, 2012: 99).

Turistik faaliyetler kapsamında turist ile turist kabul eden toplum arasındaki etkileşim neticesinde meydana gelmesi muhtemel olumlu toplumsal etkiler aşağıdaki gibidir (Gürbüz, 2002: 53-54; Kozak ve diğ., 2011: 89-92):

- Farklı toplumlardan gelen bireylerin birbirleri ile bilgi alış-verişinde bulunmaları ve kültürel yapılarını daha yakından tanımaları, oluşan dostluk ve arkadaşlıklar sonucunda dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunması,
- Turist kabul eden ülke halkının turistlerle daha yoğun bir iletişime girebilmek için kendilerini daha fazla okuma ve araştırma zorunluluğunda hissetmeleri sonucunda eğitim ve kültür düzeylerinin yükselmesi,
- Farklı kültürleri tanımak, yeni arkadaşlar oluşturmak ve bölgeye gelen turistlere yardımcı olabilmek amacıyla bölge halkının yabancı dili öğrenme isteğinin artması,
- Turizm olgusu tarafından bozulmasını önlemek amacı ile kültürel değerlere sahip çıkılması ve bu değerlere gereken önemin verilmesi,
- Boş zaman kullanma alışkanlığını geliştirmesi,
- Turizm endüstrisi tarafından kırsal bölgelerde yaratılan yeni iş alanları, çağdaş endüstri toplumların kültürel değerlerinin benimsenmesi yoluyla kentsel uygarlıkların bütünleşmesini sağlamaktadır. Kırsal bölgelerde turistik kuruluşların ortaya çıkmasıyla, bu bölgelerdeki toplumsal tek düzelik bozulmakta, toplumda değişik özellikleri ve yapıları olan kümelerin sayıları artmaktadır.
- Turizm bir ülkede ulusal bilinci arttırmakta ve yerli halkın sahip oldukları kültür değerleriyle övünmelerine neden olmaktadır.
- Hoşgörü ortamını geliştirir.

Turistin ziyaret ettiği bölgede yaşayan toplumun, turistlerle kurdukları ilişkiler ve aralarında gerçekleşen etkileşim, gerek bölgedeki turizm endüstrisinin uzun vadeli gelişimini gerekse turist memnuniyetini doğrudan etkileyebilmektedir (Karaman ve

Avcıkurt, 2011: 3). Nitekim yapılan araştırmalar, turistik faaliyetlere katılımıla birlikte insanların kültürel hoşgörü düzeylerinin artarak ufuklarının genişlediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte turist ile yerel halk arasındaki etkileşim kuvvetlendikçe bireylerin kendilerini küresel vatandaş olarak addetme eğilimi de artmaktadır (Avcıkurt ve diğ., 2007: 21).

2.4.2. Turizmin Olumsuz Sosyal Etkileri

Bölgede sürdürülen yerel gelenekler, turistlerin destinasyon seçiminde söz konusu bölgeyi tercih etmelerinde önemli bir unsur olarak rol oynayabilmekte ve bu durum yerel geleneğin korunarak sürdürülmesine vesile olabilmektedir (Gürbüz, 2002: 54). Buna karşın turizm endüstrisinin gelişmesiyle bölgeye sağlanan bu gibi faydaların yanında, insan ilişkilerinde ticarileşme ve maddileşme ile toplumsal değer yargılarında aşınma gibi sosyal boyuttaki negatif çıktılar da göz ardı edilmemesi gereken ciddi hususlar olarak ön plana çıkabilmektedir (Berber, 2003: 215). Bu bağlamda turizm kapsamında turist kabul eden toplumlarda ortaya çıkabilecek negatif sosyal etkileri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Avcıkurt, 2009: 51-52; Karaman ve Avcıkurt, 2011: 4-5).

- Yerel halkın turistler tarafından kullanılan lüks ve ithal mallara özenmesiyle ortaya çıkan gösteriş tüketimi etkisi,
- Turistler ve yerel halk arasında çok belirgin ırksal farklılıkların olduğu yerlerde ırksal gerginliklerin ortaya çıkması,
- Aile bağlarının zayıflaması ya da kopması,
- Toplumun demografik yapısındaki değişim,
- Kumar, fahişelik, alkol kullanımı ve diğer arzu edilmeyen alışkanlıkların başlaması ve giderek yayılması,
- AIDS başta olmak üzere bazı bulaşıcı hastalıkların hızlı yayılması,
- Turizm endüstrisinde çalışanların bir kısmının kendini köle gibi hissetmesi,
- Çalışanların rollerinin her ülkede “uluslararası garson” gibi tek tip olarak standartlaştırılması,
- Otel ve restoran işletmelerinin özelliği olan emek gücüne dayalı ve düşük ücretle çalışan personel sayısının aşırı artması,

- Turistler tarafından kültürün garip bir gelenek veya eğlence olarak görülmesi durumunda yerel halkın kültürel gururunun kaybolması,
- Çok sayıda turistten dolayı yerel halkın yaşam biçiminde çok hızlı bir değişim görülmesidir.

Yukarıda belirtilenlerin dışında; sosyal çatışma, suç oranındaki artış, ticarileşme, değerlerin yitirilişi gibi turizmin negatif sosyal etkileri, çoğunlukla araştırmacıların ilgisini çeken konular olarak ön plana çıkmaktadır (Yang ve diğ., 2013: 84). Kariel (1989)'in yapmış olduğu çalışmada turistik çekim merkezinde yaşayan yerel halkın turizm etkilerini algısı belirgin bir şekilde pozitif olmuş; algılanan negatif etkiler ise geleneksel aile yaşamındaki değişiklikler olarak belirtilmiştir. Rothman (1978'den aktaran Haley ve diğ., 2005: 649) ise artan gürültü, kirlilik, trafik, suç ve kalabalık hususunda algılanan negatif sosyal etkileri ön plana çıkarmıştır. Turistik faaliyetler neticesinde bölgede meydana gelen olayların ve kurulan ilişkilerin, orada yaşamını sürdüren toplumca benimsenmesi büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim söz konusu olay ve ilişkilerin toplumca tolere edilemeyecek boyutlara ulaşması durumunda bölgedeki turistik faaliyetler kritik düzeyde azalabilmekte ve hatta son bulabilmektedir (Berber, 2003: 213).

BÖLÜM 3: OTEL İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARINCA ALGILANAN TOPLAM TURİZM ETKİSİ İLE TURİZME VERİLEN DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde yapılan araştırmanın uygulamasına ilişkin aktarımlar yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle araştırmanın hangi amaçla gerçekleştirildiği ve ne açıdan önem arz ettiği belirtilmiştir. Daha sonra araştırmanın yöntemi başlığı altında sırasıyla; araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama aracı, veri toplama süreci, araştırmanın kısıtları, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği, araştırma modeli ve soruları, verilerin analizi ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir. Bulguların aktarılmasında öncelikle frekans ve farklılık analizlerine (t-testi ve ANOVA) yer verilmiş, ardından ilişki analizlerinin (korelasyon ve regresyon) sonuçları tablolar yardımıyla aktarılmış ve sonuç kısmına geçilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Halen emek-yoğun bir yapı arz eden otel işletmeleri, istihdama sağladıkları katkı ile bünyelerinde pek çok çalışan barındırmaktadır. Söz konusu çalışanların hizmet verdikleri turizm endüstrisini nasıl değerlendirdikleri, gerçekleşen gerek sosyal ve kültürel gerekse ekonomik ve çevresel etkiler hakkında ne düzeyde farkındalığa sahip oldukları ve bunu arttırmaya yönelik çabaları, endüstri kapsamında algılarının gelişmesi hususunda önemli bir rol oynayacaktır.

Algılar doğrultusunda tutum ve davranışların oluşturulduğu göz önünde bulundurulduğunda, özellikle duygusal emek talep eden turizm endüstrisi kapsamındaki otel işletmesi çalışanlarının endüstriye olan bağlılığı ve iş görme performansının; endüstrinin, çalışanlarca nasıl algılandığı ile ilgili olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda otel işletmeleri çalışanlarınca turizm endüstrinin pozitif yönlerinin ağırlıklı olduğu algısının; çalışan memnuniyeti ve verimliliğini de beraberinde getirerek, turizm desteğini ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Ayrıca negatif algıların belirlenmesi, söz konusu olumsuzlukların giderilerek mevcut durumun geliştirilmesi bakımından gereklilik arz etmektedir. Bu doğrultuda, yürütülen çalışmada; otel işletmeleri çalışanlarının toplam turizm etkisi unsurlarından turizmin kültürel, çevresel, ekonomik

ve sosyal etkilerini nasıl algıladıklarının belirlenmesi ve bu bağlamda turizme ne ölçüde destek verdiklerinin ortaya konulması ana amaç olarak belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Hizmet sektörü içerisinde önemli yer tutan endüstrilerden biri olarak nitelendirilebilecek turizmin oluşturduğu etkiler, ulusal sınırları aşarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde turizmin artarak devam eden gelişimi dikkate alındığında, endüstri kapsamında gerçekleşen söz konusu etkilerin yeryüzü ile sınırlı kalmayarak atmosfer ötesini (uzay seyahatleri gibi) de tesiri altına alacağı anlaşılmaktadır.

Turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerin turist, yerel halk, çalışan, yerel yönetim vb. paydaşlarca algısının, tarafların turizme vereceği destek üzerinde etkin bir rol oynamasından dolayı, ortaya konulması büyük bir önem arz etmektedir. Bu analizler yalnızca mevcut pozitif yönlerin güçlendirilmesini sağlamakla kalmayacak aynı zamanda tarafların turizmin hangi yönlerini olumsuz değerlendirdiklerini ve endişe duyduklarını belirterek, bu olumsuzlukların giderilmesi hususunda atılacak adımlar için yol gösterici bir nitelik taşıyacaktır. Aksi durumda mevcut olumsuzlukların farkına varılamaması sonucu; önlem almaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmeyerek, olumsuzlukların önüne geçilmesi mümkün olmayacaktır. Turizme etki eden faktörlerin önceden tespiti, sorunların rahatlıkla üstesinden gelinmesini sağlarken; problemlerin fark edilememesi, onların büyüyerek telafisi çok zor ya da mümkün olmayan sonuçlar doğurmasına neden olabilmektedir.

Algılanan turizm etkisine ilişkin gerçekleştirilen araştırmaların çoğu yerel halk üzerine yapılmıştır (Dyer ve diğ., 2007; Tosun, 2002; Frauman ve Banks, 2011; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Akova, 2006; Andereck ve diğ., 2005; Eshliki ve diğ., 2012; Ko ve Stewart, 2002; Kim ve diğ., 2013; Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Akis ve diğ., 1996; Belisle ve Hoy, 1980; Perdue ve diğ., 1990; Ap, 1992). Yapılan araştırmaların bazılarında özellikle turizmin sosyal (Tayfun ve Kılıçlar, 2004), kültürel (Besculides ve diğ., 2002), ekonomik (Kottke, 1988) ve çevresel (Liu ve diğ., 1987) etkilerine odaklanılmış ve söz konusu etkilere ilişkin derinlemesine bulgu ve çıkarımlar ortaya konulmuştur.

Turizme ilişkin alınacak önlemler ve atılacak adımların salt yerel halkın algısına göre şekillendirilmesi doğru olmayacaktır. Bu açıdan diğer paydaşların da turizm endüstrisini nasıl değerlendirip ne ölçüde desteklediklerinin ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda McGehee ve arkadaşları (2006) çalışmalarını meclis üyeleri üzerine yaparken; Ekin ve Ören (2012), ticaret odası, oteller, tatil köyleri, turizmle ilgili fakülte ve yüksekokullar, seyahat acentaları, kültür ve turizm il müdürlüğü üst düzey çalışanları üzerine yapmıştır. Buna ek olarak Byrd ve arkadaşları (2009) ise yerel halk, turistler, işletmeler ve hükümet yetkililerinin turizmi nasıl algıladıklarını incelemiştir.

Yapılan literatür incelemesi neticesinde, yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde çalışanların turizmi nasıl algıladığının sınırlı derecede incelenmiş olduğu görülmüş ve konuya ilişkin, özellikle otel çalışanları üzerine yoğunlaşan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum önemli bir paydaş niteliğinde olan otel çalışanlarının, turizmi hangi boyutlarıyla pozitif ve negatif değerlendirdiğinin yeterince incelenmediğini ortaya koymaktadır. Oysa gerek turist tatmininde gerekse bölgesel turizm gelişiminde oldukça önemli rol oynayan otel çalışanlarının turizm algıları, bu bağlamda geliştirmiş oldukları tutumlar ve tutumların davranışlara yansımalarının (turizmi algıları bağlamında ne ölçüde desteklediklerinin) incelenmesi, turizm endüstrisinin geliştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta önem arz ederek literatüre kayda değer bir katkı sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında elde edilen bulguların yorumlanarak aktarılmasından önce; belirlenen evren ve veri elde edilen örneklem ifade edilecektir. Bunun ardından söz konusu örneklemden ne tür araçlar vasıtasıyla veri elde edildiği ve bu sürece ilişkin belirli noktalar ön plana çıkarılacaktır. Yürütülen araştırmada karşılaşılan güçlükler “araştırma kısıtları” başlığı altında ele alınacak olup sonrasında ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin bilgiler verilecektir. Araştırmanın modeli ortaya konulduktan sonra bu model dâhilinde elde edilen verilerin hangi analizlere tabi tutulduğu belirtilecek ve ardından bulgular yorumlanarak aktarılacaktır.

3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

İstanbul, bilindiği gibi Türkiye'nin en önemli turistik çekim merkezlerinden biridir. İstanbul'da gerçekleştirilen yoğun turistik faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda, bu faaliyetlerin şehrin yalnızca belirli bölgelerinde sınırlı kalmayarak geneline yayıldığı ve şehri oluşturan pek çok unsur üzerinde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bu etkilerin tamamen olumlu sonuçlar meydana getirerek hiçbir olumsuzluk barındırmaması olası değildir. Turizm endüstrisi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin sürdürülmesi ve bu faaliyetler neticesinde genel anlamda negatifliklerin giderilerek pozitif etkilerin artırılması tüm paydaşların yararına olacaktır. Paydaşlarca turizmin nasıl algılandığının belirlenerek bu doğrultuda turizm endüstrisini ne ölçüde desteklediklerinin belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Sürdürülebilir turizm kapsamında turizm faaliyetleri içerisinde görev alan tüm paydaşların ve özellikle konaklama işletmesi çalışanlarının turizmi algılama ve destekleme noktasında, nerede durduklarının tespiti endüstrinin gelişimini sürdürmesi için bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında genelleme yapılacak grubu ifade eden evren (Jackson, 2008: 18); İstanbul'da bulunan dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları olarak belirlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün turizm işletme belgeli tesisler listesine göre (31.03.2013 tarihinde güncellenmiştir); İstanbul'da bulunan otellerin¹⁴ (293 adet) neredeyse yarısı (yaklaşık %49,1) dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinden oluşmaktadır. Gerek İstanbul'daki otellerin sayıca önemli bir bölümünün dört ve beş yıldızlı otellerden oluşması gerekse bu işletmelerce gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin -otel bazında- İstanbul'da gerçekleştirilen en önemli turistik faaliyetler olması, araştırmada kapsamında bu otellere uygulama yapılmasının daha etkili olacağını ortaya koymuştur. Buna ek olarak dört ve beş yıldızlı otel işletmelerin müşteri memnuniyetini üst düzeyde tutmak amacı ile sağlamış oldukları yüksek hizmet standardı ve bu otellerde gerçekleşen çalışan-turist ilişkilerinin yoğunluğu göz önünde bulundurularak; evrene bir, iki ve üç yıldızlı otel işletmeleri dâhil edilmemiştir.

Araştırmacıların, evreni temsil etme gücü olan parça niteliğindeki örneklem üzerinde inceleme yapmalarındaki başlıca sebep; evrenin tamamına ulaşılmasının çoğunlukla

¹⁴ Bir yıldızlı otel işletmesi sayısı: 11; iki yıldızlı otel işletmesi sayısı: 47; üç yıldızlı otel işletmesi sayısı: 92; dört yıldızlı otel işletmesi sayısı: 91 ve beş yıldızlı otel işletmesi sayısı: 53'tür.

mümkün olmayıp örneklem üzerinde çalışmanın daha az maliyet ve zaman gerektirmesidir (McNeill ve Chapman, 2005: 47). Bu bağlamda araştırmada; evreni oluşturan unsurlardan ankete cevap veren herkesin katılımının kabul edilerek örnekleme dâhil edilmiş olduğu, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile (Altunışık ve diğ., 2010: 137) ulaşılan 234 otel çalışanı örnekleme oluşturmaktadır.

3.3.2. Veri Toplama Aracı

Sosyal içerikli araştırmalarda yaygın bir şekilde sıklıkla kullanılan anket (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 75); konuya ilişkin yetersiz veri olduğunda, veri olmadığında veya ek veriye gereksinim duyulduğunda, evrenin tamamı ya da sınırlandırılmış bir bölümünden, belirli bir konu hakkında sistematik bir şekilde hazırlanan sorulara ilişkin cevap alınması suretiyle gerçekleştirilen veri toplama yöntemidir (Statistics Canada, 2003:1). Anketin geniş kitlelere düşük maliyetlerle ulaştırılabilmesi, araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak seçilmesindeki başlıca etmenlerdir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde faydalanılan anket formu toplamda yedi bölümden oluşmakta olup ilk altı bölüm; kişilerin belirli bir konu hakkındaki tutum ve eğilimlerinin tespitinin belirlenmesi hususunda yaygın bir biçimde kullanılan Likert ölçeğine (Altunışık ve diğ., 2010: 115) göre düzenlenmiş olan otuz sekiz ifadeden meydana gelmektedir. Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulan anket formunda yer alan ifadeler en olumsuzdan en olumluya doğru (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) derecelendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeğin ana hatlarının oluşturulmasında Yoon ve arkadaşlarının (2001) turizm etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığının ve bu bağlamda ne ölçüde destek verildiğinin belirlenebilmesi konusunda geliştirmiş oldukları, istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmış olan yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi kapsamında önce bu konudaki ilgili literatür incelenmiştir.

Ölçeğin özellikle turizmin kültürel etkilerinin nasıl algılandığını ölçen kısmı Látková ve Vogt (2011)'un; çevresel etkilerinin nasıl algılandığını ölçen kısmı Látková ve Vogt (2011) ve Byrd ve arkadaşları (2009)'nın; ekonomik etkilerinin nasıl algılandığını ölçen

kısmı Nunkoo ve Ramkinssoon'un (2012); sosyal etkilerinin nasıl algılandığını ölçen kısmı Látková ve Vogt (2011), Nunkoo ve Ramkinssoon (2012) ve Andereck ve arkadaşları (2005)'nin çalışmalarında kullanmış oldukları ölçeklerden faydalanılarak desteklenmiş ve söz konusu boyutlar dâhilindeki ifadeler tekrar düzenlenmiştir. Ölçeğin oluşturulması ve geliştirilmesi hususunda yapılan araştırmalar sonucunda yapılan değişiklikler; ölçeğin otel çalışanlarına uygulanacağı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir.

Toplam 49 ifade ve 7 bölümden oluşan ölçeğin ilk dört bölümünde sırasıyla turizmin algılanan kültürel etkilerinin (5 ifade), çevresel etkilerinin (7 ifade), ekonomik etkilerinin (5 ifade) ve sosyal etkilerinin (7 ifade) belirlenmesine yönelik toplam 24 ifade bulunmaktadır. Beşinci bölümde, algılanan toplam turizm etkisinin tespit edilebilmesi için 5, altıncı bölümde ise turizme verilen desteğin ortaya konulmasına ilişkin 9 ifade bulunmaktadır. Ölçeğin son bölümünde cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan işletme türü, çalışılan birim ve pozisyon gibi katılımcılar hakkında bilgi edinmeye yönelik 10 kategorik bir açık uçlu olmak üzere toplamda 11 ifade bulunmaktadır.

3.3.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında veri toplanması 2012 yılının Aralık ayından 2013 yılının Nisan ayına kadar geçen beş aylık süreçte tamamlanmıştır. Bu süre zarfında yüz yüze görüşme suretiyle uygulanan anketler, toplam içerisinde %14,5 gibi düşük bir paya sahiptir. Anket uygulamasının %85,5 gibi önemli bir bölümü internet ortamında gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan anket formu www.online-anket.gen.tr sitesi aracılığıyla internet ortamına aktarılmış; siteden elde edilen anket formuna ilişkin link, İstanbul'da bulunan dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanlarına ulaştırılarak ankete katılımları sağlanmaya çalışılmıştır.

Anket linkinin otel çalışanlarına ulaştırılması hususunda sosyal ilişkiler vasıtasıyla edinilen yardımdan ve sosyal medya ile elektronik posta araçlarından faydalanılmıştır. Elektronik posta aracılığı ile anket linkinin otel çalışanlarına ulaştırılabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu turizm işletme belgeli tesisler listesinden istifade edilmiştir. Listede yer alan İstanbul'daki dört ve beş yıldızlı 144 otel işletmesinin internet adreslerine ulaşılmış olup büyük çoğunluğuna elektronik posta aracılığı ile anket linkinin ulaştırılması sağlanmıştır.

3.3.4. Araştırmanın Kısıtları

Her araştırmada az veya çok kısıtlılıklar söz konusu olabilmektedir. Çalışmamızda araştırmanın veri toplanması sürecinde bir takım temel kısıtlarla karşılaşmış olup; en önemlileri zaman ve imkânlardaki maliyet kısıtı olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut zaman sınırlılığı ve maddi yetersizlikler, örneklemin daha fazla genişletilememesi sonucunu doğurmuştur. Araştırma dâhilinde İstanbul'da bulunan dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanlarından veri elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak İstanbul bilindiği gibi, turizm kapsamında pek çok alan araştırmasının gerçekleştirildiği bir şehirdir. Bu bakımdan bölgede bulunan pek çok turistik işletme; günlük yoğun iş tempolarına ek olarak ardı kesilmeyen anket uygulamaları hususunda belirli oranlarda direnç göstermektedir. Bu doğrultuda, İstanbul'daki turistik tesislerden veri elde edilmesinin ne denli güç olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu durum göz önünde bulundurularak, katılımcıların ankete zaman-esnek ve mekân-bağımsız bir şekilde katılım göstermelerinin sağlanabilmesi için anket formu internet ortamında paylaşılmış olsa da; buna karşın geri dönüş oranı oldukça sınırlı kalmıştır. Anketlerin yüz yüze görüşme suretiyle uygulanması safhasında da aynı kısıtlılık durumuyla karşılaşmıştır.

3.3.5. Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenilirliği

Bir test veya ölçeğin ölçülmek istenen şeyi ölçme derecesi olarak tanımlanan geçerlilik (Altunışık ve diğ., 2010: 121); yapılan araştırmalarda kullanılan ölçek için önemli bir unsurdur. Araştırmada kullanılan ölçeğin ana hatlarının oluşturulması hususunda faydalanılan çalışma (Yoon ve diğ., 2001) kapsamında uygulanan ölçek, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine tabi tutularak bu konuda yetkinliği ispatlanmıştır. Buna ek olarak, araştırmada kullanılan ölçeğin oluşturulması hususunda yararlanılan diğer kaynakların ("veri toplama aracı" başlığı altında belirtilmiştir) da geçerliliğinin ispatlanmış olmasına dikkat edilmiştir.

Ölçek oluşturulması süresince incelenen ve faydalanılan kaynakların önemli bir bölümünün İngilizce olması sebebiyle, ölçeğe son halinin verilmesi hususunda katılımcılarca anlaşılabilir kılınması; bu bağlamda ölçek geçerliliğinin korunması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılırken konuya ilişkin benzer ifadeler içeren ölçekler kullanılarak yapılmış olan Türkçe kaynaklar (Cengiz ve Kırkbir, 2007; Akova, 2006) incelenmiştir. Alınan uzman görüşleriyle Türkçeye

çevrilen ölçek, yüz yüze gerçekleştirilen anket uygulaması neticesinde tekrar gözden geçirilmiştir. Gerekli görülen düzeltmelerin yapılmasıyla birlikte ölçeğe son hali verilmiştir.

Bir test veya ölçeğin ölçmek istediği şeyi tutarlı ve istikrarlı bir biçimde ölçme derecesi olarak ifade edilen güvenilirlik, yapılan araştırma kapsamında elde edilen veri güvenilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğinin belirlenebilmesi için kullanılan ve en yaygın yöntem olarak bilinen (Cronbach alfa) alfa katsayısına (Altunışık ve diğ., 2010: 122; Hair ve diğ., 2010: 124) bakılmıştır.

Anket formunda yer alan ifadeler eksiksiz cevap alınmadığı durumlarda katılımcıyı uyarak ilgili soruya yönelten online anket; uyarıya rağmen cevapsız bırakılan soru olması durumunda anket formunun elde edilen veriler arasına dâhil edilmesini engellemektedir. Bu durum internet ortamından elde edilen verilerin eksiksiz katılımı sağlandığını göstermektedir. Yüz yüze görüşme suretiyle elde edilen verilerde ise katılımcıların anket formunda yer alan ifadeleri cevapsız bırakmaması hususuna özen gösterilmiş ve cevapsız bırakılan ifadelerin doldurulması sağlanmıştır. Bu gerekçelerle veri seti, kayıp veri analizine tabi tutulmamıştır.

Ölçeğe ilişkin alfa katsayısının belirlenmesi öncesinde ters kodlanmış ifadeler yeniden düzenlenmiştir. Turizmin algılanan ekonomik etkilerin belirlenmesi boyutunda yer alan beş ifadeden, ifade-toplam korelasyonu negatif değer alan (-0,378) ifade ölçekten çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. İfade-toplam korelasyonu 0,25'in üzerindeki geriye kalan dört ifadenin Cronbach alfa katsayısı 0,642 olarak hesaplanmıştır.

Ölçekte yer alan bir diğer boyut olan turizmin algılanan kültürel etkileri beş ifadeden meydana gelmektedir. Uygulanan güvenilirlik analizi neticesinde ifade-toplam korelasyonu 0,25'in altında olan (0,118) ifade ölçekten çıkarılarak analiz tekrarlanmış ve Cronbach alfa katsayısının 0,685 olduğu görülmüştür. Her ne kadar alfa katsayısı 0,7 ve üzeri genel anlamda ölçeğin güvenilirliği için kabul görse de 0,6-0,7 alfa katsayısı aralığında olan bir ya da daha fazla boyutun (çalışma ölçeğini oluşturan boyutlar arasından) çalışmalarda kullanıldığı bilinmekte (Johnson ve Christensen, 2012: 142; Litwin, 1995: 31; Leech ve diğ., 2005: 78; Pallant, 2010: 100) hatta inceleme türü çalışmalarda bu değer 0,5'e kadar kabul edilebilmektedir (Altunışık ve diğ., 2010: 124).

Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken, ölçeğin tamamından ziyade; ölçek dâhilindeki söz konusu iki boyutun ayrı ayrı alfa katsayılarının 0,6-0,7 aralığında olduğudur. Boyutları oluşturan ifade sayısındaki azlık sebebiyle, boyut güvenilirliği analizlerinde hesaplanan Cronbach alfa katsayısının düşük olma muhtemelliği bilinmekte ve buna göre katsayı-güvenilirlik ilişkisi esnetilmektedir.

Turizmin algılanan sosyal ve çevresel etkilerinin belirlenmesi boyutları yedişer ifadeden oluşmaktadır. Bu ifadeler arasında ifade-toplam korelasyonu negatif olan bulunmamaktadır. Ancak turizmin algılanan çevresel etkileri boyutunda ifade-toplam korelasyonu 0,25'in altındaki ifade çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Turizmin algılanan sosyal etkisi boyutun alfa katsayısı 0,85; çevresel etkisi boyutunun alfa katsayısı ise 0,782 olarak hesaplanmıştır. Ölçek kapsamında yer alan diğer iki boyut algılanan toplam turizm etkisi (5 ifade) ile turizme verilen desteğin (9 ifade) belirlenmesine yöneliktir. Her iki boyutta da ifade-toplam korelasyonu negatif ya da 0,25'in altında ifade bulunmamaktadır. Yapılan güvenilirlik analizi neticesinde algılanan toplam turizm etkisi boyutunun alfa katsayısı 0,8; turizme verilen destek boyutu ise 0,917 olarak hesaplanmış ve söz konusu ölçeklerin güvenilir olduğu görülmüştür.

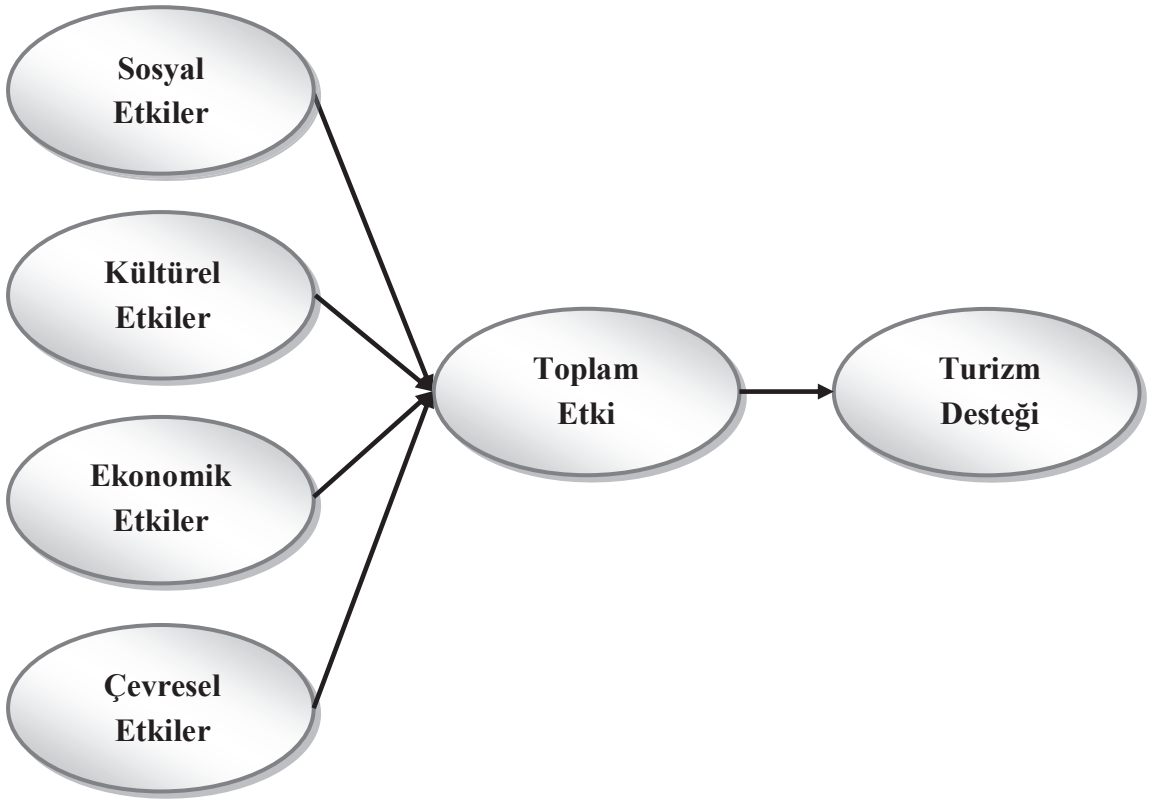
Tablo 13:
Araştırma Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

ÖLÇEK	İfade Sayısı	Cronbach Alfa Katsayısı
Turizmin algılanan ekonomik etkileri boyutu	4	0,642
Turizmin algılanan kültürel etkileri boyutu	4	0,685
Turizmin algılanan sosyal etkileri boyutu	7	0,850
Turizmin algılanan çevresel etkileri boyutu	6	0,782
Algılanan toplam turizm etkisi boyutu	5	0,800
Turizme verilen destek boyutu	9	0,917
Genel ölçek	35	0,913

Ölçekte yer alan boyutların ayrı ayrı güvenilirlik analizine tabi tutulmasının ardından ölçeğin tamamı analiz edilmiş ve Cronbach alfa katsayısı 0,913 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe ilişkin yapılmış olan güvenilirlik analizleri sonuçları yukarıdaki tablo 13 aracılığıyla aktarılmıştır.

3.3.6. Araştırma Modeli ve Soruları

Turizm paydaşlarının turizme verdiği destek, taraflarca algılanan turizm etkisine göre şekillenmektedir. Önemli turizm paydaşlarından biri olan otel çalışanlarınca algılanan turizmin meydana getirdiği genel etkiler (toplam turizm etkisi) ve turizme verilen destek arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Algılanan toplam turizm etkisinin; turizmin algılanan sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkileri tabanında geliştiğini göz önünde bulunduran Yoon ve arkadaşları (2001)'nce önerilen model aşağıdaki gibidir.

Şekil 12. Araştırma Modeli

Kaynak: Yoon ve diğ., 2001: 364

Katılımcıların demografik özellikleri ve anket aracılığıyla kendilerinden alınması uygun görülen bilgiler ile algılanan toplam turizm etkisi ve turizme verilen destek arasında farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir. Bununla beraber araştırma modelinden yola

çıkarak oluşturulmuş olan 8'i ana, 8'i alt araştırma sorusu olmak üzere toplamda 16 araştırma sorusuna aşağıda verilmiştir.

Araştırma Sorusu 1: Katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 1-1: Katılımcıların cinsiyetleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 1-2: Katılımcıların medeni durumları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 1-3: Katılımcıların yaşları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 1-4: Katılımcıların gelir durumları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Katılımcıların demografik özellikleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 2-1: Katılımcıların cinsiyetleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 2-2: Katılımcıların medeni durumları ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 2-3: Katılımcıların yaşları ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Alt Sorusu 2-4: Katılımcıların gelir durumları ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 3: Turizm eğitimi alınması ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 4: Turizm eğitimi alınması ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 5: Yönetici pozisyonunda çalışılması ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 6: Yönetici pozisyonunda çalışılması ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?

Araştırma Sorusu 7: Algılanan toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasında ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 8: Turizmin algılanan kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında ilişki var mıdır?

3.3.7. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Araştırma kapsamında elde edilen veriler farklı istatistikî metotlarda analiz edilmiş olup bu hususta istatistik paket programı olan SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)'den faydalanılmıştır.

Katılımcıların gerek demografik gerekse araştırma kapsamında alınmasının gerekli olduğu düşünülen bilgilerin oransal dağılımının tespit edilebilmesi için frekans analizi uygulanmıştır. Araştırma sorularında belirtilmiş olduğu gibi belirli katılımcı özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi ve turizme verilen destek arasındaki farklılaşmanın ortaya konulabilmesi için t-testi ve ANOVA (analysis of variance-varyans analizi) uygulanmıştır.

Yine araştırma sorularından hareketle, toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasındaki ilişkinin yönü ve gücünün tespit edilebilmesi için korelasyon analizi uygulanmıştır. Turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin toplam turizm etkisi üzerindeki açıklayıcılığının belirlenebilmesi için ise regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular, yorumlanarak aşağıda aktarılmıştır.

3.3.7.1. Katılımcılardan Edinilen Demografik ve Diğer Bilgilere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen demografik ve diğer bilgilerin aktarılmış olduğu tablo 14 incelendiğinde; araştırma kapsamındaki otel çalışanlarının cinsiyete (erkek: %57,3; kadın: %42,7) ve medeni duruma (evli: %44,4; bekâr: %55,6) göre dağılımlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların cinsiyete ve medeni duruma göre temsil gücünü arttırmaktadır.

Araştırmaya katılan otel çalışanlarının çoğunluğu %56,4'lük oranla 29 yaş ve daha altı kişiler olup bunu %32,5'lik oranla 30-39 yaş; %11,1'lik oranla 40 yaş ve üstü kişiler takip etmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında lise ve dengi okul mezunu olanlar (%32,9) ile lisans mezunlarının (%33,3) ağırlıklı olduğu görülmektedir. Turizm eğitimi almış olan katılımcılar (123 kişi; %52,6) ise her ne kadar turizm eğitimi almamış olanlara (111 kişi; %47,4) kıyasla daha fazla olsa da, oranların birbirine yakınlığı dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'de sayıları azımsanamayacak boyutlara ulaşmasına rağmen, katılımcılardan ön lisans mezunu olanların oransal bakımdan azlığı da (20 kişi; %8,5) dikkat çeken bir diğer unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Katılımcıların TL bazında aylık gelirleri incelendiğinde %72,2 gibi oldukça yüksek bir oranla 2.000 TL ve altı ücret alarak çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu durum daha önce yapılmış olan çalışmalarda da belirtilmiş olduğu gibi (Çimen, 2008: 195); turizm endüstrisi genelinde çalışanların almış oldukları ücret düzeyinin düşük olduğuna ilişkin görüşleri doğrulamaktadır.

Araştırma kapsamında anket uygulanan otel çalışanlarının yaklaşık üçte ikisi 5 yıldızlı otellerde çalışırken (%64,1; 150 kişi); yaklaşık üçte biri 4 yıldızlı otellerde çalışmaktadır (%35,9; 84 kişi). Katılımcıların çalışmakta olduğu birimlere bakıldığında en yüksek katılım kat hizmetleri (%29,5) ve yiyecek-içecek (%28,6) birimlerinde çalışanlarca; en düşük katılım ise teknik hizmetler (%3,4) ve idari (%3) birimlerde çalışanlarca gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14:
Katılımcılara İlişkin Demografik ve Diğer Bilgiler

Cinsiyet	Sayı	Oran (%)
Erkek	134	57,3
Kadın	100	42,7
Toplam	234	100
Medeni Durum	Sayı	Oran (%)
Evli	104	44,4
Bekâr	130	55,6
Toplam	234	100
Yaş	Sayı	Oran (%)
29 ve altı	132	56,4
30 – 39	76	32,5
40 ve üstü	26	11,1
Toplam	234	100
Gelir (TL/Ay)	Sayı	Oran (%)
2.000 ve altı	169	72,2
2.001 – 3.000	48	20,5
3.001 ve üstü	17	7,3
Toplam	234	100
Eğitim	Sayı	Oran (%)
İlkokul ve ortaokul	46	19,7
Lise ve dengi	77	32,9
Ön lisans	20	8,5
Lisans	78	33,3
Yüksek lisans ve doktora	13	5,6
Toplam	234	100
Turizm Eğitimi	Sayı	Oran (%)
Evet	123	52,6
Hayır	111	47,4
Toplam	234	100
İşletme Türü	Sayı	Oran (%)
Dört yıldızlı otel	84	35,9
Beş yıldızlı otel	150	64,1
Toplam	234	100
Birim	Sayı	Oran (%)
Önbüro	36	15,4
Kat hizmetleri	69	29,5
Satış – Pazarlama	24	10,3
Muhasebe – Finans	23	9,8
Yiyecek-İçecek	67	28,6
Teknik Hizmetler	8	3,4
İdari	7	3,0
Toplam	234	100
Yönetici	Sayı	Oran (%)
Evet	59	25,2
Hayır	175	74,8
Toplam	234	100
Endüstride Çalışma Süresi (Yıl)	Sayı	Oran (%)
4 ve altı	71	30,3
5 – 9	93	39,7
10 – 14	53	22,6
15 ve üstü	17	7,3
Toplam	234	100

Şef, şef yardımcısı, müdür, müdür yardımcısı gibi yönetici pozisyonlarında görev alan katılımcı sayısı, toplam katılımın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır (%25,2). Geri kalan %74,8'lik oranla 175 otel çalışanı yönetici pozisyonunda görev almamaktadır. Buna ek olarak, araştırmaya katılım gösteren otel çalışanlarının önemli bir kısmının endüstrideki toplam çalışma sürelerinin on yılın altında olduğu dikkat çekmektedir (4 yıl ve altı: %30,3; 5-9 yıl: %39,7).

3.3.7.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Farklılık Analizi Sonuçları

Araştırma sorularında belirtilmiş olduğu üzere; katılımcıların demografik özellikleri, almış oldukları turizm eğitimi ve yönetici olma durumları ile algıladıkları toplam turizm etkisi ve turizme verdikleri destek arasındaki farklılaşmanın ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olup olmadığının tespit edilebilmesi için t-testi (bağımsız gruplar t-testi), grupların ikiden fazla olması durumunda farklılaşmanın belirlenebilmesi için ise ANOVA (tek yönlü ANOVA) aracılığıyla veri analizi gerçekleştirilmiştir. ANOVA kapsamında yaygın bir şekilde kullanılan Scheffe testi (Altunışık ve diğ., 2010: 199) sonuçları dikkate alınmıştır.

3.3.7.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları

Otel çalışanlarının demografik özelliklerine göre algıladıkları toplam turizm etkisinde gerçekleşen farklılaşmanın ortaya konulması için her biri ayrı ayrı cinsiyet, medeni durum, yaş ve gelir değişkenlerinden birini içeren dört tablo kullanılmıştır. Bunlardan ilki; araştırma sorusu 1 (Katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?)'in birinci alt sorusuna (Katılımcıların cinsiyetleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?) cevap üretilebilmesi için cinsiyete göre çalışanlarca algılanan toplam turizm etkisinin farklılaşmasını ortaya koymaktadır.

Tablo 15'e bakıldığında, erkek ve kadın çalışanların genel boyutlarıyla turizmi pozitif değerlendirdikleri, buna karşın; erkek çalışanlarca algılanan turizm etkilerinin ($\bar{X}=4,000$) kadın çalışanlara kıyasla ($\bar{X}=3,790$) belirgin bir biçimde daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Her ne kadar kadın çalışanların, turizmin çevre üzerindeki

etkileri hususunda daha pozitif bir algıya sahip oldukları görülse de erkek çalışanların turizm kapsamında meydana gelen toplam etki algıları daha olumludur. Tablo değerlendirildiğinde dikkat çeken bir diğer nokta; söz konusu, turizm kapsamında meydana gelen sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkiler olduğunda, erkek ve kadın otel çalışanlarının en yüksek düzeyde olumlu algıladıkları etki, turizmin ekonomik etkileri olmasıdır (erkek, $\bar{X}=4,111$; kadın, $\bar{X}=3,940$).

Birinci araştırma sorusunun ilk alt sorusuna cevaben; algılanan toplam turizm etkisi boyutunu oluşturan beş ifadeden yalnızca ilk ifade ile katılımcıların cinsiyetleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu yapılan analiz neticesinde ortaya konmuş, geri kalan dört ifade ile katılımcı cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmemiştir.

Tablo 15:
Otel Çalışanlarının Cinsiyetleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Cinsiyet	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık
1.Bölgemizdeki turizm gelişimin ortaya koyduğu etkileri genel olarak olumlu değerlendiriyorum.	Erkek	4,000	0,648	0,210	2,402	0,017*
	Kadın	3,790	0,671			
2.Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Erkek	3,873	0,708	0,053	0,590	0,555
	Kadın	3,820	0,641			
3.Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Erkek	4,111	0,690	0,171	1,1934	0,054
	Kadın	3,940	0,648			
4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Erkek	3,761	0,786	-0,109	-1,202	0,230
	Kadın	3,870	0,597			
5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Erkek	3,835	0,737	0,025	0,268	0,789
	Kadın	3,810	0,720			

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Otel çalışanlarının medeni durumlarına göre aldıkları toplam turizm etkisindeki farklılaşmanın aktarıldığı tablo 16'ya bakıldığında; turizmin sosyo-kültürel etkileri dışında, bekârlarca algılanan toplam turizm etkisinin -aralarında önemli bir fark olmamakla birlikte- evlilerce algılanana kıyasla daha pozitif olduğu görülmektedir ($p > 0,05$). Yine tablo incelendiğinde, evli ve bekâr otel çalışanlarınca algılanan en

olumlu etkinin, en yüksek katılımın gösterildiği (evli, $\bar{X}=3,951$; bekâr, $\bar{X}=4,107$), ekonomik etkiler olduğu anlaşılmaktadır.

Birinci araştırma sorusu (Katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?) dâhilindeki ikinci araştırma alt sorusunun (Katılımcıların medeni durumları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?) yanıtlanabilmesi için gerçekleştirilmiş olan farklılık analizi sonuçlarının aktarıldığı tablo 16 incelendiğinde; katılımcıların medeni durumları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 16:

Otel Çalışanlarının Medeni Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Medeni Durum	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																				
1.Bölgemizdeki turizm gelişimin ortaya koyduğu etkileri genel olarak olumlu değerlendiriyorum.	Evli	3,846	0,707	-0,115	-1,320	0,118																																				
	Bekâr	3,961	0,627				2.Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Evli	3,826	0,716	-0,043	-0,472	0,637	Bekâr	3,869	0,651	3.Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Evli	3,951	0,742	-0,156	-1,758	0,080	Bekâr	4,107	0,613	4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunuz.	Evli	3,769	0,766	-0,069	-0,727	0,468	Bekâr	3,838	0,668	5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Evli	3,855	0,768	0,055	0,581
2.Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Evli	3,826	0,716	-0,043	-0,472	0,637																																				
	Bekâr	3,869	0,651				3.Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Evli	3,951	0,742	-0,156	-1,758	0,080	Bekâr	4,107	0,613	4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunuz.	Evli	3,769	0,766	-0,069	-0,727	0,468	Bekâr	3,838	0,668	5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Evli	3,855	0,768	0,055	0,581	0,562	Bekâr	3,800	0,697						
3.Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Evli	3,951	0,742	-0,156	-1,758	0,080																																				
	Bekâr	4,107	0,613				4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunuz.	Evli	3,769	0,766	-0,069	-0,727	0,468	Bekâr	3,838	0,668	5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Evli	3,855	0,768	0,055	0,581	0,562	Bekâr	3,800	0,697																
4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunuz.	Evli	3,769	0,766	-0,069	-0,727	0,468																																				
	Bekâr	3,838	0,668				5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Evli	3,855	0,768	0,055	0,581	0,562	Bekâr	3,800	0,697																										
5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Evli	3,855	0,768	0,055	0,581	0,562																																				
	Bekâr	3,800	0,697																																							

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 17'ye bakıldığında, otel çalışanlarınca algılanan toplam turizm etkisinin genel hatlar itibariyle olumlu ve yaş gruplarına göre belirgin bir farklılaşma göstermediği görülmektedir. Ancak tabloda dikkat çeken nokta; otel çalışanlarının yaşları arttıkça, toplam turizm algısı pozitifliğinde de azalma olduğudur. Bu durum birinci araştırma sorusunun (Katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?) üçüncü alt sorusu olan “Katılımcıların yaşları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?” sorusuna cevaben, istatistiksel açıdan söz konusu anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 17:
Otel Çalışanlarının Yaşları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

Boyut	Değişken (Yaş)	Sayı (N)	\bar{X}	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık
Toplam Turizm Etkisi	29 ve altı	132	3,925	0,400	2,097	0,125
	30 – 39	76	3,881	0,574		
	40 ve üstü	26	3,700	0,784		

Tablo 18 incelendiğinde, otel çalışan gelirlerinin toplam turizm etkisi algılarını farklılaştırdığı görülmektedir. Özellikle yüksek gelirli çalışanların toplam turizm etkisi algıları, daha düşük gelirli çalışanlara göre daha olumsuzdur. Söz konusu farklılaşmanın düşük ve yüksek gelirli çalışanlar arasındaki tecrübe ve eğitim farkından meydana geldiği düşünülmektedir.

Tablo 18:
Otel Çalışanlarının Gelirleri ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

Boyut	Değişken (Gelir)	Sayı (N)	\bar{X}	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık
Toplam Turizm Etkisi	2.000 ve altı**	169	3,937	0,362	4,256	0,015*
	2.001 – 3.000	48	3,812	0,749		
	3.001 ve üstü**	17	3,588	0,849		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

** Scheffé sonucuna göre gruplar arasındaki farklılık “2.000 ve altı” ile “3.001 ve üstü” değişkenleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.

İlk araştırma sorusunun (Katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?) dördüncü ve son alt sorusu “Katılımcıların gelir durumları ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?”dır. Bu araştırma sorusunun cevaplanabilmesi için yapılmış olan ilgili farklılık analizi sonuçlarının aktarılmış olduğu tablo 18’e bakıldığında; katılımcıların gelir durumlarını belirten birinci (2.000 ve altı) ve üçüncü (3.001 ve üstü) ifadeler ile algılanan toplam turizm etkisi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu, buna karşın gelir durumunu belirten ikinci ifade (2.001-3.000) ile anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

3.3.7.2.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları

Otel çalışanlarının cinsiyetlerine göre turizme verdikleri destek farklılaşmasının aktarılmış olduğu tablo 19 incelendiğinde, gerek erkek gerekse kadın otel çalışanlarının turizmi genel boyutlarıyla yüksek düzeyde destekledikleri anlaşılmaktadır. Ancak, aralarında az bir fark olsa da, erkeklerin turizme verdiği desteğin kadınlara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Tabloya bakıldığında erkek çalışanların kadın çalışanlara göre, bir turizm çalışanı olarak bölgedeki turizm gelişimini daha çok desteklediklerinin (erkek, $\bar{X}=4,335$; kadın, $\bar{X}=4,130$) ve bölgeye gelen turistlere yardımcı olma konusunda daha istekli olduklarının (erkek, $\bar{X}=4,417$; kadın, $\bar{X}=4,190$) ön plana çıktığı görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 19:
Otel Çalışanlarının Cinsiyetleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Cinsiyet	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																																																												
1.Kayak, tırmanma, kamp ve park bölgeleri gibi doğal tabanlı turizmi destekliyorum.	Erkek	4,231	0,692	0,713	0,825	0,410																																																																												
	Kadın	4,160	0,598				2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Erkek	4,141	0,757	0,031	0,343	0,732	Kadın	4,110	0,617	3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Erkek	4,283	0,644	0,163	1,968	0,050	Kadın	4,120	0,607	4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Erkek	4,201	0,669	0,111	1,287	0,199	Kadın	4,090	0,637	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Erkek	4,164	0,651	0,074	0,844	0,399	Kadın	4,090	0,683	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*	Kadın	4,130	0,661	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418
2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Erkek	4,141	0,757	0,031	0,343	0,732																																																																												
	Kadın	4,110	0,617				3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Erkek	4,283	0,644	0,163	1,968	0,050	Kadın	4,120	0,607	4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Erkek	4,201	0,669	0,111	1,287	0,199	Kadın	4,090	0,637	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Erkek	4,164	0,651	0,074	0,844	0,399	Kadın	4,090	0,683	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*	Kadın	4,130	0,661	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691						
3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Erkek	4,283	0,644	0,163	1,968	0,050																																																																												
	Kadın	4,120	0,607				4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Erkek	4,201	0,669	0,111	1,287	0,199	Kadın	4,090	0,637	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Erkek	4,164	0,651	0,074	0,844	0,399	Kadın	4,090	0,683	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*	Kadın	4,130	0,661	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																
4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Erkek	4,201	0,669	0,111	1,287	0,199																																																																												
	Kadın	4,090	0,637				5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Erkek	4,164	0,651	0,074	0,844	0,399	Kadın	4,090	0,683	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*	Kadın	4,130	0,661	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																										
5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Erkek	4,164	0,651	0,074	0,844	0,399																																																																												
	Kadın	4,090	0,683				6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*	Kadın	4,130	0,661	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																																				
6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Erkek	4,335	0,682	0,205	2,313	0,022*																																																																												
	Kadın	4,130	0,661				7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105	Kadın	4,130	0,676	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																																														
7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Erkek	4,283	0,761	0,153	1,627	0,105																																																																												
	Kadın	4,130	0,676				8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161	Kadın	4,050	0,783	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																																																								
8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Erkek	4,194	0,770	0,144	1,405	0,161																																																																												
	Kadın	4,050	0,783				9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*	Kadın	4,190	0,691																																																																		
9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Erkek	4,417	0,728	0,227	2,418	0,016*																																																																												
	Kadın	4,190	0,691																																																																															

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı

İkinci araştırma sorusunun (Katılımcıların demografik özellikleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) birinci araştırma alt sorusuna (Katılımcıların cinsiyetleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) cevap verilebilmesi amacıyla yapılmış olup, tablo 19 aracılığıyla aktarılmış olan farklılık analizi sonuçlarına bakıldığında; turizme verilen destek boyutunu oluşturan altıncı (Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.) ve dokuzuncu (Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.) ifadelerine katılımcıların cinsiyetlerine göre göstermiş oldukları katılımı istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Turizme verilen destek boyutunu oluşturan diğer ifadeler ise benzer bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 20:
Otel Çalışanlarının Medeni Durumları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Cinsiyet	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																																																												
1.Kayak, tırmanma, kamp ve park bölgeleri gibi doğal tabanlı turizmi destekliyorum.	Evli	4,105	0,736	-0,171	-2,003	0,046*																																																																												
	Bekâr	4,276	0,570				2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Evli	4,067	0,700	-0,109	-1,191	0,235	Bekâr	4,176	0,698	3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Evli	4,163	0,669	-0,090	-1,086	0,279	Bekâr	4,253	0,601	4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Evli	4,096	0,646	-0,103	-1,203	0,230	Bekâr	4,200	0,663	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Evli	4,096	0,675	-0,065	-0,747	0,456	Bekâr	4,161	0,656	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*	Bekâr	4,346	0,606	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341
2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Evli	4,067	0,700	-0,109	-1,191	0,235																																																																												
	Bekâr	4,176	0,698				3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Evli	4,163	0,669	-0,090	-1,086	0,279	Bekâr	4,253	0,601	4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Evli	4,096	0,646	-0,103	-1,203	0,230	Bekâr	4,200	0,663	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Evli	4,096	0,675	-0,065	-0,747	0,456	Bekâr	4,161	0,656	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*	Bekâr	4,346	0,606	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739						
3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Evli	4,163	0,669	-0,090	-1,086	0,279																																																																												
	Bekâr	4,253	0,601				4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Evli	4,096	0,646	-0,103	-1,203	0,230	Bekâr	4,200	0,663	5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Evli	4,096	0,675	-0,065	-0,747	0,456	Bekâr	4,161	0,656	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*	Bekâr	4,346	0,606	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																
4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Evli	4,096	0,646	-0,103	-1,203	0,230																																																																												
	Bekâr	4,200	0,663				5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Evli	4,096	0,675	-0,065	-0,747	0,456	Bekâr	4,161	0,656	6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*	Bekâr	4,346	0,606	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																										
5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Evli	4,096	0,675	-0,065	-0,747	0,456																																																																												
	Bekâr	4,161	0,656				6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*	Bekâr	4,346	0,606	7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																																				
6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Evli	4,125	0,746	-0,221	-2,501	0,013*																																																																												
	Bekâr	4,346	0,606				7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*	Bekâr	4,346	0,667	8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																																														
7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Evli	4,057	0,773	-0,288	-3,061	0,002*																																																																												
	Bekâr	4,346	0,667				8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189	Bekâr	4,192	0,758	9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																																																								
8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Evli	4,057	0,798	-0,134	-1,318	0,189																																																																												
	Bekâr	4,192	0,758				9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181	Bekâr	4,376	0,739																																																																		
9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Evli	4,250	0,693	-0,126	-1,341	0,181																																																																												
	Bekâr	4,376	0,739																																																																															

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 20'ye bakıldığında bekâr otel çalışanlarının evli otel çalışanlarına göre turizmi daha fazla desteklediği anlaşılmaktadır. Yine tablo incelendiğinde bekâr otel çalışanlarının hem özellikle doğa tabanlı turizmi (evli, $\bar{X}=4,105$; bekâr, $\bar{X}=4,276$) hem de gerek bir birey (evli, $\bar{X}=4,057$; bekâr, $\bar{X}=4,346$) gerekse bir turizm çalışanı (evli, $\bar{X}=4,125$; bekâr, $\bar{X}=4,346$) olarak turizm gelişimini, evli otel çalışanlarına kıyasla, daha yüksek düzeyde destekledikleri görülmektedir. Bu durumun bekârların turizme daha fazla katılım göstermelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim turistik faaliyetlere katılım sıklığı yüksek olan bireylerle düşük olan bireyler arasında algılanan turizm etkilerinde farklılaşma olması muhtemeldir. Bu bağlamda söz konusu taraflarca turizme verilen desteğin de farklılaşması olası olacaktır.

İkinci araştırma sorusunun (Katılımcıların demografik özellikleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) ikinci araştırma alt sorusu “Katılımcıların medeni durumları ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu farklılaşmanın turizme verilen destek boyutunu oluşturan tüm ifadelerde olmadığı tablo 20'ye bakıldığında görülmektedir. Boyutu oluşturan birinci, altıncı ve yedinci ifadelerde söz konusu istatistiksel farklılaşma tespit edilirken, diğer boyutlarda böyle bir farklılığın bulunmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 21:

Otel Çalışanlarının Yaşları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

Boyut	Değişken (Yaş)	Sayı (N)	\bar{X}	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık
Turizme Verilen Destek	29 ve altı	132	4,174	0,531	2,855	0,060
	30 – 39	76	4,157	0,589		
	40 ve üstü	26	3,884	0,711		

Otel çalışanlarının yaşlarına göre turizme verdikleri destekteki farklılaşma düzeyini ortaya koyan tablo 21'e bakıldığında belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır ($p>0,05$). Yine de tablo incelendiğinde özellikle 40 yaş ve üstü otel çalışanlarının turizme verdiği desteğin ($\bar{X}=3,884$), 40 yaş altı çalışanlara kıyasla (29 yaş ve altı, $\bar{X}=4,174$; 30-39 yaş, $\bar{X}=4,157$) daha düşük olduğu görülmektedir.

Araştırma sorusu ikinin (Katılımcıların demografik özellikleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?), üçüncü araştırma alt sorusu “Katılımcıların yaşları ile turizme

verilen destek arasında fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu farklılaşmanın olup olmadığının ortaya konulabilmesi için yapılan analiz sonuçlarının aktarıldığı tablo 21’e bakıldığında, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 22:

Otel Çalışanlarının Gelirleri ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

Boyut	Değişken (Gelir)	Sayı (N)	\bar{X}	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık
Turizme Verilen Destek	2.000 ve altı	169	4,136	0,037	0,218	0,804
	2.001 – 3.000	48	4,166	0,112		
	3.001 ve üstü	17	4,058	0,181		

Tablo 22’ye bakıldığında, otel çalışanlarınca turizme verilen desteğin genel hatlar itibariyle olumlu ve gelir gruplarına göre belirgin bir farklılaşma göstermediği görülmektedir. Ancak tabloda dikkat çeken nokta; otel çalışan gelirleri yükseldikçe, turizme verilen destekte de azalma olduğudur.

İkinci araştırma sorusunun (Katılımcıların demografik özellikleri ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) dördüncü ve son araştırma alt sorusuna (Katılımcıların gelir durumları ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) cevap üretilebilmesi için yapılmış olan farklılık analizinin sonuçları tablo 22’de aktarılmıştır. Tablo incelendiğinde, araştırma sorusu doğrultusunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

3.3.7.2.3. Katılımcıların Turizm Eğitimi Olmaları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları

Otel çalışanlarının turizm eğitimi olma durumları ile algıladıkları toplam turizm etkisi arasındaki farklılaşmayı ortaya koyan tablo 23’e bakıldığında turizm eğitimi almış olan otel çalışanları ile turizm eğitimi almamış olanların algıladıkları toplam turizm etkisi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Her ne kadar turizm eğitimi ve eğitimsiz otel çalışanlarınca bölgedeki turizm gelişimi kapsamında meydana gelen genel etkilere gösterilen katılım düzeyi benzerlik gösterse de, turizm eğitimi almamış otel çalışanlarının söz konusu durum için daha pozitif bir algıya sahip olduğu anlaşılmaktadır (eğitilmiş, $\bar{X}=3,853$; eğitimsiz, $\bar{X}=3,973$). Yine

tabloya bakıldığında, turizm eğitilmiş çalışanların turizm eğitimi almamış çalışanlara göre turizmin bölgedeki sosyo-kültürel yapıya etkilerini daha olumlu algıladıkları görülmektedir (eğitilmiş, $\bar{X}=3,894$; eğitimsiz, $\bar{X}=3,747$).

“Turizm eğitimi alınması ile algılanan toplam turizm etkisi arasında fark var mıdır?” olarak belirlenmiş olan üçüncü araştırma sorusunun yanıtlanabilmesi için farklılık analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçları tablo 23 aracılığıyla aktarılmıştır. Tablo incelendiğinde turizm eğitimi almış ve almamış olan katılımcıların, algılanan toplam turizm etkisi boyutu dâhilindeki ifadelerle göstermiş oldukları katılımın istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma arz etmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 23:

Otel Çalışanlarının Turizm Eğitilmiş Olmaları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Turizm Eğitilmiş Olma Durumu	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																				
1. Bölgemizdeki turizm gelişimin ortaya koyduğu etkileri genel olarak olumlu değerlendiriyorum.	Eğitilmiş	3,853	0,720	-0,119	-1,386	0,167																																				
	Eğitimsiz	3,973	0,594				2. Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Eğitilmiş	3,878	0,684	0,058	0,653	0,514	Eğitimsiz	3,819	0,676	3. Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Eğitilmiş	3,991	0,752	-0,098	-1,109	0,268	Eğitimsiz	4,090	0,580	4. Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Eğitilmiş	3,813	0,782	0,011	0,120	0,905	Eğitimsiz	3,801	0,629	5. Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Eğitilmiş	3,894	0,722	0,146	1,540
2. Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Eğitilmiş	3,878	0,684	0,058	0,653	0,514																																				
	Eğitimsiz	3,819	0,676				3. Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Eğitilmiş	3,991	0,752	-0,098	-1,109	0,268	Eğitimsiz	4,090	0,580	4. Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Eğitilmiş	3,813	0,782	0,011	0,120	0,905	Eğitimsiz	3,801	0,629	5. Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Eğitilmiş	3,894	0,722	0,146	1,540	0,125	Eğitimsiz	3,747	0,731						
3. Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Eğitilmiş	3,991	0,752	-0,098	-1,109	0,268																																				
	Eğitimsiz	4,090	0,580				4. Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Eğitilmiş	3,813	0,782	0,011	0,120	0,905	Eğitimsiz	3,801	0,629	5. Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Eğitilmiş	3,894	0,722	0,146	1,540	0,125	Eğitimsiz	3,747	0,731																
4. Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Eğitilmiş	3,813	0,782	0,011	0,120	0,905																																				
	Eğitimsiz	3,801	0,629				5. Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Eğitilmiş	3,894	0,722	0,146	1,540	0,125	Eğitimsiz	3,747	0,731																										
5. Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Eğitilmiş	3,894	0,722	0,146	1,540	0,125																																				
	Eğitimsiz	3,747	0,731																																							

Tablo 24'e bakıldığında turizm eğitilmiş olan otel çalışanlarınca turizme verilen desteğin, turizm eğitilmiş almamışlara kıyasla -genel anlamda- daha yüksek olduğu görülmektedir. Turizm eğitilmiş çalışanların özellikle doğa ($\bar{X}=4,317$) ve kültür ($\bar{X}=4,292$) tabanlı turistik çekim merkezlerini destekledikleri tabloda öne çıkan bir diğer sonuçtur. Turizm eğitilmiş çalışanların turizm eğitilmiş almamış çalışanlara göre turizmi hem bir birey (eğitilmiş, $\bar{X}=4,365$; eğitimsiz, $\bar{X}=4,054$) hem de bir çalışan (eğitilmiş, $\bar{X}=4,398$; eğitimsiz, $\bar{X}=4,081$) olarak daha fazla destekledikleri ($p<0,01$) ve bölgeye gelen turistlere yardımcı olma hususunda daha istekli oldukları (eğitilmiş, $\bar{X}=4,430$;

eğitimsiz, $\bar{X}=4,198$) tablo 24 incelendiğinde diğer dikkat çeken noktalar olarak ön plana çıkmaktadır ($p<0,05$).

Dördüncü araştırma sorusu “Turizm eğitimi alınması ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu soruya cevap alınabilmesi amacıyla yapılmış olan analizin sonuçları tablo 24 aracılığıyla aktarılmıştır. Tablo incelendiğinde, katılımcıların turizm eğitimi olma durumlarına göre turizme verilen destek boyutu dâhilindeki beş ifadeye göstermiş oldukları katılımı istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu ifadeler boyut kapsamındaki 1., 3., 6., 7. ve 9. ifadeler olup koyu yazı tipiyle belirtilmek suretiyle vurgulanmıştır. Benzer farklılaşma geri kalan ifadelerde tespit edilmemiştir.

Tablo 24:
Otel Çalışanlarının Turizm Eğitimi ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Turizm Eğitimi Olma Durumu	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık
1.Kayak, tırmanma, kamp ve park bölgeleri gibi doğal tabanlı turizmi destekliyorum.	Eğitilmiş	4,317	0,656	0,245	2,915	0,004*
	Eğitimsiz	4,072	0,628			
2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Eğitilmiş	4,211	0,727	0,175	1,925	0,056
	Eğitimsiz	4,036	0,659			
3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Eğitilmiş	4,292	0,649	0,166	2,031	0,043*
	Eğitimsiz	4,126	0,604			
4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Eğitilmiş	4,211	0,680	0,121	1,414	0,159
	Eğitimsiz	4,090	0,625			
5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Eğitilmiş	4,203	0,626	0,149	1,722	0,086
	Eğitimsiz	4,054	0,698			
6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Eğitilmiş	4,398	0,662	0,317	3,660	0,000**
	Eğitimsiz	4,081	0,662			
7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Eğitilmiş	4,365	0,704	0,311	3,337	0,001**
	Eğitimsiz	4,054	0,724			
8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Eğitilmiş	4,178	0,820	0,097	0,960	0,338
	Eğitimsiz	4,081	0,727			
9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Eğitilmiş	4,430	0,678	0,232	2,494	0,013*
	Eğitimsiz	4,198	0,748			

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı

** $p<0,01$ düzeyinde anlamlı

3.3.7.2.4. Katılımcıların Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları

Tablo 25'e bakıldığında yönetici olan otel çalışanları ile yönetici olmayan otel çalışanlarının algıladıkları turizm etkisinin genel olarak pozitif olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yönetici ve yönetici olmayan çalışanların toplam turizm etkisi algılarındaki farklılaşmanın, özellikle boyut kapsamında bulunan iki ifade için geçerli olduğu görülmektedir. Turizmin bölge için ekonomik (yönetici, $\bar{X}=4,254$; yönetici değil, $\bar{X}=3,965$) ve sosyo-kültürel (yönetici, $\bar{X}=4,033$; yönetici değil, $\bar{X}=3,754$) etkilerinin olumlu değerlendirilmesi olan söz konusu iki ifade, yöneticilerce daha yüksek katılım görmüştür.

Tablo 25:

Otel Çalışanlarının Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Algıladıkları Toplam Turizm Etkisi Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Yönetici Olma Durumu	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık
1.Bölgemizdeki turizm gelişimin ortaya koyduğu etkileri genel olarak olumlu değerlendiriyorum.	Yönetici	3,898	0,922	-0,015	-0,126	0,900
	Yönetici değil	3,914	0,555			
2.Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	Yönetici	3,847	1,013	-0,003	-0,029	0,977
	Yönetici değil	3,851	0,525			
3.Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	Yönetici	4,254	0,733	0,288	2,694	0,008**
	Yönetici değil	3,965	0,642			
4.Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	Yönetici	3,813	0,880	0,007	0,063	0,950
	Yönetici değil	3,805	0,649			
5.Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	Yönetici	4,033	0,870	0,279	2,579	0,011*
	Yönetici değil	3,754	0,662			

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı
** $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı

Dördüncü araştırma sorusunun (Turizm eğitimi alınması ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) yanıtlanabilmesi için yapılan farklılık analizi sonuçlarının aktarılmış olduğu tablo 25'e bakıldığında, katılımcıların yönetici olma durumları ile algıladıkları toplam turizm etkisi arasında bir farklılaşma olduğu; ancak söz konusu farklılaşmanın algılanan toplam turizm etkisi boyutu dâhilindeki tüm ifadeleri kapsamadığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeler boyut altındaki üçüncü (Turizmin bölgemiz

açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.) ve beşinci (Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.) ifadeler olarak tespit edilmiştir.

Otel çalışanlarının yönetici pozisyonunda olma durumları ile turizme verdikleri destek arasındaki farklılaşmayı ortaya koyan tablo 26'ya bakıldığında; otelde yönetici pozisyonunda çalışanların, çalışmayanlara kıyasla genel boyutta turizmi daha fazla destekleri ön plana çıkmaktadır. Yöneticilerin turistik arza olan yüksek destekleriyle birlikte, bölgeye gelen turistlere yardımcı olma konusunda da yönetici olmayan otel çalışanlarına kıyasla daha istekli oldukları anlaşılmaktadır (yönetici, $\bar{X}=4,576$; yönetici değil, $\bar{X}=4,234$).

Tablo 26:

Otel Çalışanlarının Yönetici Pozisyonunda Olma Durumları ile Turizme Verdikleri Destek Arasındaki Farklılaşma

İfadeler	Yönetici Olma Durumu	\bar{X}	S.S.	Ort. Farkı	t Değeri	Anlamlılık
1.Kayak, tırmanma, kamp ve park bölgeleri gibi doğal tabanlı turizmi destekliyorum.	Yönetici	4,457	0,794	0,343	3,058	0,003*
	Yönetici değil	4,114	0,575			
2.Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Yönetici	4,389	0,788	0,349	3,078	0,003*
	Yönetici değil	4,040	0,646			
3.Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	Yönetici	4,576	0,648	0,484	5,095	0,000**
	Yönetici değil	4,091	0,580			
4.Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kurumsal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	Yönetici	4,457	0,702	0,406	3,966	0,000**
	Yönetici değil	4,051	0,609			
5.Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	Yönetici	4,322	0,797	0,253	2,236	0,28*
	Yönetici değil	4,068	0,602			
6.Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	Yönetici	4,389	0,669	0,189	1,865	0,63
	Yönetici değil	4,200	0,678			
7.Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	Yönetici	4,305	0,725	0,116	1,062	0,289
	Yönetici değil	4,188	0,730			
8.Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	Yönetici	4,118	1,018	-0,018	-0,130	0,897
	Yönetici değil	4,137	0,681			
9.Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	Yönetici	4,576	0,747	0,341	3,215	0,001**
	Yönetici değil	4,234	0,692			

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

** $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı

Beşinci araştırma sorusunun (Yönetici konumunda çalışılması ile turizme verilen destek arasında fark var mıdır?) cevaplanabilmesi için yapılmış olan farklılık analizi sonuçları tablo 26 aracılığıyla aktarılmıştır. Tabloya bakıldığında, yönetici pozisyonunda çalışma durumu ile turizme verilen destek arasında farklılaşma olduğu görülmektedir. Turizme verilen destek boyutunu oluşturan ifadelerle gösterilen katılım incelendiğinde, istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın bulunmadığı ifadelerin altıncı (Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.), yedinci (Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.) ve sekizinci (Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.) ifadeler olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yönetici pozisyonunda olma durumlarına göre turizme verilen destek boyutu kapsamındaki diğer ifadelerle göstermiş oldukları katılımı istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın bulunduğu tespit edilmiştir.

3.3.7.3. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Aralık ve rasyo seviyesinde ölçülmüş iki değişken arasındaki ilişkinin ve bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik bir analiz tekniği olan korelasyon analizinde; ölçülmeye çalışılan ilişki, değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olan kısmı ile ilgili olmaktadır. -1 ile +1 arasında değer alan hesaplanan korelasyon kat sayısı “r” ile gösterilmektedir¹⁵. Yapılan analizde, iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi hususunda yaygın olarak kullanılan Pearson korelasyon istatistiğinden (Altunışık ve diğ., 2010: 226-229) faydalanılmıştır.

Algılanan toplam turizm etkisi ve turizme verilen destek arasındaki ilişki tablo 27 aracılığıyla aktarılmıştır. Tabloya bakıldığında toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasında pozitif yönlü ve orta dereceli bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,596$; $p<0,01$). Nitekim araştırma kapsamında yapılan değerlendirmeler ve ortaya konan bulgular dikkate alındığında, algılanan toplam turizm bağlamında turizme destek verileceğine ve turizme verilen desteğin de algılanan turizm tabanında gerçekleşeceğine değinilmiş olduğu hatırlanacaktır. Bu doğrultuda yapılan analiz neticesinde ortaya çıkan sonucun literatür ve beklentilerle paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

¹⁵ $r=+1$ olması değişkenler arasında mükemmel doğrusal bir ilişki olduğunu gösterirken (x değeri bir birim artarken y değeri de bir birim artar); $r=-1$ olması ise değişkenler arasında ters yönlü mükemmel bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (x değeri bir birim artarken y değeri bir birim azalmaktadır) (Altunışık ve diğ., 2010: 226).

Tablo 27:
Algılanan Toplam Turizm Etkisi ve Turizme Verilen Destek Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi

Değişken	Toplam Turizm Etkisi	Turizme Verilen Destek
Toplam Turizm Etkisi	1	0,596*
P		0,000
N	234	234
Turizme Verilen Destek	0,596*	1
P	0,000	
N	234	234

*p<0,01 düzeyinde anlamlı

Yedinci araştırma sorusu “Algılanan toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasında ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu araştırma sorusunun yanıtlanabilmesi için söz konusu değişkenler korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarının aktarılmış olduğu tablo 27’ye bakıldığında algılanan toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.7.4. Araştırmaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Metrik bir bağımlı değişken ile bir veya daha fazla sayıda metrik bağımsız değişken veya değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla regresyon analizinden faydalanılmaktadır. Araştırma kapsamında bir bağımlı (toplam turizm etkisi) dört bağımsız (kültürel etki, çevresel etki, ekonomik etki ve sosyal etki) değişken arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu doğrultuda bağımsız değişkenlerin eşzamanlı olarak bağımlı değişkendeki değişimi açıklamaya çalıştığı çok değişkenli regresyon analizi (Altunışık, 2010: 231-237) uygulanmıştır¹⁶.

Toplam turizm etkisi ile turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri arasındaki ilişkinin ortaya konmuş olduğu tablo 28’de ilgili regresyon analizi sonuçları aktarılmıştır. Regresyon modeline bakıldığında, modelin anlamlı olduğu görülmektedir (F=38,641; p<0,01). Bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonu temsil eden R değerine bakıldığında, bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasında pozitif ve önemli olarak nitelendirilebilecek bir ilişkinin olduğu görülmektedir

¹⁶ Bir bağımlı ve birden fazla bağımsız değişkenin yer aldığı regresyon modellerine çok değişkenli regresyon analizi denilmektedir (Altunışık ve diğ., 2010: 237).

(R=0,635). Modele ilişkin R² değeri ise 0,393'tür; bu değer turizmin kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin toplam turizm etkisini %39,3 oranında açıkladığını göstermektedir.

Tablo 28'deki bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ayrı ayrı incelendiğinde; bağımsız değişkenlerden kültürel etkinin toplam turizm etkisi üzerindeki en yüksek açıklayıcılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır ($\beta=0,385$; $p<0,01$). Dört bağımsız değişken içerisinde toplam turizm etkisi üzerinde en yüksek açıklayıcılığa sahip ikinci değişken ise çevresel etki boyutudur ($\beta=0,361$; $p<0,01$). Bunu sırasıyla ekonomik etki ($\beta=0,097$; $p>0,05$) ve sosyal etki ($\beta=0,032$; $p>0,05$) takip etmektedir. Bu durum turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen etkiler içerisinde, otel çalışanlarının en fazla turizmin kültürel ve çevresel etkilerine karşı hassas olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 28:

Turizmin Algılanan Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Çevresel Etkilerinin Algılanan Toplam Turizm Etkisini Açıklayıcılık Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Beta	Std. Hata	Std. Beta	t	Anlamlılık	R	Uyarlanmış R ²	F	Anlamlılık (Model)
Kültürel Etki	0,428	0,073	0,385	5,845	0,000	0,635	0,393	38,641	0,000
Çevresel Etki	0,295	0,048	0,361	6,145	0,000				
Ekonomik Etki	0,124	0,072	0,097	1,722	0,086				
Sosyal Etki	0,024	0,052	0,032	0,461	0,646				
*p<0,01 düzeyinde anlamlı									
Bağımlı Değişken: Toplam Turizm Etkisi									

Sekizinci araştırma sorusunun (Turizmin algılanan kültürel, çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri ile algılanan toplam turizm etkisi arasında ilişki var mıdır?) cevaplanabilmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde edinilen bulguların aktarılmış olduğu tablo 28 incelendiğinde; araştırma sorusunda belirtilmiş olan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplum içerisinde yaşamını sürdüren insanoğlunun varlığını sosyal etkileşimler gerçekleştirerek ve değişken bir çevrede aktif rol oynayarak devam ettirdiği bilinmektedir. İnsanlar arasında gerçekleşen bu etkileşimlerde, teknolojinin gelişmesi ile birlikte zamanla artış ve karmaşıklık gözlenmiştir. Bu gelişmeler, bireylerce (tarafarca) gerçekleştirilmesi muhtemel etkileşimlerin sayısında artışa sebebiyet vermiştir. Nihayetinde söz konusu olası etkileşimler arasından şahıslarca en değerli olanlara yönelmiş ve geri kalanlar göz ardı edilerek gerçekleştirilmemiştir.

Turizm faaliyetleri kapsamında pek çok etkileşim meydana gelmekte ve bu etkileşimlerin olumlu ve olumsuz sonuçları olabilmektedir. Tarafların edindikleri\sağladıkları ödül ve katlandıkları\sebebiyet verdikleri bedel analizini yapan sosyal mübadele teorisine göre; etkileşim süresince katlanılan maliyetlerin edinilen faydalardan fazla olması durumunda, söz konusu etkileşime tarafarca son verilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, turizm kapsamında meydana gelen etkileşimlerin paydaşlarca nasıl algılandığının tespitinin ve olumlu çıktıların artırılmasına ilişkin çalışmaların, endüstrinin devamlılığı ve gelişimi hususunda ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Turizm endüstrisinin küresel boyutta arz ettiği önem hızlı bir şekilde artış gösterirken bu gelişimin sürekliliğini koruyarak yükselişini devam ettirmesi bakımından paydaşlarca turizme verilen desteğin, yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Daha önce yapılmış olan çalışmaların da ortaya koymuş olduğu gibi söz konusu turizm desteğinin tarafarca ortaya konulması, turizm kapsamında meydana gelen etkilerin algılanması ile ilişkilidir. Yine aynı kapsamda algılanan olumlu ve olumsuz etkilerin turizm desteğine ilişkin tutumu doğrudan etkilediği ve algılanan pozitif etkilerinin tarafarca turizme verilen desteği arttırdığı, olumsuz etkilerin ise sınırlandırdığı belirtilmiştir. Bu bağlamda turizm etkilerinin nasıl algılandığının belirlenmesinin, turizme verilecek desteğe ilişkin fikir sahibi olunması hususunda büyük bir önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

Tarafarca algılanan turizm etkilerinin belirlenmesi ile turizm kapsamında meydana gelen etkilerin paydaşlarca ne derecede önemsendiği ve olumluluk düzeyi ortaya konulmuş olacaktır. Bu analiz yalnızca turizme verilecek desteğe ilişkin bilgi vermekle sınırlı kalmayarak paydaşların turizm etkileri hususundaki hassasiyet durumunu da

ortaya koyacaktır. Bununla birlikte algılanan negatif etkilerin giderilmesi ve pozitif etkilerin geliştirilmesiyle fayda maksimizasyonu sağlanması mümkün olacaktır.

Turizm algısının belirlenmesine ilişkin hazırlanmış olan çalışmaların çoğunlukla kırsal kesimler ve diğer küçük yerleşim yerleri ile sınırlı olan destinasyonlardaki yerel halk üzerine yapıldığı literatür incelendiğinde göze çarpmaktadır. Bunun gerekçesi, belirlenen örneklem kapsamında ulaşılan katılımcıların evreni temsil etme gücünün yüksek olması olarak gösterilebilir. Bu durumda elde edilen sonuçların evren sınırlarında genelleştirilmesi daha kolay ve etkin olacaktır. Ancak bu gerekçe konuya ilişkin çalışmaların küçük yerleşim yerleri ile sınır bırakılması gerekliliğini doğrulamaktadır. Nitekim yapılan araştırmalarda, şehirlerde yaşamını sürdüren paydaşlarca algılanan turizm etkisinin ortaya konulmasının da bir önem ve gereklilik arz ettiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin en önemli destinasyonlarından biri olan İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanları üzerinde yapılmış olan bu araştırmada; turizm dâhilinde meydana gelen genel etkileri, erkek çalışanların kadın çalışanlara göre daha olumlu algıladıkları belirlenmiştir. Önceki çalışmalar, turizm endüstrisinde çalışanlar gibi endüstri ile ekonomik bağları bulunan bireylerin turizmin başta ekonomik etkileri olmak üzere, toplam etkilerini daha olumlu değerlendireceklerini ve bu bağlamda turizm desteğine ilişkin olumlu tutumlar geliştireceklerini öngörmektedir. Örneklem kapsamında erkek katılımcıların kadın katılımcılara nazaran daha fazla olması, endüstride erkek çalışanların daha fazla istihdam edilmesi ile uyumaktadır. Bu durum erkeklerin, kadınlara göre turizm endüstrisi ile daha fazla ekonomik bağının bulunduğunu ortaya koymakta ve yukarıda belirtilmiş olan öngörüğü doğrulamaktadır. Öngörüğü destekleyen diğer bir bulgu ise, yine erkek ve kadın çalışanların turizm kapsamında meydana gelen etkilerden en fazla ekonomik etkileri olumlu algıladıklarıdır. Olumlu algılanan ekonomik etkileri sırasıyla sosyo-kültürel ve çevresel etkiler izlemektedir.

Yapılan analizler neticesinde bekâr otel çalışanlarının evli çalışanlara kıyasla toplam turizm etkisini daha pozitif algıladıkları anlaşılmıştır. Bu durum değerlendirilmeden önce, turizm endüstrisinde istihdam edilen bireylerin önemli bir kısmının bekâr olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte daha az aile sorumluluğu taşıyan bireylerin, daha rahat bir şekilde turistik faaliyetlere katılım gösterebileceğini ifade

etmek de mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde bekâr bireylerin turizm unsurlarıyla daha ilişkili olmalarının muhtemel olduğu anlaşılmaktadır. Turistik faaliyetler dâhilinde yer alarak daha fazla turizm tecrübesi edinilmesinin, turizmin algılanan pozitif etkilerini destekleyeceği ifade edilebilir. Nitekim Andereck ve arkadaşları (2005) yapmış oldukları çalışmada, turistlerle etkileşimi yüksek olup turizm hakkında daha bilinçli olan bireylerin, bu kapsamında meydana gelen etkileri daha olumlu algıladıklarını ortaya koymuştur.

Araştırma kapsamında otel çalışanlarının yaşlarının artması ve gelirlerinin yükselmesi bağlamında algıladıkları toplam turizm etkisinde olumsuz doğru kayma eğilimi tespit edilmiştir. Mesleklerinde yıllar geçirerek tecrübe edinen çalışanlar daha yüksek pozisyonlara gelebilmekte ve buna paralel olarak mesleklerinden elde ettikleri gelir artabilmektedir. Bu düzeydeki otel çalışanlarının algıladıkları toplam turizm etkisinin halen olumlu olmasına karşın, daha genç ve düşük gelirli çalışanlara kıyasla daha olumsuz olması, söz konusu çalışanların turizm etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilecek yetkinliğe sahip olmalarından ileri geldiği söylenebilir.

Erkek ve kadın otel çalışanlarının turizme genel anlamda yüksek düzeyde destek verdikleri, yapılan analizler neticesinde anlaşılmıştır. Özellikle erkek çalışanlar, turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak daha fazla desteklemekte ve bölgeye gelen turistlere ellerinden geldiğince daha fazla yardımcı olmaya çalışmaktadır. Belirtmiş olan bu hususlarla birlikte, erkek otel çalışanlarının kadın çalışanlara göre turizme daha fazla destek verdiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak gerek bir birey gerekse çalışan olarak turizmin gelişimini daha fazla destekleyen bekâr otel çalışanlarının, evli otel çalışanlarına göre turizme daha fazla destek verdikleri de elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Araştırmamızda önemli ve dikkat çekici bir bulgu olarak 40 yaş ve üzeri otel çalışanları ile çalışanlardan geliri diğerlerine göre daha yüksek olan bireylerin turizme daha az destek verdiklerine dair bulgudur. Turizme verilen desteğe ilişkin elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, algılanan toplam turizm etkisi ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. İlgili sonuçlar incelendiğinde, turizm etkilerini daha olumlu algılayan tarafların aynı zamanda daha fazla destek vermiş olduğu da görülmektedir. Bu durumun, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, turizm desteğinin oluşmasında turizm

algısının ne derecede önemli olduğunu bir kez daha ortaya koyduğunu belirtmek mümkündür.

Turizm eğitimi almamış olan bireylerin de turizm endüstrisinde istihdam edildiği bilinen bir gerçektir. Araştırmada turizm eğitilmiş olan ve olmayan otel çalışanlarınca algılanan toplam turizm etkisi ve turizme verilen desteğin ne derecede farklılık gösterdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan farklılık analizi sonuçları; söz konusu iki tarafın da turizm etkilerini genel anlamda olumlu algıladığını, ancak turizm eğitimi almamış olan çalışanların almış olanlara kıyasla biraz daha olumlu algıya sahip olduğunu göstermiştir.

Turizm eğitimi almış olan otel çalışanları özellikle turizmin sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini daha olumlu algılamakta, turizm eğitimi almamış olan çalışanlar ekonomik etkileri daha olumlu algılamaktadır. Turizm işletmelerinin genel itibarıyla çalışanlara düşük ücret ödemeleri, turizm konusunda eğitim alarak kendini bu alanda geliştirmiş olan bireyleri daha az tatmin edebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde turizm eğitimi almış olan çalışanların bireysel ekonomik kazanımları yeterli bulunmayarak, bu doğrultuda turizmin ekonomik etkilerini -turizm eğitimi almamış olan bireylere kıyasla- daha olumsuz algılamış oldukları düşünülebilir. Bununla birlikte eğitilmiş bireylerin turizm kapsamında meydana gelen etkileri, turizm eğitimi almamış olan bireylere göre daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebileceğinin ifade edilmesi de mümkündür. Bu bağlamda turizm eğitilmiş bireylerin turizmin ekonomik etkileri dâhilindeki algılarının yalnızca endüstrinin kendilerine sağladığı bireysel ekonomik kazançla şekillenmediği diğer başka faktörlerin de bu konuda etkili olduğu söylenebilir. Bu bireylerin ekonomik etki algılarının oluşumunda; turizmin bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomik etkileri gibi kapsamlı ve bütünsel unsurların rol oynaması oldukça muhtemeldir. Bu sebeplerle turizm eğitilmiş otel çalışanlarının benzer eğitimi almamış olan çalışanlara kıyasla, turizmin ekonomik etkilerini daha olumsuz algılamış oldukları ifade edilebilir.

Turizm eğitimi alan ile almayan otel çalışanlarından her ne kadar eğitimsiz olanların turizm kapsamında meydana gelen etkileri daha olumlu algılamış olduğu ortaya konulmuş olsa da, eğitilmiş olan çalışanların turizme genel anlamda daha fazla destek verdiği yapılan araştırma neticesinde ortaya konulmuştur. Eğitilmiş otel çalışanlarının özellikle turizmin sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini daha olumlu algıladıkları daha

önce belirtilmişti. Söz konusu olumlu algıya paralel olarak, bu çalışanların doğa ve kültüre dayalı turizm faaliyetlerini destekledikleri görülmektedir. Yine eğitilmiş otel çalışanlarının gerek bir birey gerekse bir çalışan olarak turizm gelişimini daha fazla desteklediği ve turistlere yardımcı olunması konusunda turizm eğitimi almamış olan çalışanlara kıyasla daha istekli olduğu yapılan analizler neticesinde belirlenmiştir. Bu durum turizm eğitimi almış çalışanların, turizmi yalnızca fikren değil fiilen de desteklemek için daha fazla çaba sarf ettiklerini ortaya koymaktadır.

Bireylerin otellerde yönetici pozisyonunda çalışabilmesi; genel olarak turizm ile ilgili bilgi düzeyini, benzer iş kolunda belirli bir süre tecrübe edinmişliği ve çalışma alanlarına ilişkin donanımlı olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu özelliklere haiz bireylerin meydana gelen turizm etkilerini detaylı ve gerçeğe yakın bir şekilde algılaması daha mümkün görülmektedir. Turistik faaliyetlerde sıkça yer alan ve turizm kapsamında karşılıklı etkileşim gerçekleştiren bireylerin, turizm etkilerini daha olumlu algılayacağı göz önünde bulundurulduğunda, otellerde yönetici pozisyonunda çalışan bireylerce algılanan toplam turizm etkisinin olumlu olacağı açıktır.

Otel işletmelerinde şef yardımcısı, şef, müdür yardımcısı, müdür, genel müdür yardımcısı ve genel müdür gibi yönetici pozisyonlarında çalışan bireyler ile yönetici olmayan bireylerin algıladıkları toplam turizm etkisinin genel anlamda olumlu olduğu araştırma sonuçları da doğrulanmıştır. Başta turizmin ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri olmak üzere, buna ek olarak turizmin çevresel etkilerinin de yöneticilerce daha olumlu algılandığı yapılan analizler neticesinde ortaya konulmuştur. Otel yöneticilerinin söz konusu olumlu algıları paralelinde turizme destek verdikleri görülmüştür. Turistik arza yönelik destekleri, yönetici olmayan otel çalışanlarına kıyasla belirgin düzeyde fazladır. Ayrıca turistlere yardımcı olunması hususunda da otel yöneticilerinin daha istekli oldukları anlaşılmıştır.

Otel yöneticilerinin turist ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak gerçekleştireceği uygulamalar, turistik talepleri karşılayarak turistleri yüksek oranda tatmin etmelidir. Aksi durumda işletmenin mevcut pazarda varlığını sürdürebilmesinin tehlikeye girmesi arzu edilmeyen boyutlarda muhtemel olabilecektir. Bu netice otel yöneticilerinin, pozisyonları doğrultusunda turistlere yardımcı olmalarının, yalnızca turistlere değil diğer paydaşlara da fayda sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yönetici

pozisyonundaki çalışanların turistlere yardımcı olma konusundaki arzularının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Konuyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde algılanan turizm etkisi ile turizm desteği arasında bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmada benzer bir ilişkinin varlığı, yapılan istatistiki analiz neticesinde tespit edilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan toplam turizm etkisi ile turizme verilen destek arasında pozitif yönlü ve orta dereceli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu ilişkinin önemli ölçüde literatür ile paralellik arz ettiğini söylemek mümkündür.

Turizmi etkileyen ve turizmin etkilediği pek çok doğal, sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerin varlığı bilinmektedir. Araştırma kapsamında, literatürde de sıklıkla ele alındığı gibi; turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkileri çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde turizmin söz konusu etkilerinin toplam turizm etkisini açıklayıcılık oranı %39,3 olarak belirlenmiştir. Turizmin bu etkileri arasından toplam turizm etkisini en yüksek düzeyde açıklayan etkinin; turizmin kültürel etkisi olduğu, bunu sırasıyla turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin takip ettiği görülmüştür. Özellikle turizmin kültürel ve çevresel etkilerinin belirgin düzeyde açıklayıcılığa sahip olması, otel çalışanlarının en çok kültürel ve çevresel etkiler konusunda hassas olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuç ve değerlendirmeleri dâhilinde kamu kurum ve kuruluşlarına ilişkin konu kapsamında değerlendirmeler yapılarak öneriler getirilmiştir. Turizm paydaşlarının çalıştıkları ve yaşamlarını sürdürdükleri turistik mekânlar hakkındaki genel tutumlarının belirlenmesi, gelecekteki turizm planlaması ve pazarlaması uygulamalarının doğru yönlendirilebilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda kamu kurum ve kuruluşlarının, paydaşların görüşlerine başvurmak suretiyle onların turizmi nasıl algıladıklarına dair verileri toplayarak kendi hizmetlerine yön vermelerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu tür araştırmaların bir kereye mahsus yapılmayarak, belirli aralıklarla tekrarlanması da gerekmektedir. Nitekim Akova (2006)'nın yerel halk üzerine yapmış olduğu çalışma kapsamında 2001 ve 2003 yıllarında toplanmış olan verilerden elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde turizmin ekonomik etkilerinin 2001 yılında ön planda olduğu, 2003 yılında ise kültürel etkilerin yerel halk tarafından daha fazla önemsedildiği anlaşılmıştır. Buna ek olarak, yerel halk tarafından

algılanan turizmin olumsuz etkilerinde ilk döneme göre (2001 yılına kıyasla) düşüş yaşandığı tespit edilmiştir.

Tosun (2002) yapmış olduğu çalışmada; Türkiye de dâhil olmak üzere pek çok ülkedeki politikacıların turizmin olumsuz etkilerini saklayarak, makro ekonomik problemlerin çözülmesine destek olunabilmesi için turizmi geliştirme çabası içerisinde olduklarını vurgulamıştır. Bu tür uygulamaların paydaşların genelinden ziyade belirli ve sınırlı bir kısmına fayda sağlaması veya turizm endüstrisinin kontrolsüz büyümesini desteklemesi bakımından sürdürülebilir olmadığı anlaşılmaktadır.

Kamu görevlilerinin algıladıkları turizm etkileri hususunda daha ılımlı olduğunu belirten Byrd ve arkadaşları (2009), turizm kapsamında meydana gelen etkilerin devlet görevlilerince objektif bir şekilde değerlendirilmediği ve gerçeklikle bağdaşmayacak biçimde olumlu algılanmaya meyilli olduğu ifade etmiştir. Bu durum turizmin olumsuz etkilerinin yeterince dikkate alınmaması yahut hiç fark edilmemesi sonucunu doğurabilmektedir. Nihayetinde kamu kurumlarınca alınacak önlemlerle giderilmesi muhtemel negatifliklerin önüne geçilmesi mümkün olmayacaktır. Bu dikkate alındığında kamu kurumlarının turizm kapsamında meydana gelen etkileri mümkün olduğunca objektif ve gerçekçi bir şekilde değerlendirmesinin, turizm gelişiminin uygun bir şekilde sürdürülebilmesi açısından büyük bir önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

Turizm kapsamında elde edilen gelirlerin paydaşlar arasında dengeli bir şekilde paylaşımının gerçekleştirilmesi, algılanan ekonomik etkilerin olumlu olması bakımından önemli olduğu söylenebilir. Devletin yoğunlukla büyük yatırımları desteklemesi, yerel halkın yeterince ticari girişim gerçekleştirememesine sebebiyet vermekte ve turizm dâhilinde edinilmesi muhtemel potansiyel gelirden fayda sağlayamamasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, paydaşlarca edinilmesi muhtemel ekonomik ve diğer faydaların elde edilebilmesi bakımından devletin düzenleyici ve fırsat eşitleyiciliği sağlayıcı uygulamalar gerçekleştirmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Yapılmış olan çalışma her ne kadar otel çalışanları üzerine gerçekleştirilmiş olsa da, kamu kurumlarının tüm paydaşların turizm algısı ve desteğini dikkate alarak planlamalar yapması ve uygulaması gerekmektedir. Ancak paydaşların algı ve destekleri

değerlendirilmeden önce, turizm etkileri hususunda eğitilerek bilgilendirilmesi yerinde olacaktır. Aksi durumda gerçekçi sonuçlara ulaşılması mümkün olmayacaktır.

Her paydaş grubunun kendi algı, ilgi ve çıkarları; paydaşlar arasında anlaşmazlığın oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Byrd ve arkadaşları (2009) paydaşlar arası algı farklarının giderilmesi ve anlaşmazlıkların azaltılması hususunda iletişimin önemine değinmiştir. Kamu kurum destekleriyle paydaşların turizm konusunda eğitilmesi, aralarında iletişim sağlanması ve turizme katılmalarının teşviki gerek taraflar arası anlaşmazlığın giderilmesinde gerekse olumsuz algılanan turizm etkilerinin olumluya dönüştürülmesinde etkili olacaktır.

Araştırma kapsamında özel sektör işletmelerine de bazı öneriler getirilmesi mümkündür. Bu bağlamda özel sektör işletmelerinin turizm algı ve desteğine ilişkin çalışmalara önem vermesinin, işletme başarısının sürdürülmesi ve toplumsal faydanın sağlanması hususunda etkili olacağı düşünülmektedir. İşletmenin çalışanlarının turizm algısını belirlemeye yönelik yapacağı çalışmalar, çalışan tatmininin oluşturulması için yol gösterici olabilmektedir. Çalışanların turizmi ne şekilde algıladıkları ve destek verdiklerinin belirlenmesine uygun olarak atılacak adımların, örgüt aidiyetinin oluşturulması ve çalışan performansının geliştirilmesi hususunda önemli katkılar sağlayacak uygulamalar olacağı düşünülmektedir.

İşletmelerin, bölge halkının turizm algısı ve desteğine ilişkin bilgi sahibi olmaları; daha etkili hizmet verilmesi ve daha az kaynak kullanımı ile toplumsal yararların sağlanmasını mümkün kılabilirlerdir. Örneğin bölgede yaşamını sürdüren halkın turizmin ekonomik etkilerini olumsuz algılaması, turizm faaliyetlerinden yeterince kazanç elde edememeleri sonucu oluştuğu varsayıldığında; turizm işletmeleri, çalışanlarının bir kısmını yerel halktan tercih ederek, söz konusu olumsuz algıyı azaltmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirebileceklerdir. Bu uygulamanın hem yerel halkın turizm algısının olumluya dönüşmesi konusunda etkili olacağı hem de işletme imajının yerel halk arasında daha iyi konuma geleceğini söylemek mümkündür. Ayrıca yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisinin daha olumlu bir konuma getirilmesi ile turizme verilen desteğin de artırılması mümkün olacaktır. Bu durumun işletmelerin yeni girişimlerini yerel halkın rızası alınmaksızın değil, yerel halkın desteğiyle gerçekleştirmesi açısından önemli bir gelişim unsuru olarak vurgulanması mümkündür.

İlgili literatürden turizm algısının belirlenmesine ilişkin çalışmaların yoğunlukla yerel halk üzerine yapılmış olduğu, yerel halk dışındaki diğer paydaşlara ilişkin araştırmaların sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Turizmin geleceğine ilişkin gerçekleştirilecek faaliyetlerin etkili bir şekilde planlanması ve sürdürülebilirlik anlayışıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Turizmin olumsuz etkilerinin mümkün olduğunca önüne geçilebilmesi için de tüm paydaşların tutumlarının dikkate alınması büyük bir önem arz etmektedir. Bu bakımdan gelecekte konuyla ilgili yapılacak olan çalışmalarda, odaklanılmış olan yerel halkın ötesine geçilerek farklı bölgeler ve farklı paydaşlar üzerinde yapılacak araştırmaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

Algılanan turizm etkileri birbirine uymayarak farklılık göstermesinin, turizm algısının genel olarak evrensel olmaktan ziyade daha çok yerel özellikler göstermesinden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Bu durum dikkate alındığında; elde edilen bulguların farklı paydaşlara göre genelleştirilmemesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili yapılan araştırma sonuçlarının kısmen birbiriyle tutarsızlık göstermesinin temel sebebi; destinasyonların benzer özellikler taşımaması (farklı destinasyonlardaki farklı gelişmişlik düzeyi, taşıma kapasitesi, sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik yapı gibi) olarak gösterilebilir. Neticede turizm algısı ve bu bağlamda turizm desteğinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların belirli zaman aralıklarında tekrarlanması, taraflarca algılanan turizm etkisi ve turizme verilen desteğin söz konusu süre zarfında ne ölçüde ve ne yönde değişim gösterdiğinin belirlenebilmesi açısından büyük önem arz ettiği söylenebilir. Araştırmacıların konuya ilişkin yapacakları çalışmalarda bu hususları dikkate alarak araştırmalarına yön vermelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında kamu, özel sektör ve araştırmacılara yapılmış olan önerilerin özüne pratik bir şekilde ulaşılabilmesi maksadı ile bu öneriler kategorilere ayrılarak maddeler halinde sıralanmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlarına getirilen öneriler:

- Gelecekteki turizm planlaması ve pazarlaması uygulamalarının doğru yönlendirilebilmesi açısından turizm paydaşlarının çalıştıkları ve yaşamlarını sürdürdükleri turistik mekânlar hakkındaki genel tutumlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması

- Etkin hizmet sağlanabilmesi için turizm paydaşlarının görüşlerine başvurulması suretiyle turizmi nasıl algıladıklarının belirlenmesine ilişkin veri toplanması
- Paydaşların turizmi nasıl algıladıkları ve turizmi ne ölçüde desteklediklerine ilişkin yapılan tespitlerin belirli aralıklarla tekrarlanarak değişimlerin farkında olunması
- Kamu görevlilerinin, turizm kapsamında meydana gelen etkileri mümkün olduğunca objektif ve gerçekçi bir şekilde değerlendirmesinin sağlanması ve turizmin gelişiminin uygun bir şekilde sürdürülmesinin güvence altına alınması
- Paydaşlarca edinilmesi muhtemel ekonomik ve diğer faydaların elde edilebilmesi bakımından devletin düzenleyici ve fırsat eşitliği sağlayıcı uygulamalar gerçekleştirmesi
- Taraflar arasındaki anlaşmazlığın giderilebilmesi ve olumsuz algılanan etkilerin olumluya dönüştürülebilmesi için kamu kurum destekleriyle paydaşların turizm konusunda eğitilmesi, aralarında iletişim sağlanması ve turizme katılmalarının teşvik edilmesi

Özel sektör işletmelerine getirilen öneriler:

- Çalışan tatmininin oluşturulabilmesi için işletmelerin çalışanlarının turizm algısını belirlemeye yönelik çalışmalar yapması
- Örgüt aidiyetinin oluşturulması ve çalışan performansının geliştirilmesi hususunda çalışanların turizmi nasıl algıladıklarının ve ne derecede destek verdiklerinin belirlenmesi
- Daha etkili hizmet verilebilmesi ve daha az kaynak kullanımı ile toplumsal yararların sağlanabilmesi için bölge halkının turizm algısı ve desteğine ilişkin bilgi sahibi olunması
- Turizm algısı ve desteğine ilişkin elde edilen veriler ışığında olumsuz yönlerin giderilmesi ve olumlu yönlerin güçlendirilmesine dair uygulamaların hayata geçirilmesi
- Başta yerel halkın olmak üzere paydaşların turizm algısının göz önünde bulundurulması ve onların desteği bağlamında mevcut girişimlerin adaptasyonunun sağlanması, yeni girişimlerin de bu doğrultuda gerçekleştirilmesi

Araştırmacılara getirilen öneriler:

- Gelecekte konuyla ilgili yapılacak olan çalışmalarda, odaklanılmış olan yerel halkın ötesine geçilerek farklı bölgeler ve farklı paydaşlar üzerine araştırmalar yapılması
- Turizm algısının genel olarak evrensel olmaktan ziyade yerel özellikler gösterdiği göz önünde bulundurularak elde edilen bulguların farklı paydaşları kapsayacak şekilde genelleştirilmemesi hususunda özen gösterilmesi
- Taraflarca algılanan turizm etkisi ve turizme verilen desteğin zaman içerisinde değişebileceği dikkate alınarak konuya ilişkin yapılacak çalışmaların belirli zaman aralıklarında tekrarlanması

KAYNAKLAR

- ABRAHAMSSON, Bengt, (1970), Homans on Exchange: Hedonism Revived, *American Journal of Sociology*, Vol.: 76, No.: 2, pp.: 273-285.
- ADAM, Smith, (2010), Milletlerin Zenginliği, Çev.: Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ADAMS, Bert N. and R. A. Sydie, (2001), *Sociological Theory*, Pine Forge Press, California.
- ADLER, Alfred, (2006), İnsan Tanıma Sanatı, Çev.: Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul.
- AKAN, Vildan, (2003), "Birey ve Toplum", Ed.: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınevi, Ankara.
- AKBULUT, Gülpinar, (2009), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Turizmi, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, ss.: 201-220.
- AKIŞ, Sevgin, (1999), Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mart – Haziran, ss.: 36-46.
- AKIS, Sevgin, Nicos Peristianis and Jonathan Warner, (1996), Residents' Attitudes to Tourism Development: The Case of Cyprus, *Tourism Management*, Vol.: 17, No.: 7, pp.: 481-494.
- AKKEMİK, K. Ali, (2012), Assessing the Importance of International Tourism for the Turkish Economy: A Social Accounting Matrix Analysis, *Tourism Management*, Vol.: 33, pp.: 790-801.
- AKOVA, Orhan, (2006), Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2.
- AKŞİT, Selahattin, (2007), Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, ss.: 441-460.

- ALLPORT, Gordon W., (1938), Personality: A Psychological Interpretation, *Sociometry*, Vol.: 1, No.: ¾, pp.: 420-425.
- ALPAR, Özer ve Barış Erdem, (2005), Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Çerçevesinde Burdur Yöresinde Alternatif Turizmi Geliştirme Stratejileri, I. Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım.
- ALTUNIŞIK, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı, Geliştirilmiş 6. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- ANAR, Burçin, (2011), Evli ve Çalışan Yetişkinlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Evlilik Doyumu ve İş Doyumu İlişkisinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- ANDERECK, Kathleen L., Karin M. Valentine, Richard C. Knopf and Christine A. Vogt, (2005), Residents' Perceptions of Community Tourism Impacts, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 32, No.: 4, pp.: 1056-1076.
- ANDRIOTIS, Konstantinos and Roger D. Vaughan, (2003), Urban Residents' Attitudes toward Tourism Development: The Case of Crete, *Journal of Travel Research*, Vol.: 42, pp.: 172-185.
- AP, John, (1992), Residents' Perceptions on Tourism Impacts, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 19, No.: 4, pp.: 665-690.
- ARCHER, Brian, (1995), Importance of Tourism for the Economy of Bermuda, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 22, No.: 4, pp.: 918-930.
- ARISTOTELES, (1997), Gökyüzü Üzerine, Çev.: Saffet Babür, Dost Kitabevi, Ankara.
- ARISTOTELES, (2005), Fizik, Çev.: Saffet Babür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ARKONAÇ, Sibel A., (2001), Sosyal Psikoloji, Alfa Yayınları, İstanbul.

- ARNY, Thomas T., (1994), Explorations: An Introduction to Astronomy, Mosby Publishing.
- ARSLANTURK, Yalcin, Mehmet Balcilar and Abidin Ozdemir, (2011), Time-varying Linkages between Tourism Receipts and Economic Growth in A Small Open Economy, *Economic Modelling*, Vol.: 28, pp.: 664-671.
- ASLAN, Cahit, (1997), Sosyoloji: Kavramlar ve Kullanımları, Baki Kitap ve Yayınevi, Adana.
- ATASOY, M., S. Reis ve C. Sancar, (2009), Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası, 12. *Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği), 11-15 Mayıs, Ankara.
- AVCIKURT, Cevdet, (2009), Turizm Sosyolojisi: Genel ve Yapısal Yaklaşım, Detay Yayıncılık, Ankara.
- AVCIKURT, Cevdet, Sebahattin Karaman ve Ahmet Köroğlu, (2007), “Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, Edt.: Melih Bulu ve İsmail Hakkı Eraslan, URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği) Yayınları, Yayın No: 2007/1.
- AVGELI, Vasiliki A., Eugenia Wickens and Ioannis Saatsakis, (2006), The Development of Ecotourism as a means to Sustainable Development: The Case of Crete – Crucial Success Factors”, Turk-Kazakh International Tourism Conference, 20-26 November, Alanya, Turkey.
- BAHAR, Halil İbrahim, (2009), Sosyoloji, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları, Ankara.
- BAHAR, Ozan ve Kurtuluş Bozkurt, (2010), Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, ss.: 255-265.

- BAHAR, Ozan, (2006), Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss.: 137-150.
- BAHÇE, A. Sadık, (2009), Kırsal Gelişimde Kültür (Miras) Turizmi Modeli, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 25, ss.: 1-12.
- BALLANTYNE, Roy, Jan Packer and John Falk, (2011), Visitors' Learning for Environmental Sustainability: Testing Short- and Long-term Impacts of Wildlife Tourism Experiences Using Structural Equation Modelling, *Tourism Management*, Vol.: 32, pp.: 1243-1252.
- BARON, Robert A. and Nyla R. Branscombe, (2008), *Social Psychology*, Pearson Publishing.
- BARON, Robert A., Donn Byrne and Blair T. Johnson, (1998), *Exploring Social Psychology*, Allyn and Bacon Publishing.
- BATMAN, Orhan, (2008), *Otel İşletmelerinin Yönetimi, Değişim Yayınları*, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt, (2006), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAXTER, Donald L. M., (2005), Altruism, Grief, and Identity, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.: 70, No.: 2, pp.: 371-383.
- BEEKHUIS, Jeanne V., (1981), Tourism in the Caribbean: Impacts on the Economics, Social and Natural Environments, *Ambio*, Vol.: 10, No.: 6, pp.: 325-331.
- BELISLE, Francois J. and Don R. Hoy, (1980), The Perceived Impact of Tourism by Residents A Case Study in Santa Marta, Colombia, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 7, No.: 1, pp.: 83-101.
- BÉNABOU, Ronald and Jean Tirole, (2006), Incentives and Prosocial Behaviour, *The American Economic Review*, Vol.: 96, No.: 5, pp.: 1652-1678.

- BERBER, Şakir, (2003), Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, ss.: 205-221.
- BERRITTELLA, Maria, Andrea Bigano, Roberto Roson and Richard S. J. Tol, (2006), A General Equilibrium Analysis of Climate Change Impacts on Tourism, *Tourism Management*, Vol.: 27, pp.: 913- 924.
- BERTAN, Serkan, (2009), Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, ss.: 204-214.
- BESCUVIDES, Antonia, Martha E. Lee and Peter J. McCormick, (2002), Residents' Perceptions of the Cultural Benefits of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 2, pp.: 303-319.
- BETZ, Joseph, (1974), George Herbert Mead on Human Rights, *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, Vol.: 10, No.: 4, pp.: 199-223.
- BEYAZIT, Berna, (2012), UNDP Türkiye Yoksulluğun Azaltılması, *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı*.
- BİLGİN, Nuri, (1988), "Kişilerarası Çekim", Ed.: Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojiye Giriş*, İzmir Kitaplığı Basın Yayın Dağıtım, İzmir.
- BLAU, Peter Michael, (2009), Exchange and Power in Social Life, John Wiley & Sons, Inc..
- BLUMER, Herbert, (1966), Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead, *American Journal of Sociology*, Vol.: 71, No.: 5, pp.: 535-544.
- BOCK, Kenneth, (2002), "İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları", Ed.: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Hzl.: Mete Tunçay ve Aydın Uğur, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- BOSTANCI, Naci, (2003), "Toplum ve Kültür", Ed.: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınevi, Ankara.

- BOTTOMORE, Thomas Burton, (1995), *Toplumbilim: Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Klavuz*, Çev.: Ünsal Oskay, Der Yayınevi, İstanbul.
- BOUDREAU, Frances A. and William M. Newman, (1993), *Understanding Social Life: An Introduction to Sociology*, West Publishing Company.
- BOUGLÉ, Célestin Charles Alfred ve J. Raffault, (1964), *Sosyolojinin Unsurları*, Çev.: Kâzım Nami Duru, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel, (2006), *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller Kavramlar Kurumlar*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- BOZOK, Düriye ve Gülay Özdemir Yılmaz, (2008), “Eko-Turizm”, *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*, Edt.: Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BRIEF, Arthur P. and Stephan J. Motowidlo, , (1986), *Prosocial Organizational Behaviors*, *The Academy of Management Review*, Vol.: 11, No.: 4, pp.: 710-725.
- BROUGHAM, J. E. and R. W. Butler, (1981), *A Segmentation Analysis of Resident Attitudes to the Social Impact of Tourism*, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 8, No.: 4, pp.: 569-590.
- BUCAILLE, Maurice, (1984), *İnsanın Kökeni Nedir*, Çev.: Ali Ünal, İnsan Yayınları, İstanbul.
- BYRD, Erick, Holly E. Bosley and G. Dronberger, (2009), *Comparisons of Stakeholder Perceptions of Tourism Impacts in Rural Eastern North Carolina*, *Tourism Management*, Vol.: 30, pp.: 693-703.
- CARROLL, Bradley W. and Dale A. Ostlie, (1996), *An Introduction to Modern Astrophysics*, Addison-Wesley Publishing Company.
- CASSIRER, Ernst, (1997), *İnsan Üstüne Bir Deneme: İnsan Kültürü Felsefesine Bir Giriş*, Çev.: Necla Arat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- ÇEKEN, Hüseyin, (2004), Küreselleşme Eğilimlerinin Uluslararası Turizm Hareketlerine Etkisi ve Türkiye, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı: 12, ss.: 1-11.
- ÇEKEN, Hüseyin, (2008), Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss.: 293-306.
- CENGİZ, Ekrem ve Fazıl Kırkbir, (2007), Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi ile Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, ss.: 19-37.
- ÇETİN, Turhan, (2010), Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı, *Millî Folklor*, Sayı: 87, ss.: 181-190.
- ÇETİNTAŞ, Hakan ve Çetin Bektaş, (2008), Türkiye’de Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Kısa ve Uzun Dönemli İlişkiler, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, ss.: 1-8.
- CHAFFE, Zoë, (2005), Consumer Demand and Operator Support for Socially and Environmentally Responsible Tourism, CESD (Center on Ecotourism and Sustainable Development) and TIES (The International Ecotourism Society) Working Paper, No.: 104.
- CHEN, Chau-Nan, Tien-Wang Tsaur and Tong-Shieng Rhai, (1982), The Gini Coefficient and Negative Income, *Oxford Economic Papers New Series*, Vol.: 34, No.: 3, pp.: 473-478.
- ÇİMAT, Ali ve Ozan Bahar, (2003), “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, ss.:1-18.
- CLARK, David Hamilton, (1987), *The Cosmos from Space*, Adam Hilger Publishing, Bristol.

- CLERQ, Dirk De, Dimo Dimov, Narongsak (Tek) Thongpapanl, (2010), The Moderating Impact of Internal Social Exchange Process on the Entrepreneurial Orientation-Performance Relationship, *Journal of Business Venturing*, Vol.: 25, pp.: 87-103.
- COOLEY, Charles Horton, (1903), Human Nature and the Social Order by Charles Horton Cooley, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.: 22, Business Management, pp.: 105-106.
- COOLEY, Charles Horton, (1926), The Roots of Social Knowledge, *American Journal of Sociology*, Vol.: 32, No.: 1, pp.: 59-79.
- COPERNICUS, Nicolaus, (2010), Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine, Çev.: C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- CORY Jr., Gerald A., (2006), A Behavioral Model of the Dual Motive Approach to Behavioral Economics and Social Exchange, *The Journal of Socio-Economics*, Vol.: 35, pp.: 592-612.
- COSMIC REFERENCE GUIDE, (2012), http://coolcosmos.ipac.caltech.edu/cosmic_classroom/cosmic_reference/distance.html, E.T.: 30.01.2013.
- CRISP, Richard J. and Rhiannon N. Turner, (2010), *Essential Social Psychology*, Sage Publications.
- CROSBIE, Paul V., (1972), Social Exchange and Power Compliance: A Test of Homans' Propositions, *Sociometry*, Vol.: 35, No.: 1, pp.: 203-222.
- ÇULHA, Osman, Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması, *Journal of Yaşar University*, Cilt: 3 Sayı: 12, ss.: 1827-1852.
- DAHLSTRÖM, Edmund, (1966), Exchange, Influence and Power, *Acta Sociologica*, Vol.: 9, No.: ¾, pp.: 247-284.

- DAL, Neslihan ve Sultan Baysan, (2007), Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Mekânsal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 16, ss.: 69-85.
- DARWIN, Charles Robert, (1976), Türlerin Kökeni, Çev.: Öner Ünalın, Onur Yayınları, Ankara.
- DAVIS, James A. and Kenneth E. Boulding, (1962), Two Critiques of Homans' Social Behavior: Its Elementary Forms, *American Journal of Sociology*, Vol.: 67, No.: 4, pp.: 454-461.
- DECKOP, John R., Carol C. Cirka and Lynne M. Andersson, (2003), Doing Unto Others: The Reciprocity of Helping Behavior in Organizations, *Journal of Business Ethics*, Vol.: 47, No.: 2, pp.: 101-113.
- DEERY, Margaret, Leo Jago and Liz Fredline, (2012), Rethinking Social Impacts of Tourism Research: A New Research Agenda, *Tourism Management*, Vol.: 33, pp.: 64-73.
- DEMİR, Cengiz, (2002), Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, ss.: 93-117.
- DESBIOLLES, Freya Higgins, (2006), More than An "Industry": The Forgotten Power of Tourism as A Social Force, *Tourism Management*, Vol.: 27, pp.: 1192-1208.
- DIEKMAN, Andreas, (2004), The Power of Reciprocity: Fairness, Reciprocity, and Stakes in Variants of the Director Game, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.: 48, No.: 4, pp.: 487-505.
- DİLBER, İlkay, (2007), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss.: 205-220.
- DOĞAN, Gönül, van Marcel A. L. M. Assen, Arnout van de Rijt and Vincent Buskens, The Stability of Exchange Networks, *Social Networks*, Vol.: 31, pp.: 118-125.

- DOĞAN, Hasan Zafer, (1989), Forms of Adjustment: Sociocultural Impacts of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 16, No.: 2, pp.: 216-236.
- DOĞAN, İsmail, (2000), Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DÖKMEN, Üstün, (2000), Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DÖNMEZ, Beril, (2011), Uluslararası Turizmde Kültürel Çevre, *Uluslararası Turizm İşletmeciliği*, Edt.: İge Pırnar, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- DUFFIELD, Brian S. and Jonathan Long, The Role of Tourism in the Economy of Scotland, *Tourism Management*, Vol.: 5, No.: 4, pp.: 258-268.
- DUFFIELD, Brian S., (1982), Tourism: The Measurement of Economic and Social Impact, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 19, No.: 4, pp.: 665-690.
- DUNBAR, Robin Ian MacDonald, (2003), The Social Brain: Mind, Language, and Society in Evolutionary Perspective, *Annual Review of Anthropology*, Vol.: 32, pp.: 163-181.
- DUNN, Robert G., (1997), Self, Identity, and Difference: Mead and the Poststructuralists, *The Sociological Quarterly*, Vol.: 38, No.: 4, pp.: 687-705.
- DUR, Robert and Hein Roelfsema, (2010), Social Exchange and Common Agency in Organizations, *The Journal of Socio-Economics*, Vol.: 39, pp.: 55-63.
- DURAN, Erol, (2011), Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 19, ss.: 291-313.
- DURKHEIM, Emile, (1992), On Morality and Society, The University of Chicago Press, Chicago.

- DWYER, Jeffrey W., Gary R. Lee and Thomas B. Jankowski, (1994), Reciprocity, Elder Satisfaction, and Caregiver Stress and Burden: The Exchange of Aid in the Family Caregiving Relationship, *Journal of Marriage and Family*, Vol.: 56, No.: 1, pp.: 35-43.
- DYER, Pam, Dogan Gursoy, Bishnu Sharma and Jennifer Carter, (2007), Structural Modeling of Resident Perceptions of Tourism and Associated Development on the Sunshine Coast, Australia, *Tourism Management*, Vol.: 28, pp.: 409-422.
- EBSTEIN, R. P., S. Israel, S. H. Chew, S. Zhong and A. Knafo, (2010), Genetics of Human Social Behavior, *Neuron Review*, Vol.: 65, pp.: 831-844.
- EINSTEIN, Albert, (1934), On the Method of Theoretical Physics, *Philosophy of Science*, Vol.: 1, No.: 2, pp.: 163-169.
- EKİN, Yakın ve Veli Erdiñç Ören, (2012), Turizm Paydaşlarının Turizm Deneyiminden Tatmin Düzeyleri ve Turizme Yönelik Genel Tutumları Üzerine Betimleyici Bir Araştırma: Antalya Örneği, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss.: 133-148.
- EMEKLİ, Gözde, (2003), Bergama ve Selçuk'un İzmir'in Kültürel Turizmdeki Yeri, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 12, ss.: 39-50.
- EMEKLİ, Gözde, (2005), Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 14, ss.: 99-107.
- EMEKLİ, Gözde, (2006), Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 15, ss.: 51-59.
- EMERSON, Richard M., (1976), Social Exchange Theory, *Annual Review of Sociology*, Vol.: 2, pp.: 335-362.
- EMİR, Oktay ve Ali Avan, (2010), Yabancı Turistlerin Satın Alma Karar Sürecinde Kültürel Varlıkların Etkisi: Konya Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, ss.: 203-219.

- EPSTEIN, Richard A., (1993), Altruism: Universal and Selective, *Social Service Review*, Vol.: 67, No.: 3, pp.: 388-405.
- ERGUN, Doğan, (1982), Sosyoloji ve Tarih: Sosyolojide Yöntem Sorunu, Der Yayınları, İstanbul.
- ERKAL, Mustafa E., (1999), Sosyoloji (Toplumbilimi), Der Yayınları, İstanbul.
- ESER, Seçkin, Taner Dalgın, ve Hüseyin Çeken, (2010), Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss.: 27-34.
- ESHLIKI, Sajad Alipour and Mahdi Kaboudi, (2012), Community Perception of Tourism Impacts and Their Participation in Tourism Planning: A Case Study of Ramsar, Iran, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol.: 36, pp.: 333-341.
- FARAHANI, Hamira Zamani and Ghazali Musa, (2012), The Relationship between Islamic Religiosity and Residents' Perceptions of Socio-cultural Impacts of Tourism in Iran: Case Studies of Sare'in and Masooleh, *Tourism Management*, Vol.: 33, pp.: 802-814.
- FEFFER, Andrew, (1990), Sociability and Social Conflict in George Herbert Mead's Interactionism 1900-1919, *Journal of the History of Ideas*, Vol.: 51, No.: 2, pp.: 233-254.
- FEHR, Ernst and Simon Gächter, (2000), Fairness and Retaliation: The Economics of Reciprocity, Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, *Working Paper Series*, No.: 40, pp.: 1-28.
- FOSTER, Kevin R., Tom Wenseleers and Rancis L. W. Ratnieks, (2006), Kin Selection is the Key to Altruism, *Trends in Ecology and Evolution*, Vol.: 21, No.: 2, pp.: 57-60.
- FOWLER, James H. and Cindy D. Kam, (2007), Beyond the Self: Social Identity, Altruism, and Political Participation, *The Journal of Politics*, Vol.: 69, No.: 3, pp.: 813-827.

- FRAUMAN, Eric and Sarah Banks, (2011), Gateway Community Resident Perceptions of Tourism Development: Incorporating Importance-Performance Analysis into a Limits of Acceptable Change Framework, *Tourism Management*, Vol.: 32, pp.: 128-140.
- GÄCHTER, Simon and Armin Falk, (2002), Reputation and Reciprocity: Consequences for the Labour Relation, *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol.: 104, No.: 1, pp.: 1-26.
- GÄCHTER, Simon and Ernst Fehr, (1999), Collective Action as A Social Exchange, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol.: 39, pp.: 341-369.
- GALILEI, Galileo, (2008), İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog, Çev.: Reşit Aşçıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GALLIARD, Jean-François Le, Régis Ferrière and Ulf Dieckmann, (2001), Adaptive Evolution of Social Traits: Origin, Trajectories, and Correlations of Altruism and Mobility, *The American Naturalist*, Vol.: 165, No.: 2, pp.: 206-224.
- GARCÍA, Victoria Reyes, Ricardo Godoy, Vincent Vadez, Tomás Huanca and William R. Leonard, (2006), Personal and Group Incentives to Invest in Prosocial Behavior: A Study in the Bolivian Amazon, *Journal of Anthropological Research*, Vol.: 62, No.: 1, pp.: 81-101.
- GENELETTI Davide and Dorje Dawa, (2009), Environmental Impact Assessment of Mountain Tourism in Developing Regions: A Study in Ladakh, Indian Himalaya, *Environmental Impact Assessment Review*, Vol.: 29, pp.: 229-242.
- GIDDENS, Antony, (1997), *Sociology*, Polity Press, Cambridge.
- GLADSTONE, William, Belinda Curley and Mohammad Reza Shokri, Environmental Impacts of Tourism in the Gulf and the Red Sea, *Marine Pollution Bulletin*.
- GOLEMAN, Daniel, (2006), *Social Intelligence: The New Science of Human Relationships*, Bantam Books, New York.

- GOSSLING, Stefan, (2002), Human-Environmental Relations with Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 2, pp.: 539-556.
- GREENE, Brian, (2011), Evrenin Zarafeti: Süpercisimler, Gizli Boyutlar ve Nihai Kuram Arayışı, Çev.: Ebru Kılıç, TÜBİTAK, Ankara.
- GREMBOWSKI, David E., Karen S. Cook, Donald L. Patrick and Amy Elizabeth Roussel, (2002), Managed Care and the US Health Care System A Social Exchange Perspective, *Social Science & Medicine*, Vol.: 54, pp: 1167-1180.
- GRIFFITH, David A., Michael G. Harvey and Robert F. Lusch, (2006), Social Exchange in Supply Chain Relationships: The Resulting Benefits of Procedural and Distributive Justice, *Journal of Operations Management*, Vol.: 24, pp.: 85-98.
- GRUNEWALD, Rodrigo de Azeredo, (2002), Tourism and Cultural Revival, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 4, pp.: 1004-1021.
- GUAGNANO, Gregory A., (2001), Altruism and Market-Like Behaviour: An Analysis of Willingness to Pay for Recycled Paper Products, *Population and Environment*, Vol.: 22, No.: 4, pp.: 425-438.
- GÜLCAN, Bilgehan, (2010), Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, ss.: 99-120.
- GÜNEŞ, Gül, (2011), Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 20, ss.: 45-51.
- GÜRBOYOĞLU, Jalan, (2009), Lider-Üye Etkileşiminin Örgütsel Adalet Algısı ve Tükenmişlik Üzerine Etkileri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- GÜRBÜZ, Ahmet, (2002), Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Teknoloji*, Sayı: 1-2, ss.: 49-59.

- GURSOY, Dogan and Denney G. Rutherford, (2004), Host Attitudes toward Tourism An Improved Structural Model, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 31, No.: 3, pp.: 495-516.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1991), İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HAIR, Joseph F., William C. Black, Barry J. Babin and Rolph E. Anderson, (2010), *Multivariate Data Analysis (7th. edition)*, Pearson Prentice Hall.
- HALEY, A. J., Tim Snaith and Graham Miller, (2005), The Social Impact of Tourism A Case Study of Bath, UK, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 32, No.: 3, pp.: 647-668.
- HAMILTON, Jacqueline M., David J. Maddison and Richard S. J. Tol, (2005), Climate Change and International Tourism: A Simulation Study, *Global Environmental Change*, Vol.: 15, pp.: 253-266.
- HARALAMBOPOULOS, Nicholas and Abraham Pizam, (1996), Perceived Impacts of Tourism The Case of Samos, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 23, No.: 3, pp.: 503-526.
- HARDIN, Russel, (1993), Altruism and Mutual Advantage, *Social Service Review*, Vol.: 67, No.: 3, pp.: 358-373.
- HAWKING, Stephan William ve Leonard Mlodinow, (2011), Zamanın Daha Kısa Tarihi, Çev.: Selma Öğünç, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul.
- HAWKING, Stephan William ve Leonard Mlodinow, (2012), Büyük Tasarım, Çev.: Selma Öğünç, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul.
- HAWKING, Stephan William, (2011), Her Şeyin Teorisi, Çev.: Kerem Işık, Şenocak Yayıncılık ve Pazarlama, İzmir.
- HAWLEY, John F. and Katherine A. Holcomb, (1998), *Foundations of Modern Cosmology*, Oxford University Press.

- HENRY, E. W. and B. Deane, (1997), The Contribution of Tourism to the Economy of Ireland in 1990 and 1995, *Tourism Management*, Vol.: 18, No.: 8, pp.: 535-553.
- HESS, Beth B., Elizabeth W. Markson and Peter J. Stein, (1993), *Sociology* (1993 Update), Macmillan Publishing Company, New York.
- HOGG, Michael A. and Graham M. Vaughan, (2011), *Social Psychology*, Pearson Publishing.
- HOMANS, George Caspar, (1973), *Social Behaviour: Its Elementary Forms*, Routledge & Kegan Paul PLC.
- HSIEH, Hsin-Jung and Shiann-Far Kung, (2013), The Linkage Analysis of Environmental Impact of Tourism Industry, *Procedia Environmental Sciences*, Vol.: 17, pp.: 658-665.
- HU, Wayne, (t.y.), *Astro 242: The Physics of Galaxies and the Universe*, Lecture Notes, The University of Chicago.
- HU, Yung-An and Day-Yang Liu, (2003), Altruism versus Egoism in Human Behavior of Mixed Motives: An Experimental Study, *American Journal of Economics and Sociology*, Vol.: 62, No.: 4, pp.: 677-705.
- ILO (International Labour Organization), (2010), Employment in Tourism Industry to Grow Significantly Over the Coming Decade Says ILO Report, http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/media-centre/press-releases/WCMS_146761/lang--en/index.htm, E.T.: 23.03.2013.
- ISAACSON, Walter, (2010), *Einstein: Yaşamı ve Evreni*, Çev.: Tufan Göbekçin, Tudem Yayın, İzmir.
- JACKSON, Sherri L., (2008), *Research Methods: A Modular Approach*, Thomson Wadsworth.
- JOHNSON, Burke and Larry Christensen, (2012), *Educational Research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches*, Fourth Edition, Sage Publications.

- KADANALI, Esra ve Şekip Yazgan, (2012), Kırsal Turizmin Ekonomik-Sosyal ve Çevresel Etkileri, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 23, ss.: 97-100.
- KAHRAMAN, Nüzhet ve Oğuz Türkay, (2012), Turizm ve Çevre, Detay Yayıncılık, Ankara.
- KAHRAMAN, Nüzhet, (2007), “Turizm ve Çevre İlişkisi”, *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, Edt.: Melih Bulu ve İsmail Hakkı Eraslan, URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği) Yayınları, Yayın No: 2007/1.
- KARA, Oğuz, İstemi Çömlekçi ve Vahdet Kaya, (2012), Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler ile İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011), *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss.: 75-100.
- KARAMAN, Sebahattin ve Cevdet Avcıkurt, (2011), Turizmin Halk Üzerine Etkileri, *Samsun Sempozyumu*, ss.: 1-11.
- KARATAŞ, Muhammed ve Serap Babür, (2013), Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 25, ss.: 15-24.
- KARIEL, Herbert G., (1989), Socio-Cultural Impacts of Tourism in the Austrian Alps, *Mountain Research and Development*, Vol.: 9, No.: 1, pp.: 59-70.
- KARIER, Clarence J., (1984), In Search of Self in a Moral Universe: Notes on George Herbert Mead’s Functionalist Theory of Morality, *Journal of the History of Ideas*, Vol.: 45, No.: 1, pp.: 153-161.
- KAUFMANN III, William J., (1988), Evren’in Evrimi ve Yıldızların Oluşumu, Çev.: Murat Alev, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- KAUFMANN III, William J., (1990), Universe, W. H. Freeman and Company, New York.

- KAYA, Latif Gürkan, Fürüzan Aslan ve Bülent Yılmaz, (2011), Muğla-Dalyan Turizminin Özel Çevre Koruma Bölgesi Üzerine Etkileri, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, ss.: 255-266.
- KAYPAK, Şafak, (2010), Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, ss.: 93-114.
- KELLY, S. J., N. Day and A. P. Streissguth, (2000), Effects of Prenatal Alcohol Exposure on Social Behaviour in Humans and Other Species, *Neurotoxicology and Teratology*, Vol.: 22, pp.: 143-149.
- KENRICK, Douglas T., Steven L. Neuberg and Robert B. Cialdini, (2010), *Social Psychology: Goals in Interaction*, Pearson Publishing.
- KESKİN, Abdullah ve Harun Cansız, (2010), Tourism, Turkey and Economic Development, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 4, ss.: 23-46.
- KILIÇ, Burhan ve Alper Kurnaz, (2010), Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, No: 4, ss.: 39-56.
- KIM, Kyungmi, Muzaffer Uysal and M. Joseph Sirgy, (2013), How Does Tourism In A Community Impact the Quality of Life of Community Residents?, *Tourism Management*, Vol.: 36, pp.: 527-540.
- KING, Brian, Abraham Pizam and Ady Milman, (1993), Social Impacts of Tourism: Host Perceptions, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 20, No.: 4, pp.: 650-665.
- KIRKBY, C. J. Groves, A. R. Denman and P. S. Philips, (2009), Lorenz Curve and Gini Coefficient: Novel Tools for Analysing Seasonal Variation of Environmental Radon Gas, *Journal of Environmental Management*, Vol.: 90, pp.: 2480-2487.
- KIYONARI, Toko, Shigehito Tanida and Toshio Yamagishi, (2000), Social Exchange and Reciprocity: Confusion or a Heuristic?, *Evolution and Human Behaviour*, Vol.: 21, pp.: 411-427.

- KIZILGÖL, Özlem ve Erman Erbaykal, (2008). Türkiye’de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss.: 351-360.
- KLEIN, Richard G. and Blake Edgar, (2002), *The Dawn of Human Culture*, John Wiley & Sons Inc., New York.
- KO, Dong-Wan and William P. Stewart, (2002), A Structural Equation Model of Residents’ Attitudes for Tourism Development, *Tourism Management*, Vol.: 23, pp.: 521-530.
- KOÇ, Hakan ve Evren Güçer, (2003), İklim Değişikliklerinin Turizm Üzerine Etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, ss.: 37-53.
- KOÇAK, Funda ve Velittin Balcı, (2010), Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.: 213-222.
- KÖKNEL, Özcan, (1998), *Zorlanan İnsan: Kaygı Çağında Stres*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KOTTAK, Conrad Philip, (1994), *Anthropology: The Exploration of Human Diversity*, McGraw-Hill Inc.
- KOTTKE, Marvin, (1998), Estimating Economic Impacts of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 15, No.: 1, pp.: 122-133.
- KOZAK, Nazmi, Meryem Akoğlan Kozak ve Metin Kozak, (2011), *Genel Turizm: İlkeler – Kavramlar*, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- KRAMS, Indrikis, Tatjana Krama, Kristine Igaune and Raivo Mänd, (2008), Experimental Evidence of Reciprocal Altruism in the Pied Flycatcher, *Behavioral Ecology and Sociobiology*, Vol.: 62, No.: 4, pp.: 599-605.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, (2013), <http://www.ktbayatirimisletmeler.gov.tr/TR,9869/turizm-gelir-gider-ve-ortalama-harcama.html>, E.T.: 25.03.2013.

- LANSING Paul and Paul De Vries, (2007), Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy?, *Journal of Business Ethics*, Volume: 72, No.:1, pp.: 77-85.
- LÁTKOVÁ, Pavlína and Christine A. Vogt, (2011), Residents' Attitudes toward Existing and Future Tourism Development in Rural Communities, *Journal of Travel Research*, Vol.: 51, No.: 1, pp.: 50-67.
- LEBLEBİCİ, Çiğdem, (1988), "Diğerkamlık ve Prososyal Davranış, Ed.: Nuri Bilgin, Sosyal Psikolojiye Giriş, İzmir Kitaplığı Basın Yayın Dağıtım, İzmir.
- LEECH, Nancy, Karen C. Barrett and George A. Morgan, (2005), *SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation*, Second Edition, Lawrence Erlbaum Associates.
- LEHMANN, Laurent, François Rousset, Denis Roze and Laurent Keller, (2007), Strong Reciprocity or Strong Ferocity? A Population Genetic View of the Evolution of Altruistic Punishment, *The American Naturalist*, Vol.: 170, No.: 1, pp.: 21-36.
- LENSKI, Gerhard and Jean Lenski, (1987), *Human Societies: An Introduction to Macrosociology*, McGraw-Hill Book Company.
- LEWIN, Roger and Robert A. Foley, (2004), *Principles of Human Evolution*, Blackwell Publishing, Oxford.
- LEWIN, Roger, (1999), *Modern İnsanın Kökeni*, Çev.: Nazım Özüaydın, TÜBİTAK, Ankara.
- LIN, Tung-Ching and Chien-Chih Huang, (2010), Withholding Effort in Knowledge Contribution: The Role of Social Exchange and Social Cognitive on Project Teams, *Information & Management*, Vol.: 47, pp.: 188-196.
- LINDBERG, Kreg and Rebecca L. Johnson, (1997), The Economic Values of Tourism's Social Impacts, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 24, No.: 1, pp.: 90-116.
- LITWIN, Mark S., (1995), *How to Measure Survey Reliability and Validity*, Sage Publications.

- LIU, Juanita C., Pauline J. Sheldon and Turgut Var, (1987), Resident Perception of the Environmental Impacts of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 14, No.: 1, pp.: 17-37.
- LOSCO, Joseph, (1986), Understanding Altruism: A Critical and Proposal for Integrating Various Approaches, *Political Psychology*, Vol.: 7, No.: 2, pp.: 323-348.
- LUNDBERG, George A., C. C. Schrag, O. N. Larsen and W. R. (Jr.) Catton, (1968), *Sociology*, Harper International Edition.
- LYONS, Brent J. and Brent A. Scott, (2012), Integrating Social Exchange and Affective Explanations for the Receipt of Help and Harm: A Social Network Approach, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol.: 117, pp.: 66-79.
- MA, Emily and Hailin Qu, (2011), Social Exchanges as Motivators of Hotel Employees' Organizational Citizenship Behavior: The Proposition and Application of a New Three-Dimensional Framework, *International Journal of Hospitality Management*, Vol.: 30, pp.: 680-688.
- MACCORMACK, Geoffrey, (1976), Reciprocity, Man, *New Series*, Vol: 11, No: 1, pp: 89-103.
- MACIONIS, John J. and Ken Plummer, (2012), *Sociology: A Global Introduction*, Pearson, Harlow.
- MARIS, RONALD, (1970), The Logical Adequacy of Homans' Social Theory, *American Sociological Review*, Vol.: 34, No.: 6, pp.: 1069-1081.
- McGEHEE, Nancy Gard, Fang Meng and Yodmanee Tepanon, Understanding Legislators and Their Perceptions of the Tourism Industry: The Case of North Carolina, USA, 1990 and 2003, *Tourism Management*, Vol.: 27, pp.: 684-694.
- McKERCHER, Bob, Pamela S. Y. Ho and Hilary du Cros, (2005), Relationship between Tourism and Cultural Heritage Management: Evidence from Hong Kong, *Tourism Management*, Vol.: 26, pp.: 539-548.

- McNEILL, Patrick and Steve Chapman, *Research Methods*, Third Edition, Routledge, New York.
- MEAD, George Herbert, (1913), *The Social Self*, *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, Vol.: 10, No.: 14, pp.: 374-380.
- MERİÇ, Pınar Özdemir, (2007), *İzmir’de Turizm Sektörünün Geliştirilmesinde Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss.: 298-316
- MILMAN, Ady and Abraham Pizam, (1988), *Social Impacts of Tourism on Central Florida*, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 24, No.: 1, pp.: 191-204.
- MURPHY, Arthur E., (1939), *Concerning Mead’s The Philosophy of the Act*, *The Journal of Philosophy*, Vol. 36, No. 4, pp. 85-103.
- MYERS, David G., (1993), *Social Psychology*, McGraw-Hill Inc..
- NARASIMHAN, Ram, Anand Nair, David A. Griffith, Jan Stentoft Arlbjorn and Elliot Bendoly, (2009), *Lock-in Situations in Supply Chains: A Social Exchange Theoretic Study of Sourcing Arrangements in Buyer-Supplier Relationships*, *Journal of Operations Management*, Vol.: 27, pp.: 374-389.
- NEWCOMB, Theodore Mead, (1958), *Social Psychology*, Holt-Dryden Book.
- NUNKOO, Robin and Haywantee Ramkissoon, (2012), *Power, Trust, Social Exchange and Community Support*, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 39, No.: 2, pp.: 997-1023.
- OMNES, Roland, (1994), *Evren ve Dönüşümleri*, Çev.: Sacit Tameroglu ve H. Vehbi Eralp, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- OVALI, Pınar Kısali, (2007), *Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkileri Bakımından Karşılaştırılması*, *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.: 64-79.
- ÖZDEMİR, Ünal, (2006), *Amasra’da Turizm ve Çevresel Etkileri*, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 11, ss.: 33-52.

- ÖZDİPÇİNER, Nuray Selma, (2009), Turistlerin Satın Alma Kararlarındaki Kültürel Farklılıklar Türk-Alman Karşılaştırması, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 9, Sayı: 4, ss.: 1295-1311.
- ÖZKÖK, Ferah, (2006), Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 15, ss.: 85-98.
- ÖZTÜRK, Yüksel ve İrfan Yazıcıoğlu, (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, ss.: 183-195.
- ÖZTÜRK, Yüksel ve Kadir Seyhan, (2005), Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin Artırılmasında İşgören Eğitiminin Yeri ve Önemi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss.: 121-140.
- PALLANT, Julie, (2010), SPSS: Survival Manual, 4th. Edition, McGraw Hill Companies.
- PAN, X., C. S. Han, K. Dauber and K. H. Law, (2006), Human and Social Behaviour in Computational Modeling and Analysis of Egress, *Automation in Construction*, pp.: 448-461.
- PERDUE, Richard R., Patrick T. Long and Lawrence Allen, (1990), Resident Support for Tourism Development, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 17, No.: 4, pp.: 586-599.
- PILIAVIN, Jane Allyn and Hong-Wen Charng, (1990), Altruism: A Review of Recent Theory and Research, *Annual Review of Sociology*, Vol.: 16, pp.:27-65.
- PONGKIJVORASIN, Sittidaj and Veerisa Chotiyaputta, (2013), Climate Change and Tourism: Impacts and Responses. A Case Study of Khaoyai National Park, *Tourism Management Perspectives*, Vol.: 5, pp.: 10-17.
- RANKIN, Daniel J. and Michael Taborsky, (2009), Assortment and the Evolution of Generalized Reciprocity, *Evolution*, Vol.: 63, No.: 7, pp.: 1913-1922.

- RIDPATH, Ian, (1991), *Astronomy*, Gallery Books, New York.
- RIZAOĞLU, Bahattin, (2012), *Turizm Davranışı*, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ROBBINS, Robert R., William H. Jefferys and Stephen J., Shawl (1995), *Discovering Astronomy*, John Wiley & Sons Inc.
- RONAN, Colin A., (1991), *The Natural History of the Universe: From the Big Bang to the End of Time*, Doubleday Publishing.
- RUNCIMAN, Walter Garrison, (2000), *The Social Animal*, The University of Michigan Press.
- SABATELLI, Ronald M., (1988), *Exploring Relationship Satisfaction: A Social Exchange Perspective on the Interdependence between Theory, Research and Practice*, *Family Relations*, Vol.: 37, No.: 2, pp.: 217-222.
- ŞAFAK, İsmail, (2003), *Türkiye’deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, ss.: 133-148.
- SAĞIR, Adem, (2011), *Kültürel Bütünleşme Bağlamında Antalya’nın Finike İlçesi’ne Yerleşen Turistlerin Sosyolojik Çözümlemesi*, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, ss.: 49-64.
- SARI, Didar ve Zefure Uçar, (2010), *Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Yeri ve 2009 Krizinin Türkiye Turizm İstihdamına Etkileri*, *International Conference on Eurasian Economies*.
- SARI, Yaşar ve Cihan Seçilmiş, (2010). *2008 Yılı Finansal Ekonomik Krizinin Türkiye Turizm Sektörüne Yansımaları Üzerine Bir Araştırma*, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss.: 191-204.
- SARIIŞIK, Mehmet, (2007). *Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olmaya Yönelten Etkenler: Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Çalışma*, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss.: 143-160.

- SAYDAN, Reha ve Nazife Küçükaslan, (2007), “Doğa Turizmi”, Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar, Edt.: Melih Bulu ve İ. Hakkı Eraslan, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) Yayınları, Yayın No: 2007/1, İstanbul.
- SCHNAPPER, Dominique, (2005), Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki, Çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SCHRODINGER, Erwin, (1999), Yaşam Nedir ile Akıl ve Madde ve Özyaşamöyküsel Eskizler, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- SCHWARZ, Norbert, (1998), Warmer and More Social: Recent Developments in Cognitive Social Psychology, *Annual Review of Sociology*, Vol.: 24, pp.: 239-264.
- SEARLE, John R., (2005), Toplumsal Gerçekliğin İnşası, Çev.: Muhittin Macit ve Ferruh Özpilavcı, Litera Yayıncılık, İstanbul.
- SECORD, Paul F. and Carl W. Backman, (1964), Social Psychology, McGraw-Hill Book Company.
- SEVİM Burhan ve Kurban Ünlüönen, (2010), İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss.: 43-66.
- SEVİM, Burhan ve Özgür Zeydan, (2007), İklim Değişikliğinin Türkiye Turizmine Etkileri, *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İzmir, ss.: 701-710.
- SEZGİN, Mete ve Abdullah Karaman, (2008), Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 19, ss.: 429-437.
- SHIAU, Wen-Lung and Margaret Meiling Luo, (2012), Factors Affecting Online Group Buying Intention and Satisfaction: A Social Exchange Theory Perspective, *Computers in Human Behavior*, Vol.: 28, pp.: 2431-2444.

- SIMPSON, Brent and Robb Willer, (2008), Altruism and Indirect Reciprocity: The Interaction of Person and Situation in Prosocial Behaviour, *Social Psychology Quarterly*, Vol.: 71, No.: 1, pp.: 37-52.
- SINGH, D. Ramjee, A. Birch and Hilton McDavid, (2006), Impact of the Hospitality-Tourism Sector on the Jamaican Economy 1974-1993: An Input-Output Approach, *Social and Economic Studies*, Vol.: 55, No.: 3, pp.: 183-207.
- SMITH, Michael D. and Richard S. Krannich, (1998), Tourism Dependence and Resident Attitudes, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 25, No.: 4, pp.: 783-802.
- SOROKIN, Pitirim Alexandrovitch, (1974), Çağdaş Sosyoloji Teorileri, Çev.: Mahmut Münir Raşit Öymen, Yeni Desen Matbaası, Ankara.
- SPRECHER, Susan, (1998), Social Exchange Theories and Sexuality, *The Journal of Sex Research*, Vol.: 35, No.: 1, pp.: 32-43.
- STATISTICS CANADA, Survey Methods and Practices, (2003), Catalogue No.: 12-587-X, Ottawa.
- SULLIVAN, Harry Stack, (1937), A Note on the Implications of Psychiatry, the Study of Interpersonal Relations, for Investigations in the Social Sciences, *American Journal of Sociology*, Vol.: 42, No.: 6, pp.: 848-861.
- SULLIVAN, Harry Stack, (1939), A Note on Formulating the Relationship of the Individual and the Group, *American Journal of Sociology*, Vol.: 44, No.: 6, pp.: 932-937.
- SULLIVAN, Harry Stack, (1941), Psychiatric Aspects of Morale, *American Journal of Sociology*, Vol.: 47, No.: 3, pp.: 277-301.
- SULLIVAN, Thomas J., (1992), Applied Sociology: Research and Critical Thinking, Macmillan Publishing Company, New York.

- TAYFUN, Ahmet ve Arzu Kılıçlar, (2004), Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerel Halkın Turiste Bakışı, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss.: 1-17.
- TAYLOR, Shelley E., Letitia Anne Peplau and David O. Sears, (1997), *Social Psychology*, Prentice Hall Inc.
- TEKLEAB, Amanuel G. and Dan S. Chiaburu, (2011), Social Exchange: Empirical Examination of Form and Focus, *Journal of Business Research*, Vol.: 64, pp.: 460-466.
- THIBAUT, John W. and Harold H. Kelley, (2009), *The Social Psychology of Groups*, John Wiley & Sons, Inc..
- THYE, Shane R., Edward J. Lawler and Jeongkoo Yoon, (2008), Social Exchange and the Maintenance of Order in Status-Stratified Systems, *Social Structure and Emotion*, pp.: 37-63.
- TIES (The International Ecotourism Society), (2012), www.ecotourism.org., Erişim Tarihi: 25.03.2013.
- TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), (2013), <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, E.T.: 25.03.2013.
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikrapor/2011/er/2,4,3.pdf>, E.T.: 25.03.2013.
- TOSUN, Cevat, (2002), Host Perceptions of Impacts A Comparative Tourism Study, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 1, pp.: 231-253.
- TÜFEKÇİOĞLU, Zeki, (1974), *Gök Mekaniği*, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013a), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24, E.T.: 25.03.2013.

- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013b), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12, E.T.: 25.03.2013.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013c), <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=58984&metod=IlgiliGosterge>, E.T.: 25.03.2013.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013d), <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=IlgiliGosterge&id=3484>, E.T.: 25.03.2013.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013e), http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?ust_id=16&vt_id=44, E.T.: 25.03.2013.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği), (2013a), <http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri>, E.T.: 25.03.2013.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği), (2013b), http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html, E.T.: 25.03.2013.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği), (2013c), http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1965-_79.html, E.T.: 25.03.2013.
- ULUSAN, Yeliz ve Orhan Batman, (2010), Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 23, ss.: 243-260.
- UMAR, Semih S., (1993), İnsan ve Evren, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- UN (United Nations), (2012), The Millennium Development Goals Report, New York.
- UNWTO (World Tourism Organization), (2008), Adaptation to Climate Change in the Tourism Sector.
- UNWTO (World Tourism Organization), (2012), Tourism Highlights: 2012 Edition.

- UNWTO (World Tourism Organization), (2012), *Tourism Highlights: 2012 Edition*.
- USLU, A. ve T. Kiper, (2006), Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, ss.: 305-314.
- UYGUR, Selma Meydan ve Eda Baykan, (2007), Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, ss.: 30-49.
- WARD, Carol, (2003), The Evolution of Human Origins, *American Anthropologist, New Series*, Vol.: 105, No.: 1, pp.: 77-88.
- WARD, Colleen and Tracy Berno, (2011), Beyond Social Exchange Theory: Attitudes Toward Tourists, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 38, No.: 4, pp.: 1556-1569.
- WENTZEL, Kathryn R., Laurence Filisetti and Lisa Looney, (2007), Adolescent Prosocial Behaviour: The Role of Self-Processes and Contextual Cues, *Child Development*, Vol.: 78, No.: 3, pp.: 895-910.
- WILLIAMS, John and Rob Lawson, (2001), Community Issues and Resident Opinions of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 28, No.: 2, pp.: 269-290.
- WILSON, Tamar Diana, (2008), Economic and Social Impacts of Tourism in Mexico, *Latin American Perspectives*, Vol.: 35, No.: 3, pp.: 37-52.
- WISCHNIEWSKI, Julia, Sabine Windmann, Georg Juckel and Martin Brüne, (2009), Rules of Social Exchange: Game Theory, Individual Differences and Psychopathology, *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, Vol.: 33, pp.: 305-313.
- WONG, Emma P. Y., Terry de Lacy and Min Jiang, (2012), Climate Change Adaptation in Tourism in the South Pacific – Potential Contribution of Public – Private Partnership, *Tourism Management Perspectives*, Vol.: 4, pp.: 136-144.
- WRENCH, David F. and Chris Wrench, (1973), *Psychology: A Social Approach*, McGraw-Hill Book Company.

- WTTC (World Travel & Tourism Council), (2012a), Global Travel & Tourism Industry Defies Economic Uncertainty by Outperforming the Global Economy in 2012 and Predicted to Do It Again in 2013, <http://www.wttc.org/news-media/news-archive/2013/global-travel-tourism-industry-defies-economic-uncertainty-outpe/>, E.T.: 23.03.2013.
- WTTC (World Travel & Tourism Council), (2012b), The Comparative Economic Impact of Travel & Tourism, London.
- WTTC (World Travel & Tourism Council), (2013a), Travel & Tourism Economic Impact 2013: Turkey, London.
- WTTC (World Travel & Tourism Council), (2013b), Travel & Tourism Economic Impact 2013: World, London.
- WUTHNOW, Robert, (1993), Altruism and Sociological Theory, *Social Service Review*, Vol.: 67, No.: 3, pp.: 344-357.
- YAHAYA, Azizi Hj., (2010), Abraham Maslow: The Needs Hierachy, Universiti Teknologi Malaysia Institutional Repository (Unpublished), ID code: 6091.
- YAMAK, Nebiye, Banu Tanrıöver ve Filiz Güneysu, (2012), Turizm – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, ss.: 205-220.
- YANARDAĞ, M. Özgür ve Mehmet Avcı, (2012), Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss.: 39-62.
- YANG, Jingjing, Chris Ryan and Lingyun Zhang, (2013), Social Conflict in Communities Impacted by Tourism, *Tourism Management*, Vol.: 35, pp.: 82-93.
- YARROW, Marian Radke, Carolyn Zahn Waxler, David Barrett, Jean Darby, Robert King, Marilyn Pickett and Judith Smith, Dimensions and Correlates of Prosocial Behavior in Young Children, *Child Development*, Vol.: 47, No.: 1, pp.: 118-125.
- YAVUZ, Hilmi, (2012), Avrupa'nın Zihin Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul.

- YAVUZ, Nilgün Çil, (2006), “Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.: 161-171.
- YAZICIOĞLU, Y. ve S. Erdoğan, (2007), SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.
- YILDIZ, Zafer, (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, ss.: 54-71.
- YILMAZ, Burcu Selin ve Özgür Devrim Yılmaz, (2004), Küreselleşme ve Bilgi Teknolojilerinin Turizm Endüstrisine Etkileri, *1. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, 15-16 Nisan, ss.: 157-175.
- YOON, Yooshik, Doğan Gursoy and Joseph S. Chen, (2001), Validating A Tourism Development Theory with Structural Equation Modeling, *Tourism Management*, Vol.: 22, pp.: 363-372.
- YÜKSEK, Turan, Tülay Cengiz ve Filiz Yüksek, (2008), Doğal Alanlarda Festival Etkinliklerinin Koruma-Kullanma Açısından Değerlendirilmesi: Kafkasör Kültür, Sanat ve Turizm Festivali Örneği, *Ekoloji*, Cilt: 17, Sayı: 67, ss.: 37-45.
- ZELDIN, R. Shepherd, Stephen A. Small and Ritch C. Savin-Williams, (1982), Prosocial Interactions in Two Mixed-Sex Adolescent Groups, *Child Development*, Vol.: 53, No.: 6, pp.: 1492-1498.
- ZENGİN, Burhanettin, (2006), Turizm Coğrafyası: Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası, Değişim Yayınları, İstanbul.
- ZENGİN, Burhanettin, (2010), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss.: 103-128.
- ZHONG, Linsheng, Jinyang Deng, Zengwen Song and Peiyi Ding, (2011), Research on Environmental Impacts of Tourism in China: Progress and Prospect, *Journal of Environmental Management*, Vol.: 92, pp.: 2972-2983.

EKLER

EK-1 Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu anketin amacı, turistik çekim merkezinde çalışan işletme personeli tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile kişilerin turizme verdiği destek arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacak olup kesinlikle üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Anketimize içtenlikle vereceğiniz yanıtlar, araştırmanın sağlıklı sonuçlar üretmesi bakımından SON DERECE ÖNEMLİDİR.

Vermiş olduğunuz yanıtlarla bilimsel bir araştırmaya katkı sunacaksınız. Desteğiniz ve işbirliğiniz için teşekkürler.

Anket sorularını yanıtlamak sadece **10 dakikanızı** alacaktır.

Arş. Gör. Çağrı ERDOĞAN – Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Düşüncelerinize en uygun gelen yere (X) işareti koyunuz! “Kesinlikle Katılmıyorum(1)”, bu özelliğin sizi hiç tanımlamadığını, “Kesinlikle Katılıyorum(5)” ise, bu özelliğin sizi yüksek derecede tanımladığını ifade etmektedir.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
-----EKONOMİK ETKİLER-----					
1-1 Turizm, bölgeye daha fazla iş olanağı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
2-2 Turizm, bölgeye daha fazla yatırım çekmektedir.	1	2	3	4	5
3-3 Turizm sayesinde yaşam standartlarımız belirgin düzeyde yükselmiştir.	1	2	3	4	5
4-4 Turizm, mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa sebebiyet vermiştir.	1	2	3	4	5
5-5 Turizm, yerel halk ve küçük işletmelere ekonomik faydalar sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
-----SOSYAL ETKİLER-----					
1-6 Yüksek harcama yapan turistler yaşam biçimimizi olumsuz bir şekilde etkilemektedir.	1	2	3	4	5
2-7 Turizm, bizim için değerli olan geleneğimizin negatif yönde değişmesine yol açmıştır.	1	2	3	4	5
3-8 Yerel halk ve bölge işletmeleri turistik çekim merkezinde bulunmaktan zarar görmektedir.	1	2	3	4	5
4-9 Turizm, suç oranını arttırmaktadır.	1	2	3	4	5
5-10 Turistlerin ülkemize gelmesinden gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
6-11 Bölgeye gelen turist sayısındaki artış, bölge halkı ve turistler arasında anlaşmazlığa sebebiyet vermektedir.	1	2	3	4	5
7-12 Turistler bölge halkının yaşam biçimine saygı duymaktadır.	1	2	3	4	5
-----KÜLTÜREL ETKİLER-----					
1-13 Turizm, bölgedeki işletme personeli çeşitli kültürel aktiviteler gerçekleştirmeleri hususunda desteklemektedir.	1	2	3	4	5
2-14 Turizm, bölge işletme personeli ile turist arasında daha fazla kültürel etkileşim oluşturmaktadır.	1	2	3	4	5
3-15 Farklı bölgelerden turistlerle tanışmak, o halkı ve kültürünü anlamaya ilişkin değerli bir tecrübedir.	1	2	3	4	5
4-16 Turizm, bölgemizin kültürel kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir.	1	2	3	4	5
5-17 Turizm, tarihi binaların restorasyonu ve kültürel kimliğin korunması hususunda yardımcı olmaktadır.	1	2	3	4	5
-----ÇEVRESEL ETKİLER-----					
1-18 Turizm, trafik sıkışıklığına sebebiyet vermektedir.	1	2	3	4	5
2-19 Turizm, çevresel kirliliğin artmasına yol açmaktadır.	1	2	3	4	5
3-20 Otel ve diğer turizm tesis yapıları doğal çevreyi yok etmiştir.	1	2	3	4	5

4-21 Turizm, bölgemizdeki plajların, yürüyüş yollarının, parkların ve diğer dış mekânların aşırı kalabalıklaşmasına sebebiyet vermektedir.	1	2	3	4	5
5-22 Turizm, bölge için daha fazla park ve rekreasyonel alan sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
6-23 Genel olarak bölgedeki turizmin gelişimi doğal çevre ile uyumlu bir şekilde gerçekleşmektedir.	1	2	3	4	5
7-24 Turizm, bölgedeki doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
-----TOPLAM ETKİ-----					
1-25 Bölgemizdeki turizm gelişiminin ortaya koyduğu etkileri genel olarak olumlu değerlendiriyorum.	1	2	3	4	5
2-26 Turizmin sağladığı faydalar, maliyetlerinden daha fazladır.	1	2	3	4	5
3-27 Turizmin bölgemiz açısından ekonomik etkilerini olumlu buluyorum.	1	2	3	4	5
4-28 Turizmin bölgemizdeki çevresel değerler üzerindeki etkilerinden memnunum.	1	2	3	4	5
5-29 Turizmin bölgemizdeki sosyo-kültürel yapıya etkileri olumludur.	1	2	3	4	5
-----TURİZM DESTEĞİ-----					
1-30 Kayak, tırmanma, kamp ve park bölgeleri gibi doğa tabanlı turizmi destekliyorum.	1	2	3	4	5
2-31 Eğlence parkı, tatil tesisleri gibi çok sayıda turiste hizmet verebilecek turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	1	2	3	4	5
3-32 Kültür tabanlı müzeler, saraylar, tarihi yerler gibi turistik çekim merkezlerini destekliyorum.	1	2	3	4	5
4-33 Rekreasyon tesisleri, fuarlar, sportif-ticari-kamusal etkinlikler gibi açık hava programlarını destekliyorum.	1	2	3	4	5
5-34 Turizme katkı veren otel, seyahat acentası, restoran, eğlence merkezi, hediyelik eşya mağazaları gibi hizmet birimlerini destekliyorum.	1	2	3	4	5
6-35 Bölgemizdeki turizm gelişimini bir turizm çalışanı olarak destekliyorum.	1	2	3	4	5
7-36 Bölgemizdeki turizm gelişimi için bir birey olarak elimden geleni yaparım.	1	2	3	4	5
8-37 Bölge halkının turizm konusunda bilinçlenmesi için çaba sarf ederim.	1	2	3	4	5
9-38 Bölgemize gelen turistlere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.	1	2	3	4	5

39. Cinsiyetiniz

Erkek Kadın

40. Medeni durumunuz

Evli Bekâr

41. Yaşınız

29 ve altı 30–39 40–49 50 ve üstü

42. Eğitim durumunuz

İlkokul Ortaokul Lise ve dengi
 Ön lisans Lisans Yüksek lisans ve doktora

43. Turizm eğitimi aldınız mı?

Turizm eğitimi aldım
 Turizm eğitimi almadım

44. Gelir durumunuz (Ay/TL)

1.000 ve altı 1.001 – 2.000
 2.001 – 3.000 3.001 – 4.000
 4.001 ve üstü

45. Çalışmakta olduğunuz işletme türü

Dört yıldızlı otel
 Beş yıldızlı otel

46. Çalışmakta olduğunuz birim

Önbüro
 Kat Hizmetleri
 Satış-Pazarlama
 Muhasebe-Finans
 Yiyecek-İçecek (F&B)
 Teknik Hizmetler
 İdari

47. Yönetici pozisyonunda mı çalışıyorsunuz (müdür, müdür yardımcısı, şef, şef yardımcısı vb.)?

Evet
 Hayır

48. Turizm endüstrisinde toplam kaç yıl çalıştınız?

4 ve altı 5–9 10–14
 15–19 20 ve üstü

49. Çalışmanın sonuçları hakkında bilgi almak istiyorsanız e-posta adresinizi yazınız (zorunlu değil).

Ayrılmış olduğunuz zaman ve göstermiş olduğunuz ilgi için teşekkür ederiz.

Ek-2 Özgeçmiş

Çağı ERDOĞAN, 23.02.1989 tarihinde Adana-Seyhan'da dünyaya geldi. İlköğrenimini, Mimar Kemal İlköğretim Okulu (2000) ve Sıtkı Kulak İlköğretim Okulu'nda (2003), lise öğrenimini ise İsmail Safa Özler Anadolu Lisesi'nde (2007) tamamladı. 2007 yılında lisans öğrenimine başladığı Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nu 2011 yılında bölüm üçüncüsü olarak tamamladı. Yine 2011 yılında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapan Erdoğan'ın ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda sunulmuş bilimsel çalışmaları bulunmaktadır.